

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

Сведок сарадник у кривичном поступку

(мастер рад)

Ментор
Проф. др Иван Илић

Студент
Јована Милетић
Број индекса: М015/21-УП

Ниш, 2023. године

САДРЖАЈ РАДА:

УВОД	1
I. ОРГАНИЗОВАНИ КРИМИНАЛИТЕТ	3
II. КРИВИЧНОПРОЦЕСНА НАЧЕЛА ОД ЗНАЧАЈА ЗА СТРАНАЧКО СПОРАЗУМЕВАЊЕ	16
1. Начело легалитета (облигаторности) кривичног гоњења и начело официјелности кривичног гоњења	18
2. Начело опортунитета (сврсисходности) као процесни опозит начелу легалитета кривичног гоњења	20
3. Начело процесне економије	22
III. ПОЈАМ И НАСТАНАК ИНСТИТУТА СВЕДОКА САРАДНИКА	25
IV. УПОРЕДНОПРАВНИ ОСВРТ НА ИНСТИТУТ СВЕДОКА САРАДНИКА	30
1. Институт крунског сведока у праву Велике Британије	30
2. Амерички модел споразума о сведочењу окривљеног	45
3. Сведок сарадник у праву Италије	52
4. Сведок сарадник у праву Немачке	59
V. РЕФОРМА КРИВИЧНОГ ПРОЦЕСНОГ ЗАКОНОДАВСТВА	65
VI. РАЗВОЈ ИНСТИТУТА СВЕДОКА САРАДНИКА У НАШЕМ ПРАВУ	75
VII. СПОРАЗУМ О СВЕДОЧЕЊУ ОКРИВЉЕНОГ	84
1. Закључивање споразума о сведочењу окривљеног	85
2. Садржај споразума о сведочењу окривљеног	89
3. Одлучивање суда о споразуму	96
4. Прихватање споразума	97
5. Одбијање споразума	101
6. Одбацивање споразума	103
7. Жалба против решења	103
8. Везаност суда за одлуку о прихватању споразума	105
VIII. СПОРАЗУМ О СВЕДОЧЕЊУ ОСУЂЕНОГ	106
1. Закључивање споразума о сведочењу осуђеног	107
2. Садржај споразума о сведочењу осуђеног	108
3. Одлучивање о споразуму	111
4. Поступак за ублажавање казне	113
1. Везаност суда за одлуку о прихватању споразума	114
IX. ИСПИТИВАЊЕ ОКРИВЉЕНОГ/ОСУЂЕНОГ САРАДНИКА	115
X. ДОКАЗНА ВРЕДНОСТ ИСКАЗА ОКРИВЉЕНОГ/ОСУЂЕНОГ САРАДНИКА	121
ЗАКЉУЧАК	126
ПОПИС КОРИШЋЕНЕ ЛИТЕРАТУРЕ	129
ПОПИС ОСТАЛЕ ИСТРАЖИВАЧКЕ ГРАЂЕ	131
Прописи и остала релевантна документа	131
Електронски извори	132
САЖЕТАК И КЉУЧНЕ РЕЧИ	134
SUMMARY	136
БИОГРАФИЈА СТУДЕНТА	138

УВОД

Организовани криминалитет је неспорно озбиљан и свеприсутан негативан друштвени феномен који се одликује јаким утицајем на све облике друштвеног и јавног живота. Уз тероризам и корупцију сматра се једним од најопаснијих видова криминалитета који подрива саме темеље демократске власти, угрожава јавни ред, општу сигурност, правну државу, слободно тржиште и легалност у привредном и финансијском пословању.

С обзиром на деструктивност последица које изазива, организовани криминалитет представља несумњиво највећи изазов кривичном законодавству, како на националном, тако и на глобалном нивоу. Специфичне карактеристике организованог криминалитета представљају озбиљну препреку органима гоњења у откривању и доказивању кривичних дела организованог криминалитета, као и у процесуирању њихових учинилаца.

Имајући наведено у виду, јасно је да је организовани криминалитет био мотив и непосредан повод да међународна заједница иницира проналажење адекватних решења за ефикасно супротстављање организованим криминалитету. У том циљу, међународна заједница је донела велики број посебних, материјалноправних, организационих и процесних прописа за спречавање, откривање, доказивање и сузбијање организованог криминалитета.

Земље континенталне Европе, чији се кривично процесни систем може окарактерисати као мешовити са елементима истражног, међу којима је и наша, схватиле су да униформан кривични поступак и доминантност инквизиторских елемената не обезбеђују ефикасан кривични поступак у средини у којој организовани криминалитет узима маха. Суочене са оваквим изазовом, излаз проналазе у реформи кривичног процесног законодавства, односно у раскиду са дотадашњим традиционалним кривичним поступцима уз преузимање адверзијалних елемената.

Предмет овог рада је институт сведока сарадника, као тековине адверзијалног кривичног поступка, у реформисаном кривичном процесном праву Републике Србије. Овим институтом је створена могућност да се у циљу ефикасне борбе против организованог криминалитета, путем кооперативних нагодби придобију сведоци на страни оптужбе.

Закоником о кривичном поступку из 2011. године кривични поступак Републике Србије је уређен на претежно адверзијалан начин чиме се дефинитивно раскида са

нашом дугогодишњом традицијом, а институт сведока сарадника бива уобличен споразумом. Законодавац уводи два споразума, и то споразум о сведочењу окривљеног и споразум о сведочењу осуђеног који представљају само другачији номотехнички израз свог претече, сведока сарадника.

Новим Закоником о кривичном поступку створена је могућност да на темељу споразума са јавним тужиоцем окривљена или оптужена лица добијају статус окривљеног, односно осуђеног сарадника, уз законом предвиђене погодности таквог статуса, а у замену за сарадњу у откривању кривичних дела организованог криминала и ратних злочина и кривичном гоњењу њихових учинилаца. Према томе, без обзира на неке недостатке, исказ окривљеног, односно осуђеног сарадника у кривичном поступку се показао као значајно доказно средство у борби против организованог криминалитета, односно у откривању, доказивању и спречавању кривичних дела организованог криминалитета, као и смањењу обима организоване криминалне делатности. Такође, несумњив је значај института сведока сарадника у обезбеђивању рационалног, ефикасног, правичног и економичног кривичног поступка.

Циљ овог рада лежи у потреби да се укаже на оправданост озакоњења института сведока сарадника, те да иако се сматра неком врстом нужног зла, резултати његове примене показују да се ради о ефикасном инструменту у борби против организованог криминалитета и смањењу обима активности криминалних организација, као и у обезбеђивању ефикасности кривичног поступка.

I. ОРГАНИЗОВАНИ КРИМИНАЛИТЕТ

Криминалитет је негативна друштвена појава која је присутна у свим етапама развоја људског друштва. Кроз историју, криминал је своју егзистенцију обезбедио захваљујући великом броју својих појавних облика којима се вешто инфилтрирао и прилагодио било ком систему и облику државног уређења.¹

Према општој дефиницији, криминалитет је друштвена појава која обухвата вршење кривичних дела од стране појединца, чиме се он тумачи и као појединачни акт и друштвени феномен.²

Како је одувек био присутан на светској сцени, криминал се током историје прилагођавао друштвеним условима и мењао форме испољавања, а најопаснији и најекстремнији вид његовог испољавања јесте организовани криминалитет.³

Организовани криминалитет је не само озбиљан, већ и недовољно видљив и непотпуно истражен друштвени феномен.⁴ Захваљујући комплексности овог феномена он постаје предмет разматрања великог броја стручњака из разних научних дисциплина.

Неспорно је да је организован криминалитет свеприсутан негативни друштвени феномен који има јак утицај на готово све облике друштвеног и јавног живота, “корумпира власт, прождире слабе и доприноси клими безакоња”⁵, поседује изузетну проницљивост и препреденост у погледу коришћења повољних услова за инфилтрацију у легалне друштвене структуре, као и способност да се вечито адаптира постојећој конкретној друштвено-политичкој и економској ситуацији, и то не само унутар граница једне земље, него и на међународном плану.

Међутим, чињеница да се организовани криминалитет не испољава у свим земљама у истом облику доприноси несагласју у погледу пружања јединствене и општеприхваћене дефиниције појма организованог криминалитета. У политиколошкој, криминолошкој и кривичноправној литератури влада дискрепанција ставова у погледу појма организованог криминалитета и његових кључних обележја, па сходно томе,

¹ Ј. Матијашевић, З. Павловић, Организовани криминалитет, *Право - теорија и пракса*, бр. 5-6/2009, стр. 57.

² В. Јовић, *Организовани криминалитет и његово сузбијање*, Београд, 2013, Институт за упоредно право, стр. 7.

³ З. Малбашић, Организовани криминал: невојна претња националној безбедности, 2020, Српска политичка мисао, бр. 2, Вол. 68, стр. 328.

⁴ С. Ђукић, Савремени организовани криминалитет као облик угрожавања националне безбедности, 2016, *Економски изазови*, бр. 9, Вол. 5, стр. 126.

⁵ Ђ. Игњатовић, *Криминологија*, 2015, Београд, Правни факултет Универзитета у Београду, Досије, стр. 123.

уместо једне дефиниције постоји “салата од дефиниција” које су мање или више сличне у зависности од теоретских схватања аутора.

Уопштено говорећи, постоје два приступа дефинисању организованог криминалитета. Према ширем гледишту, организовани криминалитет се посматра као делатност криминалних организација, па уколико постоји криминална организација, постоји и организовани криминалитет. Уже гледиште не сматра да је постојање криминалних организација довољан услов да би се радило о организованом криминалитету, па као нужан елемент додаје и везу криминалне организације са државом и њеним органима.⁶

Анализом дефиниција које су пружиле криминолошка и кривичноправна литература, може се закључити да иако ниједна од њих није прецизно дефинисала појам организованог криминалитета, постоји сагласност у погледу неких кључних одлика у односу на класични криминалитет. Међу заједничким обележјима организованог криминалитета издвајају се: удружење више лица, вршење кривичних дела зарад остваривања профита, примена насиља, подела улога унутар хијерархијски структуриране формације. Уочава се да је нужност везе криминалне организације са државом и представницима државне власти, као битног елемента организованог криминалитета присутан код малог броја аутора.

Укратко, можемо рећи се да се ради о трајном криминалном подухвату који се рационално обавља ради прибављања профита од нелегалних активности, а његово трајно постојање одржава се коришћењем силе, претњама, контролом монопола и/или корумпирањем јавних службеника. Примарним елементима организованог криминалитета сматрају се: постојање трајне криминалне организације; рационалност у погледу криминалног деловања, стицање профита као крајњи циљ криминалног деловања и коришћење силе или претњи и прибегавање корупцији ради реализације циљева и очувања имунитета од примене права.⁷

Велики допринос у погледу дефинисања појма организованог криминалитета у нашој кривичноправној литератури дао је проф. Милан Шкулић пруживши дефиницију комплексног карактера која у себи обједињује јединствене елементе организованог криминалитета. Према њему, организована криминална група се може објаснити као “криминална организација која представља тајно удружење више лица, која испуњавају

⁶ *ibid.*, стр. 124.

⁷ J. Albanese, The Causes of Organized Crime: Do Criminals Organize Around Opportunities for Crime or Do Criminal Opportunities Create New Offenders? 2000, *Journal of Contemporary Criminal Justice*, No 4, Vol 16, pp. 411.

потребне услове утврђење писаним или неписаним правилима којима се уређује функционисање организације и пристају на строго поштовање тих услова, која је основана ради професионалног и по правилу планског вршења кривичних дела (нарочито неких врста кривичних дела која су специфична за циљеве криминалне организације), и то тако да организација буде трајног карактера, а у циљу континуираног стицања имовинске користи или моћи, те остварења монопола на/у одређеном подручју (ради чега је склона уништењу конкуренције); заснована на хијерархијским принципима и уз строгу дисциплину својих чланова, по правилу и на принципима специјализације и поделе рада у вршењу криминалних активности, мада је организација по правилу, истовремено укључена у одређене легалне активности (у погледу чега такође постоји специјализација и подела рада у оквиру њеног чланства); она је поред тога, начелно неидеолошког карактера, с тим да криминална организација широко практикује разноврсне видове насиља, те наглашено испољава спремност на употребу насиља, како у односу на спољно окружење, тако и према члановима који прекрше њена правила (располаже сопственим системом санкционисања), а посебно настоји да коруптивним методама оствари директан или индиректан утицај на органе државне власти, ради омогућавања или олакшања сопственог деловања ширења непосредног или посредног утицаја”⁸.

Организовани криминалитет, као негативна друштвена појава не функционише у “социјалном вакууму”, већ је у константној интеракцији са својим друштвеним окружењем.⁹ Према томе, како би се објаснио настанак и развој организованог криминалитета, неопходно је применити мултифакторски приступ, а друштвени односи и друштвена средина су кључни за разумевање феномена организованог криминалитета.

Истраживање узрока организованог криминалитета могуће је само на основу свестраног испитивања стања у сваком друштву и датом времену, које мора бити квалитативно упечатљиво, да би се организовани криминалитет могао тумачити као значајни друштвени феномен, са дозом симптоматичне друштвене појаве.¹⁰

Узроци и услови организованог криминалитета, као појаве и процеси који својом комбинацијом погодују настанку и развоју организованог криминалитета или

⁸ М. Шкулић, *Организовани криминалитет - појам, појавни облици, кривична дела и кривични поступак*, Београд, 2015, Службени гласник, стр. 60.

⁹ Е. R., Kleemans, Theoretical perspectives on organized crime; in Paoli L. (ed.), *Oxford Handbook of Organized Crime*, Oxford, 2014, Oxford University press, pp. 37.

¹⁰ М. Шикман, Узроци који погодују настанку и развоју организованог криминалитета (економски, политички, социјални); у: Бјелајац Ж., Зиројевић М., (ур.), *Организовани криминал, изазов XXI века, Зборник радова са Међународне научне конференције*, Нови Сад, 2012, Правни факултет за привреду и правосуђе, стр. 83.

одржавају његово постојање су многобројни и сложени.¹¹ Они подразумевају објективно постојање оних друштвених стања и односа и субјективних својстава, који се могу утврдити, и који као такви доводе до појаве организованог криминалитета.¹² Узроци организованог криминалитета леже у дубоким и непомирљивим глобалним друштвеним променама у политичкој, економској, социјалној, нормативној и моралној сфери друштвеног живота.¹³

Криминалитет уопште, а поготово организовани криминалитет је стални пратилац друштвених, политичких, економских и других промена и присутан је како у високоразвијеним и средње развијеним земљама, тако и у неразвијеним земљама и земљама у транзицији, а испољава се у виду друштвених нестабилности, којим се дестабилизују основне вредности сваког друштва.¹⁴

Иако не постоји усаглашена дефиниција организованог криминалитета, у теорији постоји велики број схватања којима се одређују његова основна обележја која га диференцирају у односу на општу криминалну делатност. Према томе, можемо издвојити елементе који су нарочито карактеристични за организовано криминално деловање, али не и за опште криминално деловање: организациона структура; трајност организоване криминалне групе; тајност настајања и деловања; лојалност вође и респект међу члановима; специфичност филозофије и методологије пријема нових чланова; склоност, тежња или вештина стварања корумптивних веза власти и појединаца; инфилтрација у државне органе уз могуће креирање политичке сцене; утицај на јавни живот; криминално територијалне претензије; специјализација и бављење одређеним “бизнисом” на нивоу организоване криминалне групе; флексибилност и креативност у остваривању криминалних делатности; заснованост криминалне делатности на корупцији политичких, привредних и економских структура; идентитет групе и њених чланова кроз препознатљив облик деловања; прекограничне операције као транснационални облик деловања; неписана правила понашања; спремност на употребу насиља и друге видове екстремног понашања; професионализам у планирању и остваривању криминалне делатности; хијерархијски систем функционисања са прецизним обавезама и привилегијама; неидеолошки и аполитички карактер; тенденција ка стварању монопола; инокосне одлуке вође; висок степен

¹¹ *ibid.*, стр. 82.

¹² *ibid.*

¹³ *ibid.*, стр. 84.

¹⁴ *ibid.*

консолидације у случају хапшења вође или појединих чланова; методе и облици деловања; конспиративност деловања; савремена техничка средства.¹⁵

Криминалне групе су испрва биле националне, односно обављање криминалне делатности је било ограничено на државну територију, државу домицила.¹⁶ Међутим, како криминално деловање узима маха, долази до умрежавања криминалних група које делују у националним оквирима и “подизања” њиховог деловања на наднационални ниво, уз истовремено успостављање партнерства са криминалним групама и мрежама из других земаља.¹⁷ Крупни криминални перформанси се јављају у различитом обиму у свим државама са истим појавним облицима и превазилазе територију и капацитете појединачних држава, без обзира на њихову величину и свеукупну моћ.¹⁸ Ова тенденција ширења организоване криминалне активности без познавања граница, назива међународни, прекогранични организовани криминалитет (мултинационални системски криминалитет)¹⁹ или најпознатије, транснационални организовани криминалитет.

Транснационални организовани криминалитет је организовани криминалитет чија се криминална делатност одвија на простору две или више држава или је по било којем основу повезана са више држава. Организовани криминалитет се све више интернационализује, ширећи свој утицај у економској и политичкој сфери на територијама више земаља.²⁰ Сматра се да транснационални организовани криминалитет представља мрачну страну глобализације. Он је специфична, “нова форма геополитике” с обзиром на то да су припадници организованих криминалних група широм света спровели сопствену криминалну “глобализацију”.²¹

Организовани криминалитет, уз тероризам и корупцију се сматра најозбиљнијом савременом невојном претњом човечанства чији су деструктивни ефекти евидентни по све сфере друштвеног и државног живота.²² Основни циљ организованог криминалитета лежи у васпостављању противвласти као супротности цивилном друштву и демократској правној држави. Организовано криминално деловање подрива саме темеље демократске власти и представља квалификовану опасност за јавни ред,

¹⁵ В. Јовић, *op. cit.*, стр. 39.

¹⁶ Ђ. Игњатовић, 2015, *op. cit.*, стр. 125.

¹⁷ С. Ђукић, 2016а, *op. cit.*, стр. 146.

¹⁸ Ј. Матијашевић, З. Павловић, *op. cit.*, стр. 57-58.

¹⁹ Ђ. Игњатовић, 2015, *op. cit.*, стр. 125.

²⁰ Ј. Матијашевић, З. Павловић, *op. cit.*, стр. 61.

²¹ J. Giraldo, H. Trinkunas, *Terrorism Financing and State Responses: A Comparative Perspective*, Stanford, 2007, Stanford University Press, pp. 323.

²² С. Ђукић, 2016а, *op. cit.*, стр. 126.

општу сигурност, правну државу, слободно тржиште и легалност у привредном и финансијском пословању.²³

Због своје “видљивости”, конвенционални криминалитет се сматра доминантним у односу на друге облике криминалних делатности, поготово у односу на организовани криминал, тероризам и корупцију. Овакав став је довео до погрешне перцепције о стању криминалитета не само на националном, већ и на глобалном нивоу.²⁴ Разлог за неблаговремену и неадекватну реакцију лежи у занемаривању постојања облика криминалног деловања које је због својих особености посебно тешко мерити, а који са аспекта штетности последица које изазивају, заслужује посебну пажњу и посебан начин деловања друштва.²⁵ Из идеолошких разлога, незнања о појави организованог криминалитета или пак због одсуства жеље да се говори о јакој спрези криминалног миљеа са носиоцима јавних функција, не само у нашој земљи, већ и у великом броју држава је негирано постојање “домаћег” организованог криминалитета или се он чак објашњавао тзв. “теоријом завере странаца”.²⁶

У међувремену, организовани криминалитет се развијао, адаптирао, интернационализовао и инфилтрирао у готово све поре државног и друштвеног живота²⁷, а успорени одговор законодавних и безбедносних система, односно, изостанак релевантне реакције на интерном, тј. националном нивоу узроковао је неадекватну реакцију и на међународном нивоу. Експанзију организованог криминалитета, његове бројне преображаје и прилагођавање актуелним политичким и економским условима, није пратила адекватна реформа законодавног и безбедносног система и који ни на националном ни на глобалном нивоу није од старта препознао погубност овог антидржавног феномена.²⁸ Имајући у виду вишеслојност и комплексност овог феномена и погубне последице на виталне вредности државе и друштва у целини, неопходно је применити интердисциплинарни приступ у његовом изучавању и обезбедити свеобухватну реакцију одговарајућим трансформисањем законодавног и безбедносног система на националном и међународном нивоу како би

²³ *ibid.*, стр. 127.

²⁴ С. Ђукић, Последице организованог криминалитета по националну безбедност, 2016, *Војно дело*, бр. 7, Вол. 68, стр. 86.

²⁵ *ibid.*

²⁶ Ђ. Игњатовић, 2015, *op. cit.*, стр. 125.

²⁷ С. Ђукић, 2016а, *op. cit.*, стр. 146.

²⁸ З. Малбашић, *op. cit.*, стр. 339.

се правовремено, превентивно и ефикасно реаговало на свакодневне нове изазове који долазе из сфере организованог криминалитета.²⁹

Препреку органима гоњења у откривању и доказивању кривичних дела организованог криминалитета представљају експанзија организоване криминалне активности која не познаје националне границе, специфичне карактеристике које организовани криминалитет диференцира од обичног, конвенционалног криминала, широка лепеза кривичних дела која организоване криминалне групе врше у циљу остваривања економског профита, монопола и моћи, очување тајности помоћу закона ћутања, страха од одмазде или секундарне виктимизације, као и незаобилазна спрега организованих криминалних група са носиоцима државне власти. Под таквим отежаним околностима постаје јасно да за успешну и ефикасну борбу против организованог криминалитета није адекватан и делотворан редован начин прибављања доказа и редован поступак, већ да се ради о специфичном, прилагодљивом и лукавом непријатељу којем се треба супротставити одговарајућим интервенцијама, како на националном, тако и на и међународном нивоу. Суочене са изазовима организованог криминалитета као негативне друштвене појаве, као и погубним последицама на друштво, безбедност, правну државу и економију, савремене државе и међународна заједница су прелаз у нови век обележиле доношењем посебних, материјалноправних, организационих и процесних прописа за спречавање, откривање, доказивање и сузбијање организованог криминалитета.³⁰ Схватило се да је за успешну борбу против организованог криминалитета потребно, најпре дефинисати његов појам, а затим иновирати постојећа законодавна решења која ће бити фокусирана на олакшавање откривања, доказивања и сузбијања кривичних дела организованог криминалитета, и то увођењем одређених мера и института, како у односу на надлежне органе, тако и у односу на кривично процесно законодавство. Овакве новине предвиђају битна одступања од устаљених општеприхваћених начела материјалног и процесног права и ставова о кривичној одговорности и кажњивост учинилаца кривичних дела. Новим прописима се установљавају посебни органи који су искључиво надлежни за борбу против организованог криминалитета и којима су дата шира овлашћења од оних која иначе имају органи кривичног гоњења и то пре покретања кривичног поступка и у

²⁹ *ibid.*

³⁰ М. Грубач, *Анализа одредаба о кривичном поступку за дела организованог криминала у законодавству Србије и проблем у њиховој примени*, у: *Борба против организованог криминала у Србији - од постојећег законодавства до свеобухватног предлога реформе*, Turin, 2008, UNICRI, Институт за упоредно право у Београду, Универзитет у Фиренци: Одсек за упоредно и кривично право, стр. 127.

самом кривичном поступку.³¹ Узевши у обзир карактеристике организованог криминалитета које га диференцирају од конвенционалног, указује се на потребу да се у поступцима за кривична дела организованог криминала успостави одговарајућа институционална структура која подразумева искључиву надлежност државних органа посебне надлежности и специјализацију, односно компетентност тих државних органа за покретање, вођење и реализацију поступака за кривична дела организованог криминала.

Тренд ескалације организованог криминалитета је управо био мотив и непосредан повод да се међународна заједница учврсти у настојању за изналажењем адекватнијих решења који би се супротставили овој изузетно опасној негативној друштвеној појави. Како класичне доказне радње одавно нису ни довољне ни адекватне у супротстављању најтежим видовима криминалитета, иницијатива међународне заједнице, поред регулативе на националном нивоу, јача у правцу формалне легализације примене посебних специјалних истражних техника које би се користиле у супротстављању најтежим облицима криминалитета, а посебно организованом криминалитету.³² Услед настојања међународне заједнице да се одлучније стане на пут свим облицима организованог криминалитета, Конвенцију Уједињених нација против транснационалног организованог криминала је Генерална скупштина Уједињених нација усвојила Резолуцијом 55/25, 15. новембра 2000. године. Од 12. до 15. децембра 2000. године, у Палерму у Италији, под покровитељством Уједињених нација одржана је међународна конференција, на којој је Конвенција Уједињених нација против транснационалног организованог криминала отворена за потписивање, а ступила је на снагу 29. септембра 2003. године.³³ Међународна конференција у Палерму резултирала је доношењем једног од најзначајнијих аката у области борбе против организованог криминалитета, Конвенције Уједињених нација против транснационалног организованог криминала са два допунска протокола: Протоколом за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људским бићима, нарочито женама и децом и Протоколом против кријумчарења миграната копном, морем и ваздухом. Накнадно је усвојен још један протокол, и то Протокол против недозвољене производње и трговине

³¹ *ibid.*

³² З. Скакавац, Т. Скакавац, Кривичнопроцесна регулација посебних доказних радњи у Републици Србији и њихова примена у савременој пракси, 2017, *Civitas*, бр. 2, Вол. 7, стр. 37-38.

³³ Правна клиника за борбу против трговине људима - Правни факултет Универзитета у Београду, *Конвенција УН против транснационалног организованог криминала*, преузето 01.09.2023. <http://wp2008.ius.bg.ac.rs/klinika01/medunarodni-izvori/medunarodni-izvori/konvencija-un-protiv-transnacionalnog-organizovanog-kriminala/>

ватреним оружјем, њиховим деловима, компонентама и муницијом. Како би држава постала уговорница неког од ова три протокола који регулишу транснационални организовани криминалитет у појединим областима, мора претходно бити уговорница Конвенције.³⁴

Конвенција донета у Палерму поставља одређене стандарде у борби против транснационалног организованог криминалитета и представља базични инструмент међународног карактера у сфери борбе против транснационалног организованог криминалитета. Иако Конвенцијом није потпуно дефинисан организовани криминалитет, дефинисани су битни елементи организованог криминалитета, на најконкретнији и најдоследнији начин, чиме се битно доприноси супротстављању организованом криминалитету, како на националном, тако и на међународном нивоу. Конвенција предвиђа обавезу за државе потписнице да усвоје мере предвиђене Конвенцијом, подстиче нова законодавна решења, одређује процедуре које се односе на јурисдикцију кривичних дела транснационалног организованог криминалитета, екстрадицију, трансфер осуђених лица, узајамну правну помоћ, специјалне истражне технике, итд.³⁵ Као један од најважнијих докумената који третира проблематику организованог криминалитета, Конвенција указује на неопходност примене посебних истражних радњи, односно специјалних истражних техника у циљу ефикасне борбе против организованог криминалитета.³⁶ У том смислу, Конвенција прецизира да државе потписнице треба да предузму неопходне мере како би надлежним органима на својој територији омогућиле спровођење контролисаних испоруке и других специјалних истражних техника, као што су електронско праћење или други облици надзора и тајне операције у циљу ефикасне борбе против организованог криминалитета.³⁷

Од значаја за тему рада, Конвенција, у оквиру члана којим предвиђа мере за унапређивање сарадње са органима унутрашњих послова, прописује одговарајуће мере које је свака држава потписница у обавези да предузме у циљу спречавања и борбе против транснационалног организованог криминалитета. Према наведеној конвенцији,

³⁴ Правна клиника за борбу против трговине људима - Правни факултет Универзитета у Београду, *Конвенција УН против транснационалног организованог криминала*, преузето 01.09.2023. <http://wp2008.ius.bg.ac.rs/klinika01/medunarodni-izvori/medunarodni-izvori/konvencija-un-protiv-transnacionalnog-organizovanog-kriminala/>

³⁵ Н. Ковачевић, Примјена посебних истражних радњи у спречавању организованог криминалитета, *Годишњак студената*, година I, 1/2013, стр. 5.

³⁶ Чл. 20 Закона о потврђивању Конвенције Уједињених нација против транснационалног организованог криминала и допунских протокола, *Службени лист СРЈ - Међународни уговори*, бр. 6/2001.

³⁷ З. Скакавац, Т. Скакавац, *op. cit.*, стр. 40.

свака држава потписница ће предузети одговарајуће мере да би подстакла лица која учествују или су учествовала у групама за организовани криминал да пруже информације које су корисне за надлежне органе за потребе истраге и доказног поступка у стварима, као и да пруже фактичку, конкретну помоћ надлежним органима која може да допринесе да групе за организовани криминал буду лишене њихових ресурса или добити од криминала. Свака држава потписница ће размотрити могућност да предвиди, у одговарајућим случајевима, блаже казне за окривљено лице које значајно сарађује у истрази или кривичном гоњењу у вези са кривичним делом обухваћеним овом конвенцијом. Такође, свака држава потписница ће размотрити могућност да предвиди, у складу са основним принципима свог домаћег законодавства, давање имунитета од кривичног гоњења лицу које је значајно сарађивало у истрази или кривичном гоњењу у вези са кривичним делом обухваћеним овом конвенцијом.³⁸ Конвенција превиђа и заштиту лица³⁹ која пружају помоћ и нарочито истиче међународноправну сарадњу⁴⁰ држава потписница Конвенције.

Република Србија је 6. септембра 2001. године постала уговорница Конвенције Уједињених нација против транснационалног организованог криминала, са допунским протоколима.⁴¹ Након ратификације Конвенција из Палерма и осталих конвенција од значаја, у нашој земљи започиње борба против организованог криминалитета како би се олакшало откривање и доказивање кривичних дела организованог криминалитета, уз истовремену неопходну реформу кривичног процесног законодавства у циљу обезбеђивања ефикасности кривичног поступка. Најпре се приступило дефинисању појма организованог криминалитета на нормативном плану, посебне доказне радње, односно специјалне истражне технике добијају своје нормативно уобличење, као и некадашњи институт сведока сарадника, успостављен је посебан институционални оквир, односно организација, структура и начин деловања институција које су надлежне у борби против организованог криминалитета.

У нашем актуелном кривичном процесном законодавству законодавац не користи термин организовани криминалитет, као термин уобичајен у нашој науци, већ користи својеврсну “скраћену” терминолошку варијанту *организовани криминал* која је

³⁸ Чл. 26. став 1-3. Закона о потврђивању Конвенције Уједињених нација против транснационалног организованог криминала и допунских протокола, *Службени лист СРЈ - Међународни уговори*, бр. 6/2001.

³⁹ Чл. 24. Закона о потврђивању Конвенције Уједињених нација против транснационалног организованог криминала и допунских протокола, *Службени лист СРЈ - Међународни уговори*, бр. 6/2001.

⁴⁰ Чл. 26. став 5. Закона о потврђивању Конвенције Уједињених нација против транснационалног организованог криминала и допунских протокола, *Службени лист СРЈ - Међународни уговори*, бр. 6/2001.

⁴¹ Закон о потврђивању Конвенције Уједињених нација против транснационалног организованог криминала и допунских протокола, *Службени лист СРЈ - Међународни уговори*, бр. 6/2001.

истоветно дефинисана у чак три позитивна закон(ик)а: у Закону о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, Кривичном законнику и Законнику о кривичном поступку, и то на начин да у организовани криминал спада вршење кривичних дела од стране организоване криминалне групе или њених припадника.⁴²

Кривични законик дефинише организовану криминалну групу као групу од три или више лица, која постоји одређено време и делује споразумно у циљу вршења једног или више кривичних дела за која је прописана казна затвора од четири године или тежа казна, ради непосредног или посредног стицања финансијске или друге користи или ради остваривања и задржавања утицаја на привредне или друге важне државне структуре.⁴³ Позитивноправна дефиниција упућује да је за постојање организоване криминалне групе неопходно кумулативно испуњење предвиђених услова:

1. бројчани састав - групу морају чинити најмање три лица;
2. одговарајући временски континуитет - група мора постојати одређено време;
3. криминална циљна усмереност - група мора деловати споразумно у циљу вршења једног или више кривичних дела за која је прописана казна затвора од четири године или тежа казна;
4. генерална сврха криминалног деловања - група чини кривична дела или ради непосредног или ради посредног стицања финансијске или друге користи, или ради остваривања и задржавања утицаја на привредне или друге важне државне структуре.⁴⁴

Након више измена и допуна, актуелни Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, тероризма и корупције⁴⁵ ближе одређује институционални оквир, односно организацију, структуру и начин деловања институција Републике Србије у борби против организованог криминалитета. Овим законом се одређује образовање, организација, сарадња, надлежност и овлашћења државних органа ради откривања, доказивања, кривичног гоњења и процесуирања лица у кривичним поступцима за кривична дела организованог криминала, тероризма и корупције. Законом су предвиђени државни органи који су надлежни за поступање у

⁴² М. Шкулић, Однос организованог криминалитета у кривичноправном смислу и саучесништва, 2014, *НБП. Наука, безбедност, полиција*, бр. 3, стр. 3.

⁴³ Чл. 112. ст. 35. Кривичног законика, *Службени гласник РС*, бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019.

⁴⁴ М. Шкулић, 2014, *op. cit.*, стр. 3.

⁴⁵ Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, тероризма и корупције, *Службени гласник РС*, бр. 94/2016, 87/2018 - др. закон и 10/2023.

предметима кривичних дела организованог криминала и тероризма.⁴⁶ Ови органи имају тачно одређену улогу, али је за успешно процесуирање припадника организираних криминалних група и њихових организатора од великог значаја њихова међусобна координација, односно сарадња.

Законодавац је у члану 162. Законика о кривичном поступку одредио кривична дела у односу на која се примењују посебне доказне радње, а у ставу 1. тачка 1) истог члана предвиђа да се посебне доказне радње могу одредити за кривична дела за која је посебним законом одређено да поступа јавно тужилаштво посебне надлежности. Регулација споразум о сведочењу окривљеног, односно споразум о сведочењу осуђеног, законодавац предвиђа да јавни тужилац може закључити са окривљеним, односно осуђеним лицем за кривична дела из члана 162. Законика о кривичном поступку. Према томе, кривичних дела поводом којих се може користити институт окривљеног, односно осуђеног сарадника и поводом којих јавни тужилац може склопити споразум са окривљеним, односно осуђеним лицем, ограничен је на кривична дела за која је посебним законом одређено да поступа јавно тужилаштво посебне надлежности (чл. 162. став 1. тачка 1.). Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, тероризма и корупције је посебан закон којим се уређује делокруг рада јавних тужилаштава посебне надлежности - тужилаштва за организовани криминал и тужилаштва за ратне злочине. Чланом 2. Закона о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, тероризма и корупције таксативно су наведена кривична дела на која се закон примењује⁴⁷, а у глави под називом Организација и надлежност државних органа у

⁴⁶ Чл. 4. Закона о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, тероризма и корупције, *Службени гласник РС*, бр. 94/2016, 87/2018 - др. закон и 10/2023. Државни органи надлежни за поступање у предметима кривичних дела организованог криминала и тероризма: Јавно тужилаштво за организовани криминал, Министарство унутрашњих послова - организациона јединица надлежна за сузбијање организованог криминала, посебно одељење Вишег суда у Београду за организовани криминал, посебно одељење Апелационог суда у Београду за организовани криминал, посебна притворска јединица Окружног затвора у Београду.

⁴⁷ Чл. 2. Закона о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, тероризма и корупције, *Службени гласник РС*, бр. 94/2016, 87/2018 - др. закон и 10/2023. Као кривична дела на која се закон примењује, законодавац предвиђа: кривична дела организованог криминала; кривично дело убиство представника највиших државних органа (члан 310. Кривичног законика) и кривично дело оружане побуне (члан 311. Кривичног законика); кривична дела против службене дужности (чл. 359. и чл. 361. до 368. Кривичног законика) и кривично дело давање и примање мита у вези са гласањем (члан 156. Кривичног законика); кривична дела против привреде (чл. 223, 223а, 224, 224а, 227, 228, 228а, 229, 230, 231, 232, 232а, 233, члана 235. став 4, чл. 236. и 245. Кривичног законика); кривично дело тероризам (члан 391. Кривичног законика), кривично дело јавно подстицање на извршење терористичких дела (члан 391а Кривичног законика), кривично дело врбовање и обучавање за вршење терористичких дела (члан 391б Кривичног законика), кривично дело употреба смртоносне направе (члан 391в Кривичног законика), кривично дело уништење и оштећење нуклеарног објекта (члан 391г Кривичног законика), кривично дело финансирање тероризма (члан 393. Кривичног законика) и

сузбијању организованог криминала тероризма у члану 3. таксативно наведено која су то кривична дела за која поступају државни органи надлежни за сузбијање организованог криминала и тероризма⁴⁸, уз упућивање на одговарајуће одредбе Кривичног законика.

Од ратификације Конвенције Уједињених нација против транснационалног организованог криминалитета, за прибављање доказа у кривичном поступку примењују се две врсте доказних радњи. Прву групу чине класична доказна средства, односно увиђај, вештачење, реконструкција, претресање, привремено одузимање предмета, саслушање окривљеног, испитивање сведока и друге. Класична доказна средства се свакодневно користе у поступку државних органа након пријављивања извршења кривичног дела, али су се показала неадекватним и довољним за откривање и доказивање кривичних дела организованог криминалитета и њихових учинилаца. Другу групу доказних радњи представљају посебне доказне радње, односно по Конвенцији Уједињених нација усвојеној у Палерму 2000. године, специјалне истражне технике. Примена посебних доказних радњи подразумева посебну кривичнопроцесну процедуру, а примењују се изузетно, због чињенице да се њиховом применом понекад задире у приватност људи и тиме нарушавају људска права и слободе.⁴⁹ Актуелни Законик о кривичном поступку Републике Србије садржи имплицитну поделу доказних радњи на опште и посебне доказне радње. Посебне доказне радње, односно специјалне истражне

кривично дело терористичко удруживање (члан 393а Кривичног законика); кривична дела против државних органа (члан 322. ст. 3. и 4. и члан 323. ст. 3. и 4. Кривичног законика) и кривична дела против правосуђа (чл. 333. и 335, члан 336. ст. 1, 2. и 4. и чл. 336б, 337. и 339. Кривичног законика), ако су извршена у вези са кривичним делима из тач. 1) до 5) овог члана).

⁴⁸ Чл. 3. Закона о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, тероризма и корупције, *Службени гласник РС*, бр. 94/2016, 87/2018 - др. закон и 10/2023. Законодавац у члану 3. став 1. приликом одређивања круга кривичних дела за која поступају државни органи надлежни за сузбијање организованог криминала и тероризма, упућује на члан 2. у коме су одређена кривична дела на која се закон примењује. Према томе, кривична дела за која поступају државни органи надлежни за сузбијање организованог криминала и тероризма су: кривична дела организованог криминала, кривично дело убиство представника највиших државних органа (чл. 310. КЗ) и кривично дело оружане побуне (чл. 311. КЗ); тероризам (чл. 391. КЗ), јавно подстицање на извршење терористичких дела (чл. 391а КЗ), врбовање и обучавање за вршење терористичких дела (чл. 391б КЗ), употреба смртоносне направе (чл. 391в КЗ), уништење и оштећење нуклеарног објекта (чл. 391г КЗ), финансирање тероризма (чл. 393. КЗ), терористичко удруживање (чл. 393а КЗ); кривична дела против службене дужности (чл. 359, 366, 367, 368 КЗ) када је окривљени, односно лице којем се даје мито, службено или одговорно лице које врши јавну функцију на основу избора, именовања или постављања од стране Народне скупштине, председника Републике, Владе, опште седнице Врховног суда, Високог савета судства или Високог савета тужилаштва; кривична дела против привреде (чл. 223, 223а, 224, 224а, 227, 228, 228а, 229, 230, 231, 232, 232а, 233, чл. 235. став 4, чл. 236. и 245. КЗ) уколико вредност имовинске користи прелази 200.000.000 динара, односно ако вредност јавне набавке прелази 800.000.000 динара; кривична дела против државних органа (чл. 322. став 3. и 4. и чл. 323. став 3. и 4. КЗ) и кривична дела против правосуђа (чл. 333. и 335, члан 336. став 1, 2. и 4. и чл. 336б, 337. и 339. КЗ) ако су извршена у вези са делима из тачка 1. до 3. овог члана и кривично дело прање новца (чл. 245. КЗ), ако имовина која је предмет прања новца потиче из кривичних дела из тачке 1. до 4. овог члана.

⁴⁹ З. Скакавац, Т. Скакавац, *op. cit.*, стр. 37.

технике, као посебни процесни инструменти намењени откривању и доказивању кривичних дела организованог криминалитета, или према једној теоријској подели, “посебне мере” могу поделити у две категорије.⁵⁰ Прву категорију чине мере инфилтрације, односно симуловани послови и ангажовање прикривеног иследника. Другу категорију чине мере опсервације, односно тајни надзор комуникације, тајно праћење и снимање, рачунарско претраживање података и контролисана испорука. Прикупљање доказа је заједничка сврха обе категорије посебних доказних радњи, а разлика се огледа у начину прикупљања материјалних доказа, односно да ли до прикупљања доказа долази укључивањем у криминалну организацију током одређеног временског периода.⁵¹

У кривичнопроцесним системима који имају две истражне фазе, специјалне истражне технике се по правилу спроводе у првој истражној фази, а сходно правилима нашег новог Законика о кривичном поступку, посебне доказне радње се предузимају примарно током предистражног поступка. Међутим, како се доказни резултати посебних доказних радњи могу користити у кривичном поступку, уколико дође до његовог покретања, користи се термин “доказне технике”. Неке специфичне специјалне доказне технике, односно одређена модификована доказна средства се искључиво користе у формалном покренутом кривичном поступку, као што је случај у нашем законодавству са испитивањем некадашњег сведока сарадника, односно актуелног окривљеног сарадника.⁵² Иако законодавац у новом Законнику о кривичном поступку институт окривљеног сарадника уређује у склопу једне варијанте страначког споразума, у теоријском смислу није спорно да сада, у светлу нове законске регулативе испитивање окривљеног сарадника спада у вид посебне доказне радње, без обзира што се таква радња у самом Законнику о кривичном поступку, који формално познаје поделу на опште и посебне доказне радње, не сврстава међу посебне доказне радње.⁵³

II. КРИВИЧНОПРОЦЕСНА НАЧЕЛА ОД ЗНАЧАЈА ЗА СТРАНАЧКО СПОРАЗУМЕВАЊЕ

⁵⁰ М. Шкулић, Посебне доказне радње и сузбијање тероризма, *Ревиија за криминологију и кривично право*, 2016, бр. 1, Вол. 54, стр. 13.

⁵¹ Т. Лукић, Доказне радње у кривичном поступку, Нови Сад, 2011, Правни факултет Универзитета у Новом Саду, стр. 25.

⁵² М. Шкулић, 2016, *op. cit.*, стр. 10.

⁵³ *ibid.* стр. 10-11, фн. 3.

С обзиром на то да нам теорија кривичног процесног права не нуди општеприхваћену дефиницију процесних начела, прихватљиво је схватање по коме се општа процесна начела објашњавају као општа правна правила која су производ синтезе процесних прописа међународног или унутрашњег права из којих извиру, а која су усмерена ка неким постулираним друштвеним вредностима чијем остварењу уређење кривичног поступка треба да служи.⁵⁴ Процесна начела у односу на законодавца, можемо схватити као његов најбољи извор процесних институција у светлу криминалне политике, док процесна начела у односу на органе кривичног поступка можемо схватити као помагала у тумачењу прописа кривичног процесног права, посебно онда кад они садрже правне стандарде или правне празнине које треба попунити.⁵⁵ У погледу нормативне структуре као основа примене, приметна је разлика између правних правила, код којих није могућа делимична примена и правних начела која представљају „оптималне заповести“, односно садрже захтев да се у потпуности или што је могуће у већој мери оствари неки друштвени циљ. С обзиром на неодређеност захтеваног и очекиваног понашања, као могућност се јавља колизија начела која за последицу има ограничење у њиховом испуњењу. Ова специфична карактеристика правних начела уопште, па према томе и процесних начела, посебно долази до изражаја у домену упрошћавања процесних форми. Према томе, потребно је нагласити да се упрошћеним процесним формама ограничава важење појединих основних начела карактеристичних за општу процесну форму, односно врши се трансформација основних начела кривичног поступка која у сваком случају мора бити у функцији упрошћавања процесне форме.⁵⁶

На нормативном плану, у законодавним реформама се промене основних начела манифестују као проширење или смањење поља важења неког основног начела, у виду њиховог законског редефинисања па све до укидања појединог начела. Свака од тих промена у основним начелима се у мањој или већој мери одражава на уређење опште форме кривичног поступка, а одраз тих промена на уређење и повезивање структуралних елемената поступка нарочито је изражен код ограничења и укидања неког основног начела.⁵⁷ Доследно придржавање закона и инсистирање на кривичном

⁵⁴ В. Ђурђић, Преуређење основних начела кривичног поступка и упрошћене процесне форме, 2018, *Правна ријеч*, бр. 56/18, стр. 311.

⁵⁵ Д. Крапац, *Казнено процесно право - Прва књига*, Загреб, 2003, Правни факултет Универзитета у Загребу, стр. 78.

⁵⁶ В. Ђурђић, 2018, *op. cit.*, стр. 311-313.

⁵⁷ В. Ђурђић, Основна начела кривичног процесног права и поједностављене форме поступања у кривичним стварима; у: Јовановић И., Станисављевић М., (ур.), *Поједностављене форме поступања у*

гоњењу сваког учиниоца и за свако кривично дело, што је у основи функционисања сваке модерне правне државе, има осим правно-филозофске утемељености и своје не тако позитивне последице које се огледају у великом броју кривичних поступака, великом броју окривљених и скупој и неефикасној држави. Било је готово неизбежно посегнути за решењима која иду за релаксацијом такве ситуације.⁵⁸ Овде ће бити речи о појединим начелима која су од највећег значаја за процесне институте који се односе на тему овог рада.

1. Начело легалитета (облигаторности) кривичног гоњења и начело официјелности кривичног гоњења

Како начело легалитета (облигаторности) кривичног гоњења и начело официјелности кривичног гоњења, стриктно термилошки посматрано упућују на различита начела, она се као таква у теорији повремено паралелно посматрају. Међутим, усаглашено је мишљење да их је неопходно објединити у једно начело које је производ синтезе оба наведена начела, али уз истовремено очување њихове термилошке индивидуалности. Ради бољег разумевања значаја неопходности обједињавања ових начела, потребно их је анализирати одвојено.

Начело официјелности делује у оквиру принципа акузаторности у случајевима када је Кривичним Закоником прописано да се ради о кривичним делима која се гоне по службеној дужности. Јавни тужиоци као посебно овлашћени тужиоци и представници државне власти у том домену су у обавези да покрену кривични поступак по службеној дужности, под условом да су испуњени сви законом предвиђени услови.⁵⁹

Начело легалитета (облигаторности) кривичног гоњења важи само за тзв. официјелно кривично гоњење, односно за кривична дела за која је Кривичним Закоником предвиђено да се гоне по службеној дужности. Ово начело подразумева обавезу јавног тужиоца да покрене кривични поступак увек када постоји довољно доказа да је учињено кривично дело које се гони по службеној дужности.⁶⁰ Законик о Кривичном поступку Републике Србије предвиђа да је јавни тужилац дужан да

кривичним стварима-регионална кривичнопроцесна законодавства и искуства у примени, Београд, 2013, Мисија ОЕБС у Србији, стр. 60.

⁵⁸ С. Важић, Улога суда у утврђивању чињеничног стања и нови Законик о кривичном поступку Републике Србије; у: Петровић, А., Јовановић И., (ур.), *Савремене тенденције кривичног процесног права у Србији и регионална кривичнопроцесна законодавства (нормативни и практични аспекти)*, Београд, 2012, Мисија ОЕБС у Србији, стр. 207.

⁵⁹ М. Шкулић, *Кривично процесно право*, Београд, 2012, Правни факултет Универзитета у Београду, стр. 58.

⁶⁰ *ibid.*

предузме кривично гоњење када постоје основи сумње да је учињено кривично дело или да је одређено лице учинило кривично дело за које се гони по службеној дужности.⁶¹ Осим функције гоњења, начело легалитета као дужност јавног тужиоца предвиђа и подизање оптужбе, активно заступање оптужбе на главном претресу, изјављивање редовних и ванредних правних лекова.⁶²

Да ли у конкретном случају постоје основи сумње који ће под законом превиђеним условима резултирати предузимањем кривичног гоњења од стране јавног тужиоца доношењем наредбе о спровођењу истраге зависи од његове процене. Процена јавног тужиоца мора ићи у два смера: прогностички, укључујући све чињенице које могу довести до осуђујуће или ослобађајуће пресуде и дијагностички, укључујући све доказе који говоре о тим чињеницама.⁶³ Јавни тужилац оцењује да ли су се у конкретном случају стекли стварни и правни услови за кривично гоњење. Према томе, у конкретном случају се сматра да је стварни услов за кривично гоњење испуњен уколико постоје докази на којима се темеље основи сумње да је одређено лице извршило кривично дело за које се гони по службеној дужности, а правни услов се сматра испуњеним када је утврђено да је учињено дело законом предвиђено као кривично дело, као и да не постоје трајне процесне сметње које искључују кривично гоњење (застарелост, амнестија, помиловање).⁶⁴ Законик о Кривичном поступку, сходно члану 6. којим уређује законитост кривичног гоњења, предвиђа дужност јавног тужиоца да предузме кривично гоњење уколико су кумулативно испуњени следећи услови: прво, да није другачије прописано самим Закоником о кривичном поступку (у случајевима када предвиђа поступање по начелу опортунитета кривичног гоњења); друго, да постоје докази на којима се темеље основи сумње да је одређено лице учинило кривично дело; треће, да се ради о кривичном делу које се гони по службеној дужности.⁶⁵

Иако се у нашој кривичноправној теорији повремено и паралелно помињу као начело официјелности и легалитета кривичног гоњења, ова два начела се осим терминолошки разликују и суштински. Код начела легалитета је нагласак на обавези

⁶¹ Чл. 6. Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

⁶² С. Кнежевић, *Основна начела кривичног процесног права*, Ниш, 2012, Студентски културни центар, стр. 44.

⁶³ Д. Крапац, *Казнено процесно право, Институције, Књига прва, 3. измијењено и допуњено издање*, Загреб, 2007, Народне новине, стр. 79.

⁶⁴ В. Бурђић, *Кривично процесно право - Општи део*, Ниш, 2014, Центар за публикације правног факултета, стр. 67.

⁶⁵ М. Шкулић, 2012, *op. cit.*, стр. 59.

јавног тужиоца да покрене кривични поступак када се ради о кривичном делу за које се гони по службеној дужности, док је код начела официјелности нагласак на издвајању посебне врсте субјекта - овлашћеног тужиоца који као репрезент државне власти представља и штити државу, односно најшире опште друштвене интересе у погледу супротстављања криминалитету. Када ова два начела раздвојимо термилошки и правно-технички, као два основна елемента овог начела, издвајају се утврђење обавезе подношења оптужног акта и установљење субјекта који има ту обавезу.⁶⁶

У складу са темом овог рада, као и дужностима јавног тужиоца која произлазе из претходно наведених начела, посматрањем и анализирањем поступања јавног тужиоца пре закључења споразума о сведочењу са окривљеним/осуђеним, као и током закључивања споразума са потенцијалним сведоком сарадником, па и након закључења споразума, може се закључити да је овај институт усаглашен са начелом легалитета кривичног гоњења.

2. Начело опортунитета (сврсисходности) као процесни опозит начелу легалитета кривичног гоњења

Иако начело опортунитета кривичног гоњења многи аутори не наводе као посебно начело кривично процесног права, оно се искристалисало као “процесни опозит”⁶⁷ начелу легалитета кривичног гоњења, односно као његов изузетак. Увођењем начела опортунитета кривичног гоњења, искључена је апсолутна примена начела легалитета кривичног гоњења.

Релаксацијом затегнуте ситуације у којој се нашло кривично правосуђе створена је могућност да држава, у одређеним случајевима, из разлога опортунитета може да „попусти“, односно да одступи и да не покрене или да одустане од кривичног гоњења. Овим уступком државе, дата је могућност јавним тужиоцима, као репрезентима државне власти да у одређеним ситуацијама, а уз испуњење одређених претпоставки, не врше кривично гоњење, односно одустају од њега применом начела опортунитета уместо начела законитости и начела тражења истине. Разлог да држава самоограничи своје право на кажњавање лежи најпре у хроничној преоптерећености органа правосуђа великим бројем предмета и потребе да се судовима омогући да обрате већу и дужну пажњу преосталим важнијим и комплекснијим предметима, уз истовремено поштовање

⁶⁶ *ibid.* стр. 58.

⁶⁷ *ibid.*, стр. 60.

потребе да се у већој мери оштећени укључи у кривични поступак, односно да се уваже његови ставови, жеље и мишљења.⁶⁸

Поступање по опортунитету или сврсисходности је тежиште овог начела и подразумева да се кривично гоњење не мора обавезно предузети у сваком конкретном случају иако су се стекле све законске претпоставке за покретање кривичног поступка, под условом да су у конкретном случају испуњени обзири целисходности. За процену сврсисходности кривичног гоњења, као критеријума за примену начела опортунитета кривичног гоњења, у неким упоредним кривичним поступцима узимају се високи трошкови поступка, својства оптуженог или багателност деликта.⁶⁹ У нашем праву постоје три врсте опортунитета које се разликују према основу који је неопходан за њихову примену. Прва врста као услов за примену предвиђа тежину кривичног дела, која се цени са аспекта прописане кривичне санкције, друга врста за основ узима тежину кривичног дела како са аспекта прописане кривичне санкције, тако и са аспекта држања учиниоца након предузимања радње кривичног дела, док трећа за услов примене узима личност учиниоца кривичног дела (малолетно или пунолетно лице), тежину новоизвршеног кривичног дела и статус његовог извршиоца у односу на раније извршено кривично дело.⁷⁰ Законик о кривичном поступку као одступања од начела легалитета, односно поступање по начелу опортунитета, за пунолетна лица предвиђа одлагање кривичног гоњења⁷¹ (условљени опортунитет кривичног гоњења), у ком случају јавни тужилац своје дискреционо право може користити тек након што осумњичени прихвати, а затим и изврши једну од предвиђених обавеза и одбацивање кривичне пријаве⁷² када јавни тужилац без икаквих условљавања, може да одбаци кривичну пријаву из разлога целисходности, односно правичности, када је осумњичени услед стварног кајања спречио наступање штете или је штету у потпуности већ надокнадио (безусловни, односно чисти опортунитет кривичног гоњења). Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица⁷³ као посебну врсту опортунитета предвиђа опортунитет у поступку према малолетницима и даје могућност јавном тужиоцу да, под одређеним условима, и поред

⁶⁸ С. Важић, *op. cit.*, стр. 207.

⁶⁹ М. Шкулић, 2012, *op. cit.*, стр. 60.

⁷⁰ С. Бејатовић, Г. Илић, Ј. Киурски, Т. Мирковић, С. Ненадић, *Приручник за примену опортунитета кривичног гоњења*, 2019, Београд, Мисија ОЕБС у Србији, стр. 8.

⁷¹ Чл. 283. Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

⁷² Чл. 284. ст. 3. Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

⁷³ Чл. 58. и 62. Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, *Службени гласник РС*, бр. 85/2005.

испуњености општих процесних претпоставки за кривично гоњење, не захтева покретање кривичног поступка према малолетнику.⁷⁴ Елементи овог начела се могу препознати како код споразума о признању кривице, којег поједини аутори наводе као одступање од начела легалитета, тако и код споразума за придобијање кооперативних сведока, у оквиру споразума јавног тужиоца са окривљеним или осуђеним лицем.

Несумњиво је да је примена начела опортунитета, у одређеној мери у супротности са начелом тражења истине и потпуним и тачним утврђивањем чињеничног стања у кривичном поступку. Према томе, држава мора да, са дужном пажњом, приступи коришћењу могућности које пружа начело опортунитета кривичног гоњења, како не би „великодушним“ одрицањем од свог монопола на кривично гоњење и кажњавање, код оштећених и грађана створила фрустрацију због таквих уступака према окривљенима и створила сумњу у оправданост таквог поступка као и у правни поредак уопште.⁷⁵

3. Начело процесне економије

Начело процесне економије, или уже посматрано, начело ефикасности кривичног поступка у наше право је уведено у оквиру процеса реформе кривичног процесног законодавства и дефинитивно је уобличено изменама из 2013. године. Ово начело је широко прокламовано у релевантним међународним документима и заузима значајно место у међународним нормативним оквирима.

Међународни пакт о грађанским и политичким правима пружа гаранције сваком лицу које је оптужено за кривично дело, међу којима предвиђа да лице које је оптужено у кривичном поступку има право да му буде суђено без великог закашњења⁷⁶, а да лице које се налази у притвору мора бити у најкраћем могућем року изведен пред судију или други надлежни орган.⁷⁷ Европска конвенција о заштити људских права и основних слобода, у оквиру одредаба које се односе на правично суђење, прокламује право на суђење у разумном року и увршћује га у каталог основних људских права.⁷⁸ Такође, Европска конвенција о заштити људских права и основних слобода прокламује и право

⁷⁴ С. Бејатовић, Г. Илић, Ј. Киурски, Т. Мирковић, С. Ненадић, *op. cit.*, стр. 8-9.

⁷⁵ С. Важић, *op. cit.*, стр. 207.

⁷⁶ Чл. 14. ст. 3. Закона о ратификацији Међународног пакта о грађанским и политичким правима, “Службени лист СФРЈ – Међународни уговори”, број 7/1971.

⁷⁷ Чл. 9. ст. 3. Закона о ратификацији Међународног пакта о грађанским и политичким правима, “Службени лист СФРЈ – Међународни уговори”, број 7/1971.

⁷⁸ Чл. 6. ст. 1. Закона о ратификацији Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода, “Службени лист СЦГ – Међународни уговори”, бр. 9/2003, 5/2005 и 7/2005 – испр. и “Службени гласник РС – Међународни уговори”, бр. 12/2010 и 10/2015.

на правичну и јавну расправу у разумном року, као и право окривљеног да уколико је у притвору, без одлагања буде изведен пред судију или други надлежни орган, при чему ужива право да му се суди у разумном року.⁷⁹ Комитет министара Савета Европе, полазећи од немиле реалности у којој се налази кривично правосуђе и закаснеле правде као последице хроничне преоптерећености судова која угрожава и компромитује кривично правосуђе, 1987. године усваја Препоруку бр. (87)18 за поједностављење кривичног правосуђа.⁸⁰ Препорука указује на потребу за поједностављивањем кривичних поступака у континенталним правним системима, као и на то да окривљени који признаје кривично дело не треба дуго да буде у неизвесности у погледу кривичне санкције.⁸¹ С обзиром на чињеницу да је убрзање кривичног поступка правни и политички проблем, препорука Савета Европе, поред упућивања на примену начела дискреционог гоњења, садржи и смернице за отклањање спорости кривичне правде у поступцима за лакша и масовна кривична дела. Смернице предвиђају скраћени поступак, вансудско поравнање као алтернативе суђењу, поједностављене поступке, као и поједностављење редовног судског поступка.⁸²

Начело економичности заузима значајно место у нормативним оквирима Републике Србије. Оно извире из свих релевантних међународних докумената којима је предвиђено право окривљеног на суђење у разумном року, а Устав Републике Србије, у оквиру права на правично суђење, гарантује и право на суђење у разумном року.⁸³ Начело процесне економије је у Законнику о Кривичном поступку установљено у оквиру одредбе која регулише суђење у разумном року и предвиђа дужност суда да кривични поступак спроведе без одуговлачења и да онемогући сваку злоупотребу усмерену на одуговлачење поступка⁸⁴, а такође предвиђа и хитност поступка против окривљеног који се налази у притвору.⁸⁵ Закон о заштити права на суђење у разумном року као посебан закон, детаљно и оријентационо, уређује заштиту права на суђење у разумном року, и пружа судску заштиту права на правично суђење и тиме спречава његово

⁷⁹ Чл. 5. ст. 3. Закона о ратификацији Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода, “Службени лист СЦГ – Међународни уговори”, бр. 9/2003, 5/2005 и 7/2005 – испр. и “Службени гласник РС – Међународни уговори”, бр. 12/2010 и 10/2015.

⁸⁰ *Recommendation No.(87)18 of the Council of Europe Committee of ministers on simplification of criminal justice*, преузето 14.03.2023. <https://rm.coe.int/16804e19f8>

⁸¹ А. Трешњев, Дилеме у примени споразума о признању кривичног дела, Билтен Врховног касационог суда, бр. 2/2013, стр. 243.

⁸² В. Ђурђић, 2013, *op. cit.*, стр. 58.

⁸³ Чл. 32. ст. 1. Устава Републике Србије, “Службени гласник РС” бр. 98/2006 и 115/2021.

⁸⁴ Чл. 14. ст. 1. Законика о кривичном поступку, “Службени гласник РС”, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

⁸⁵ Чл. 14. ст. 2. Законика о кривичном поступку, “Службени гласник РС”, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

повређивање. Правна средства којима незадовољне странке у поступку располажу јесу приговор ради убрзање поступка, жалба и захтев за правично задовољење.⁸⁶ Поступак за заштиту права је хитан и има првенство у одлучивању.⁸⁷ Приликом одлучивања о правним средствима којима се штити право на суђење у разумном року, суд узима у обзир све околности које су довеле до одуговлачења поступка.⁸⁸

Актуелну ситуацију у правосуђу уопште карактерише спорост поступака који неоправдано дуго трају чиме се угрожава његова ефикасност и ствара опасност од дељења закаснеле правде. Увођење начела процесне економије у оквиру реформе кривичног процесног законодавства оправдава његов циљ који се огледа у потреби за рационализацијом поступка, односно да се уз поштовање правила процедуре непосредни циљ кривичног поступка оствари рационално, ефикасно и економично, тј. у разумном року, са најмањим утрошком времена, материјалних средстава и људских ресурса. Захтев за увођење ефикасног и економичног поступка представља легитиман друштвени захтев, али његов циљ који се огледа у рационализацији поступка не сме ићи науштрб квалитета судских одлука и гарантованих људских права у кривичном поступку.⁸⁹

Што се тиче нормативног оквира, начело процесне економије се уводи у кривично процесно законодавство установљењем поједностављених процесних форми у оквиру кривичног поступка и диверзионих модела који се прилагођавају природи, сложености и специфичностима кривичних ствари, а све у циљу рационализације поступка.⁹⁰ Наше кривично процесно право, као једну од поједностављених процесних форми, чија је сврха постизање што ефикаснијег кривичног поступка, предвиђа могућност споразумевања јавног тужиоца и окривљеног. Међутим, овде је потребно направити дистинкцију између споразума о признању кривице и споразума о сведочењу окривљеног. Иако је признање окривљеног саставни део оба модалитета споразума и истовремено њихов везивни елемент, ефекти тог признања су другачији у погледу утицаја на дужину трајања кривичног поступка. Према томе, код споразума о признању кривичног дела у потпуности је остварен циљ обезбеђивања ефикасног и брзог кривичног поступка с обзиром на то да се захваљујући признању поступак аутоматски скраћује у односу на редовни, и то изостављањем фазе суђења и доказивања и окончава

⁸⁶ Чл. 3. ст. 1. Закона о заштити права на суђење у разумном року, “Службени гласник РС”, бр. 40/2015.

⁸⁷ Чл. 3. ст. 2. Закона о заштити права на суђење у разумном року, “Службени гласник РС”, бр. 40/2015.

⁸⁸ Чл. 4. Закона о заштити права на суђење у разумном року, “Службени гласник РС”, бр. 40/2015.

⁸⁹ В. Ђурђић, 2014, *op. cit.*, стр. 86.

⁹⁰ *ibid.*, стр. 85.

се доношењем пресуде којом суд прихвата споразум и изриче договорене елементе споразума. Са друге стране, код споразума о сведочењу окривљеног окривљени споразумом не преузима само обавезу признања кривичног дела које му се ставља на терет, већ преузима и обавезу сведочења. Поставља питање да ли се заиста обезбеђује брз и ефикасан поступак за окривљеног сарадника, имајући у виду специфичности кривичних дела у погледу којих сведочи.

Објективно посматрано, један од фактора који је у директној вези са начелом суђења у разумном року јесте и сложеност и тежина конкретног кривичног предмета. Према томе, приликом оцене да ли је повређено начело суђења у разумном року у конкретној кривичној ствари, неопходно узети у обзир и ценити овај фактор који посебно долази до изражаја код тежих кривичних дела, а најпре кривичних дела организованог криминалитета. Како је решавање ових кривичних предмета праћено извођењем обимног доказног материјала, активним учешћем већег броја кривичнопроцесних субјеката, предузимањем сложених вештачења, а све то из објективних разлога утиче на ефикасност кривичног поступка.⁹¹

III. ПОЈАМ И НАСТАНАК ИНСТИТУТА СВЕДОКА САРАДНИКА

Када се говори о основним историјским типовима кривичног поступка, обично се сматра да у два велика позитивноправна кривично процесна система спадају континентално-европски кривично процесни систем и англосаксонски, односно адверзијални кривичнопроцесни систем. Често се упрошћено континентално-европски систем означава као инквизиторски, а англосаксонски као акузаторски. Међутим, оваква термилошка подела може само бити релативног карактера, с обзиром на чињеницу да иако континентално-европски систем садржи одређене инквизиторске елементе, он у ствари представља један мешовити систем, као што ни бројни англосаксонски системи нису више чисто акузаторни.⁹² Према томе, диференцијација савремених позитивноправних кривичнопроцесних система се не врши на искључивој имплементацији једног од два доминантна типа кривичног поступка, тј. акузаторног (оптужног) и инквизиторског (истражног) кривичног поступка. Актуелни

⁹¹ С. Бејатовић, Ефикасност кривичног поступка као међународни правни стандард и реформа кривичног процесног законодавства Србије (Норма и пракса), 2015, *НБП-Журнал за криминалистику и право*, бр. 2, стр. 46.

⁹² М. Шкулић, Доминантне карактеристике основних великих кривичнопроцесних система и њихов утицај на реформу српског кривичног поступка“, 2013, *CRIMEN*, бр. 2, Вол. IV, стр. 177.

кривичнопроцесни системи представљају својеврсну комбинацију елемената историјских типова кривичног поступка, а њихово међусобно диференцирање се врши с обзиром на доминантност интегрисаних елемената који се сматрају карактеристичним за англосаксонски, односно континентално-европски кривичнопроцесни систем. Сталан међусобни утицај два историјска типа кривичнопроцесних система, у светлу нарастајућих друштвених проблема и изазова које носи реалност, довео је до формирања новог, савременог типа кривичног поступка, који је по свом карактеру мешовит јер у себи обједињује како инквизиторске, тако и акузаторне елементе, са различитим степеном доминације тих елемената.

Велика већина земаља континенталне Европе има мешовити кривични поступак. Италија је представљала изузетак до последње реформе свог кривичног процесног законодавства када је кривични поступак уредила на претежно адверзијалним основама. У Немачкој су, са друге стране и даље доминантни инквизиторски елементи, са минималним уделом адверзијалних. Са друге стране, САД, Енглеска и Велс, као и већина држава енглеског говорног подручја имају типичне адверзијалне поступке.⁹³ За континентално европске кривичне поступке карактеристична је доминантност инквизиторских елемената у фази истраге, уз обавезно поштовање права на одбрану. Основне кривичнопроцесне функције су строго одвојене, а главна улога је додељена јавном тужиоцу. Међутим, јавни тужилац не представља праву странку с обзиром на то да је он као државни орган дужан да, осим страначких интереса утемељених на функцији оптужбе, штити и интересе опште интересе, а пре свега интерес који произлази из начела истине. Према томе, јавни тужилац при вршењу своје функције мора имати у виду и доказе оптужбе и доказе одбране. Са друге стране, суд је доказно активан, сам изводи доказе током суђења. Суд може дати мању или већу доказну улогу странкама, али није ограничен њиховим доказним предлозима, већ има право и дужност сопствене доказне иницијативе.⁹⁴ Наш кривични поступак је до доношења Законика о кривичном поступку из 2011. године, као и кривични поступци Немачке и Француске и других држава, припадао овом типу кривичног поступка.⁹⁵

За англосаксонске, односно адверзијалне (страначке) типове поступка, карактеристична је пасивност суда у доказном смислу. Извођење доказа је препуштено странкама, а суд врши процену која је странка у “доказном двобоју” пред њим била

⁹³ *ibid.*

⁹⁴ М. Шкулић, *Кривично процесно право*, Београд, 2015, Правни факултет Универзитета у Београду, стр. 13.

⁹⁵ М. Шкулић, 2013, *op.cit.*, стр. 177.

успешнија. Суђење почиње презентовањем доказа оптужбе, на које одбрана има прилику да даје одговор. Након тога се изводе докази одбране, на које тужилац има могућност да на њих одговара. Током извођења доказа суд има ограничене могућности. Саслушање, односно испитивање током суђења је страначког карактера, па према томе одређеног сведока прво саслушава странка која га је довела (*examination-in-chief*), затим противстранка (*cross-examination* - унакрсно саслушање), и напослетку долази до поновног саслушања од странке која га је позвала (*re-examination*). Може се уочити сличност између типичног адверзијалног кривичног поступка и парничног, односно грађанског поступка уопште.⁹⁶

Савремено кривично процесно законодавство можемо окарактерисати као производ конвергенција два велика светска кривично процесна система. Све изразитија конвергенција је последица општих глобалистичких тенденција и свести о потреби уграђивања у поједине правне системе потенцијално ефикасних и корисних елемената који потичу из једног или другог великог кривично процесног система. Иако оправдана, имплементација има своје границе које се у битној мери морају заснивати на правној традицији одређене државе. Не сматра се оправданим да се једном правном систему који устаљено припада одређеном типу кривичног поступка вештачки “калеме” доминантни елементи другог. У таквој ситуацији неминовно долази до практичних проблема, несналажења субјеката поступка у новом кривично процесном амбијенту, а самом тим и до неефикасног и/или неправичног кривичног поступка.⁹⁷

За потребе овог рада, неопходно је истаћи да је у погледу могућности страначког споразумевања постојала у прошлости евидентна разлика између праксе континентално-европског и англосаксонског кривичнопроцесног система, која је временом почела да бледи. Наиме, класични континентално-европски кривични поступци нису познавали страначке споразуме о признању кривичног дела, односно тзв. испреговарано признање кривице за разлику од англосаксонског кривичног поступка који је својеврсна колевка овог института. Иако се англосаксонски кривичнопроцесни систем сматра колевком института испреговараног признања кривице, то не значи да је за сваки адверзијални кривични поступак карактеристично страначко споразумевање, као што је случај у Енглеској која иако представља темељ института страначког споразумевања, не дозвољава могућност формалног страначког споразумевања о признању кривице и кривичној санкцији. Матицом страначких споразума се пак

⁹⁶ М. Шкулић, 2015, *op.cit.*, стр. 13.

⁹⁷ М. Шкулић, 2013, *op.cit.*, стр. 178.

сматрају Сједињене Америчке Државе, и то најпре споразума о признању кривице (*plea bargaining*), а његовом модификацијом и споразума којима се путем кооперативних нагодби придобијају сведоци на страни оптужбе. Услед притиска на органе правосуђа и органе кривичног гоњења због отежаног откривања и доказивања кривичних дела која карактерише специфичност и сложеност, излаз је пронађен у могућности да се давањем значаја исказу посебне категорије лица, а у замену за одређене погодности, придобију кооперативни сведоци.

За континентално-европске, мешовите кривичне поступке, са елементима истражног кривичног поступка, карактеристична је немогућност страначког споразумевања. Међутим, губљењем поверења у кривичноправни систем и правну државу услед неадекватне реакције органа правосуђа и органа кривичног гоњења, а посебно у погледу откривања и доказивања кривичних дела која настају као последица криминалне активности организованих криминалних група, постаје јасно да је неопходно имплементирати одређене адверзијалне елементе. Данас, многи континентално-европски кривични поступци садрже неке елементе адверзијалних поступака, а најтипичнији амерички трансплантат је институт окончања поступка на темељу јавног тужиоца и окривљеног о признању кривице (*plea bargaining*, односно *deal*). О доминантности овог института у европским земљама говори тврдња да се ради о постојању својеврсне заразе овим кривичнопроцесним институтом (*plea bargaining infection*). Постепеним увођењем адверзијалних елемената створило се погодно тле за употребу ових споразума, али на лимитиран начин, и то појачавањем судске контроле, односно увођењем суда у процес преговарања или ограничавањем споразума на кривична дела одговарајуће тежине.⁹⁸

Када се говори о кривичним делима која се сматрају главним покретачем реформисања кривичнопроцесних законодавстава, мисли се на кривична дела која се могу подвести под појам организованог криминалитета, а која због својих специфичних карактеристика које га диференцирају од обичног криминалитета, представљају препреку органима кривичног гоњења у њиховом откривању и доказивању. Организовани криминалитет, као негативна, сложена и већ дуже време присутна друштвена појава представља велику опасност не само по правни поредак, демократске институције и националну безбедност великог броја држава, већ и по кривично правосуђе. Како се ради о друштвеној појави која је већ неко време присутна, поједине

⁹⁸ М. Шкулић, 2012, *op.cit.*, стр. 21.

државе су много раније од других биле принуђене да крену у одлучну борбу против организованог криминалитета.

Зачетак института крунског сведока је настао и из преке потребе обезбеђивања доказа још у 18. и 19. веку у Великој Британији. Први појавни облици организованог криминалитета, су се под дејством различитих друштвених фактора јавили у Сједињеним Америчким Државама, а у 19. веку добијају унапређена и екстремнија обележја. Слична ситуација се јавља и у Италији 19. века која је најпре водила борбу против терористичких организација, а врло брзо и против организованог криминалитета, односно мафијашког криминалитета. Свака од земаља које су биле у првим борбеним редовима у рату против организованог криминала је предузимала адекватне мере пратећи његов развој, ширење и појавне облике. Увођење института крунског сведока није био лак процес, јер и поред адекватних мера, институт крунског сведока није одмах добио нормативно уобличење, већ је постојао на ивици легалности. Могућност прибављања доказа оптужбе на основу кооперативних нагодби је била предмет многобројних критика, сматрало се да се његовом употребом крши принцип владавине права, угрожава правни поредак, принцип једнаког третмана и сврха кривичног спровођења правде. Такође, наглашавана је потенцијална опасност која произлази из сарадње са криминалцима који су мотивисани једино избегавањем осуде или ублажавањем казне, па се њиховим изјавама не може дати пун кредибилитет. Међутим, убрзо стручна и шира јавност увиђају неопходност његове примене. Иако је крунски сведок настао у пракси Енглеских судова, матицом института крунског сведока сматрају се Сједињене Америчке Државе. Америчка јуриспруденција је преузела праксу Велике Британије и на том основу изродила споразум о признању кривице са многим модификацијама. Добијањем нормативног уобличења и примерима из праксе САД постаје инспирација другим земљама и њиховим кривичнопроцесним законодавствима које касније улазе у борбу против организованог криминалитета.

Под оваквим околностима многе државе су увиделе да је за одлучну борбу неопходно рационализовање кривичног поступка увођењем радикалних промена. То се најпре односи на државе са доминантним инквизиторским елементима кривичног поступка код којих реформа кривичног процесног законодавства подразумева раскид са традиционалним кривичним поступком увођењем адверзијалних елемената ће омогућити стварање нормативне основе за страначко споразумевање, а самим тим и обезбедити ефикасност кривичног поступка. Кривично процесно право Републике Србије до 2011. године карактерише мешовити тип кривичног поступка, уз доминацију

инквизиторских елемената, а доношењем Законика о кривичном поступку Републике Србије из 2011. године се раскида са нашом дугогодишњом традицијом. Законодавац је у оквиру процеса реформе кривичног процесног законодавства уредио кривични поступак на претежно адверзијалан начин. Адверзијални елементи преовлађују у нашем реформисаном кривичном процесном праву, а постојећи инквизиторски елементи губе свој некадашњи доминантни карактер.⁹⁹

Ангажовање законодавца 2011. године допринело је стварању погодног тла за увођење консензуалних процесних форми у циљу откривања и доказивања кривичних дела организованог криминалитета, чији је постојећи нормативни оквир успостављен изменама из 2013. године. Присуство адверзијалних елемената у нашем кривичном процесном праву, а од значаја за тему овог рада, огледа се у давању великог значаја страначким споразумима, односно споразуму о признању најпре кривичног дела, а затим кривице, као и давањем широких могућности за придобијање сведока на страни оптужбе на основу кооперативних нагодби склапањем споразума између јавног тужиоца и окривљених или осуђених лица.

IV. УПОРЕДНОПРАВНИ ОСВРТ НА ИНСТИТУТ СВЕДОКА САРАДНИКА

1. Институт крунског сведока у праву Велике Британије

Зачетком страначког споразумевања сматра се пракса раног обичајног права енглеских судова која је пружала могућност помиловања или ублажавања казне оптуженим злочинцима уколико сведочењем против саучесника доведу до њихове осуде. Иако се Велика Британија, као колевка англосаксонске правне традиције сматра земљом зачетка страначког споразумевања, она није била пионир у даљем, детаљнијем уређивању и озакоњењу института.

Пракса енглеских судова је пре 18. века, оптуженом који је осуђен на смртну казну пружала могућност или да оптужи другог да је саучесник у злочину како би добио помиловање или да призна кривично дело и да се позове на милост суда. Прва могућност (*approvement*) била је остварива само уколико је сведочење оптуженог резултирало осудом саучесника, у супротном, уколико је наводни саучесник ослобођен,

⁹⁹ М. Ђукић, Однос начела процесне економије и споразума о сведочењу, 2019, *Економски сигнали: пословни магазин*, бр. 2, Вол. 14, стр. 1.

пресуда у односу на њега се извршава и сам сведок бива погубљен.¹⁰⁰ Доктрина одобравања (*approvement*) наишла је на озбиљне критике пре него што је застарела. Сматрало да је ова пракса донела највише користи правим преступницима који су несумњиво имали јаке мотиве за лажно оптуживање.¹⁰¹ Друга пракса која се користила током година паралелно са применом доктрине одобравања дозвољавала је оптуженом да добије право на помиловање у потпуности признајући свој злочин уз откривање његових саучесника. Када саучесник, понашајући се отворено и поштено, призна свој злочин, бива прихваћен као крунски сведок, односно ужива право на помиловање. Суд је тада дужан да заустави гоњење против крунског сведока који је показао да има право на краљеву милост, осим уколико се ради о главном актеру злочина, у ком случају његово сведочење мора резултирати осудом.¹⁰² Ова пракса је напуштена 1500. године када су судови увидели да је велика вероватноћа лажног сведочења. Постојање јаког мотива за лажно сведочење је неспорно, с обзиром на то да једини начин да оптужени избегне смртну казну јесте да на основу његовог сведочења буде осуђен други окривљени, односно наводни саучесник.¹⁰³

Слична пракса, позната као *turning king's evidence* је касније развијена у енглеској пракси како би се невољни сведоци подстакли на сведочење против саучесника. Практика размене помиловања за осуде еволуирала је у систем у којем су помиловања давана у замену за потпуно и истинито сведочење, без обзира на исход суђења. Према томе, крунски сведоци су били подобни за помиловање пружањем потпуног и истинитог сведочења, без обзира на то да ли је на основу његовог сведочења осуђен саучесник.¹⁰⁴ Иако је тако добијено сведочење је првобитно било оспоравано у случајевима издаје у седамнаестом веку, судови га ипак сматрали компетентним иако су му давали мањи кредибилитет.¹⁰⁵

Уобличење института крунског сведока у Великој Британији се везује за период 17. и 18. века и представља израз потребе правосуђа да се обезбеде информације од значаја за кривично гоњење с обзиром на чињеницу да у том периоду није постојала добра организација органа кривичног правосуђа која би омогућила да се обезбеде

¹⁰⁰ G. Hughes, Agreements for Cooperation in Criminal Cases, 1992, *Vanderbilt Law Review*, no.1, Vol. 45, pp. 7.

¹⁰¹ S. Martinez, Bargaining for Testimony: Bias of Witnesses Who Testify in Exchange for Leniency, 1999, *Cleveland State Law Review*, no. 2, Vol. 47, pp. 143.

¹⁰² *ibid.*

¹⁰³ S. A. Perroni, J. McNutt, Criminal Contingency Fee Agreements: How Fair Are They?, 1994, *University of Arkansas at Little Rock Law Review*, no. 2, Vol. 16, pp. 212.

¹⁰⁴ *ibid.*

¹⁰⁵ S. Martinez, *op. cit.*, pp. 143.

потребне информације. Имајући то у виду, дошло је до прихватања неопходности сарадње информатора са органима правосудја, па су законом прописани услови који су неопходни да би крунски сведок могао добити награду за своју сарадњу у виду помиловања у односу на изречену казну или у виду одустанка од кривичног гоњења.¹⁰⁶

Иако су крунски сведоци играли кључну улогу у сузбијању организованог криминалитета, овај вид кооперативности је наишао на многе критике које су биле усмерене на моралност његове употребе, као и на потенцијалну опасност која произлази из сарадње са криминалцима.¹⁰⁷

Чезаре Бекарија (Cesare Beccaria) је у својој чувеној расправи *О злочинима и казнама* из 1764. године анализирао постојећу кривичноправну атмосферу, односно постојећа кривичноправна решења, поступке и обичаје, и то са два становишта – правничког и људског. Његов циљ је био да дође до решења која би више одговарала духу тадашњег времена, која би била хуманија и заснована на теорији и пракси друштвеног уговора.¹⁰⁸ Такође, Бекарија је у свом делу изразио подржавајући став о сарадњи између органа власти и починитеља тешких кривичних дела као тадашњих крунских сведока и указао да неки тешки злочини који су разрешени на овај начин вероватно не би били откривени нити би њихови починиоци били кажњени.¹⁰⁹

Са друге стране, познати немачки правник Карл Јозеф Антон Митермајер (Carl Joseph Anton Mittermaier) критиковао је овај институт сматрајући да они који су криви за злочине не могу имати пуни кредибилитет. Заступао је став да је упитно ослонити се на истинитост изјаве окривљеног који сведочи против саучесника јер он у замену за изјаву постаје подобан за смањење казне, помиловање или другу привилегију.¹¹⁰

Како Енглеска све до средине 19. века није имала систематску истрагу кривичних дела, као ни професионалну полицију, докази за оптужбу су се у већини случајева тешко прибављали.¹¹¹ Правосудни органи су се под таквим отежавајућим околностима ослањали на сведочење саучесника који су заузврат добијали имунитет од кривичног гоњења.¹¹² Сведочки исказ је још тада био веома важно доказно средство, па је давање

¹⁰⁶ P.J.P. Tak, Deals with Criminals: Supergrasses, Crown Witnesses and Pentiti, 1997, *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, no. 1, Vol. 5, pp. 3.

¹⁰⁷ *ibid.*

¹⁰⁸ Ж. Ђурић, Заборављене књиге – српски превод расправе “*Dei delitti e delle pene*” Чезара Бекарије, 2007, *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор*, бр. 1-4, Вол. 73, стр. 120.

¹⁰⁹ P.J.P., Tak, *op. cit.*, pp. 3.

¹¹⁰ *ibid.*, pp. 4.

¹¹¹ G. Hughes, *op. cit.*, pp. 3.

¹¹² С. Кнежевић, М. Ђукић, „Споразум о сведочењу окривљеног у кривичнопроцесном законодавству Србије“; у: Јовић-Прлаиновић, О. (ур.), *Зборник радова „Национално и међународно право - актуелна*

исказа или саокривљеног или чак других лица која нису имала учешће у извршењу кривичног дела било праћено разним погодностима, укључујући и новчане награде.¹¹³

Успостављањем модерне полиције употреба института крунског сведока је скоро нестала. Тек 70-их година прошлог века, под утицајем политичког активизма постаје неопходан институт за откривање и сузбијање квантитативно и квалитативно унапређеног криминалитета модерног доба. Тада је постало јасно да је употреба крунског сведока насушна потреба сваког модерног кривичног процесног система и да је сарадња, односно преговарање са другим криминалцима легитимно и неопходно.¹¹⁴

Током прве половине двадесетог века, јавни тужилац и полиција нису били познати енглеском законодавству, а поступак је покретао оштећени на основу приватне тужбе. У оквиру система приватног тужилаштва, полиција је имала надлежност кривичног гоњења учиниоца кривичних дела. Осим надлежности у погледу одлучивања да ли ће кривично гонити и за које кривично дело, полиција је представљала већину случајева пред судовима.¹¹⁵

Међутим, током друге половине двадесетог века, у неким полицијским областима, полицијске снаге запошљавају адвокате који би их заменили у тужилачким функцијама, а поготово у изношењу предмета пред судовима. Такви адвокати су постали познатији као тужиоци, али недефинисаног положаја, који произлази из чињенице да су истовремено били и тужиоци запослени у полицији и адвокати, односно „службеници суда“.¹¹⁶

Како је полиција своју експертизу у истрази објединила са функцијом гоњења, дошло је до ситуације у којој су исти полицијски службеници истовремено и вршили истрагу и подизали оптужницу. Овакво стање је било праћено оштрим критикама које су биле усмерене ка промени тадашњег система. Најутицајнијим догађајем у погледу залагања за промену, сматра се објављивање извештаја британског одсека Међународне комисије правника (*British section of the International Commission of Jurists*), 1970. године. Овај извештај је у дебати о успостављању новог тужилачког система изнео принципијелне аргументе (да је погрешно да полиција која је истраживала злочине доноси одлуке у вези са кривичним гоњењем, а које захтевају непристрасност и

питања и теме“, Косовска Митровица, 2017, Правни факултет Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, стр. 430.

¹¹³ H. L. King, Why prosecutors are permitted to offer witness inducements: A matter of constitutional authority, 1999, *Stetson Law Review*, Vol. 29, pp. 160-161.

¹¹⁴ G. Hughes, *op.cit.*, pp. 2.

¹¹⁵ A. Ashworth, Developments in the Public Prosecutor's Office in England and Wales, 2000, *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, no. 3, Vol. 8 pp. 258.

¹¹⁶ *ibid.*

независност) и прагматичне аргументе (како је експертиза полиције истрага, било би боље усредсредити се на саму истрагу, а не преузимати и тужилачке дужности).¹¹⁷

Међутим, прави подстицај реформи је стигао тек 1977. године, када је извештај о случају *Confait*¹¹⁸ не само критиковао неке аспекте система кривичног правосуђа, већ је садржао и предлоге за разматрање који су неопходни у промени система кривичног гоњења.¹¹⁹ Аргументе за и против промене разматрала је Краљевска комисија за кривични поступак, која се након много расправљања 1981. године изјаснила у корист успостављања независног јавног тужилачког система.¹²⁰ Тадашње тужилаштво је најпре имало улогу саветодавног органа полиције, а касније преузима примат у функцији гоњења.¹²¹

Први случај сведочења везан за организовану криминалну активност, датира из 1973. године, када је Бerti Смалс (*Bertie Smalls*), припадник лондонске криминалне групе која се бавила пљачком банака и њен водећи члан, након хапшења понудио да помогне полицији именовањем својих саучесника у замену за слободу. Сарађујући са полицијом и јавним тужиоцем, ушао је у правну историју сведочењем у најмање три суђења које је за резултат имало 16 појединачних осуда, а заузврат је добио имунитет од кривичног гоњења. Због великог публицитета, штампа га је назвала *supergrass*, а назив се задржао као синоним за окривљене који признају свој злочин, и сарађујући са органима гоњења сведоче против својих бивших сарадника.¹²²

Законом о кривичном гоњењу (*Prosecution of Offences Act*) из 1985. године и оснивањем Краљевског тужилачког сервиса (*CPS - Crown Prosecution Service*) овлашћења између полиције и тужилаштва бивају тачно подељена. Надлежност за пресуђивање у области лакшег и средњег криминалитета припада магистрату, док је за тежа кривична дела надлежан Краљевски суд (*Crown court*).¹²³ Краљевски тужилачки сервис процесуира кривичне случајеве које истражује полиција и друге истражне

¹¹⁷ *ibid.*

¹¹⁸ H. Fisher, *Report on an Inquiry into the circumstances leading to the trial of three persons on charges arising out of the death of Maxwell Confait*, London, 1977, Her Majesty's stationery office, преузето: 14.07.2022. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/228759/0090.pdf

¹¹⁹ A. Ashworth, *op. cit.*, pp. 258.

¹²⁰ *ibid.*, pp. 259.

¹²¹ *ibid.*

¹²² A., Rahman, J. Lennon, *Supergrass evidence, The Law, practice and development of supergrass evidence in England*, 2009, Rahman Ravelli Solicitors, преузето: 09.07.2022. <https://www.rahmanravelli.co.uk/pr/pr-07-07.pdf>

¹²³ The Review of the Crown Prosecution Service - *Summary of The Main Report with the Conclusions and Recommendations*; преузето 28.08.2022. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/259808/3972.pdf

организације у Енглеској и Велсу. Независан је у свом раду и доноси одлуке независно од полиције и владе, одлучује који случајеви треба да буду процесуирани, утврђује одговарајуће оптужбе у озбиљнијим или сложенијим случајевима и саветује полицију у раним фазама истраге, припрема предмете и износи их на суд и пружа информације, помоћ и подршку жртвама и сведоцима оптужбе. Тужиоци морају бити поштени, објективни и независни, а како предвиђа Кодекс за крунске тужиоце, приликом одлучивања о покретању кривичног поступка морају бити уверени да постоји довољно доказа за реалну перспективу осуде, као и да је кривично гоњење у јавном интересу.¹²⁴

Паралелно са учесталошћу организованог криминала којег карактерише тежина откривања и доказивања, Краљевски тужилачки сервис временом преузима значајну улогу у његовом сузбијању. Како је транснационалност специфична карактеристика организованог криминалитета, под окриљем Краљевског тужилачког сервиса, Одсек за међународно правосуђе и организовани криминал и Национална агенција за криминал, сарађују у гоњењу чланова организованих криминалних група, не само у Енглеској и Велсу, већ шире, кроз размену информација са специјалним тимовима тужилаца у околним земљама.¹²⁵

Законом о тешком организованом криминалу и полицији из 2005. године¹²⁶, тужиоцима је омогућено да користе добијена овлашћења како би обезбедили обавештајне податке или доказе од преступника који би били од помоћи у истрази или кривичном гоњењу учинилаца кривичних дела организованог криминала. Иако је овај институт, дуго коришћен у пракси уз многе критике, тек је законом из 2005. године споразум о сарадњи којим окривљени признаје извршење кривичног дела и истовремено преузима обавезу да ће сведочити у погледу кривичних дела организованог криминала добио нормативно уобличиће.

Овај закон регулише институт сведока сарадника у форми споразума и само утврђује критеријуме за закључење споразума, али не прописује како се такви споразуми постижу између тужиоца и окривљеног који помаже. Овлашћења дата тужиоцима на основу овог закона треба посматрати као део низа опција за

¹²⁴ Crown Prosecution Service - *Annual Report and Accounts 2019–20*; преузето 28.08.2022. <https://www.cps.gov.uk/sites/default/files/documents/publications/CPS-Annual-Report-and-Accounts-2019-20.pdf>

¹²⁵ A. Ashworth, *op. cit.*, pp. 259.

¹²⁶ Serious Organized Crime and Police Act 2005

обезбеђивање сарадње.¹²⁷ Према томе, овлашћења која закон даје тужиоцима омогућавају да окривљени који пружају помоћ (*assisting offenders*) могу добити имунитет од кривичног гоњења, обавезу о ограниченој употреби, смањење казне и ревизију казне. Добијена овлашћења тужиоци могу користити истовремено, па нпр. неко ко добије обавезу о ограниченој употреби, може добити и имунитет од кривичног гоњења. Како законом није одређен процес стицања статуса сведока сарадника на основу споразума са тужиоцем, он ће се у зависности од околности конкретног случаја разликовати, а посебно у случају закључења споразума ради обезбеђивања помоћи у сврху пружања доказа на суду или само у обавештајне сврхе.

Потребно је нагласити да не постоји посебна процедура за „регрутовање“ или „претварање“ окривљеног у сведока сарадника. Јавни тужилац има потпуно дискреционо право да иницира преговоре са окривљеним и закључи писани споразум са њим или у сврху пружања доказа на суду (краљичин доказ) или чешће, у обавештајне сврхе, или обоје. Као опште правило, тамо где постоји довољно доказа, јавни интерес ће захтевати да саучесник буде кривично гоњен, без обзира да ли ће он или она бити позвани као сведок. То значи да се превасходно разматра да ли постоје други докази који се могу прибавити на било који други начин, а исказу окривљеног као сведока приступа се као крајњем, нужном доказном средством. Одлука о иницирању преговора, а касније и закључење писменог споразума представља потпуно дискреционо право јавног тужиоца. Да би могао да формира привремено мишљење, односно преглед (*prosecutor's provisional view*) и касније одлучи да ли је споразум прикладан, тужилац ће настојати да добије сазнања у вези са информацијама или доказима које окривљени жели и/или може дати, и то преко заступника окривљеног или путем директног контакта са окривљеним. Након привременог мишљења тужиоца преговори могу започети или обављањем интервјуа за утврђивање обима (опсега) са опрезом, или упућивањем писма понуде након којег ће се спровести интервјуи.¹²⁸

Према томе, након привременог мишљења тужиоца, он доноси одлуку да ли ће обавити интервју за утврђивање обима или опсега (*scoping interviews*) са потенцијалним сведоком сарадником. Сврха интервјуа је утврђивање разлога за сарадњу окривљеног и

¹²⁷ Queen's Evidence - Immunities, Undertakings and Agreements under the Serious Organised Crime and Police Act 2005 - *The Crown Prosecution Service*; преузето 14.06.2022. <https://www.cps.gov.uk/legal-guidance/queens-evidence-immunities-undertakings-and-agreements-under-serious-organised-crime>

¹²⁸ Queen 's Evidence - Immunities, Undertakings and Agreements under the Serious Organised Crime and Police Act 2005 - *The Prosecutor's Provisional View*; преузето 01.06.2022. <https://www.cps.gov.uk/legal-guidance/queens-evidence-immunities-undertakings-and-agreements-under-serious-organised-crime>

наравно, у којој мери он може помоћи, које доказе или обавештајне податке је у могућности да пружи. Ови интервјуи се обично воде са опрезом и омогућавају тужиоцу да одлучи да ли треба да предложи писмени споразум и спроведе пуну процедуру испитивања.¹²⁹ Међутим, уколико потенцијални сведок сарадник отворено не жели интервју или се сматра вероватним да ће бити спречен да пружи релевантне информације током вођења интервјуа за утврђивање опсега који се води под опрезом, тужилац може да одлучи да настави са употребом писма понуде.

Писмо понуде (*proffer letter*) је опциони део процеса које се користи ради придобијања и олакшавања учешћа потенцијалног сведока сарадника. Писмо понуде не представља облик писменог споразума, већ се у њему објашњава да је сврха интервјуа склапање споразума о помоћи, а не добијање признања у вези са кривичним делима под истрагом. У писму је потребно нагласити да се интервју за утврђивање обима неће водити под опрезом (како би се подстакло потпуно и искрено обелодањивање информација), да ни само писмо, као ни накнадни интервју за утврђивање опсега не представљају било какво обећање или обавезу од стране тужиоца у вези са начином на који ће се поступати са њим и не представља гаранцију окончања поступка у његову корист, затим, потенцијалном сведоку сараднику се пружају гаранције у погледу поверљивости добијених информација и ставља му се до знања да ће споразум бити доступан одбрани.¹³⁰

Чишћење (*cleansing/briefing interviews*) је термин који се у Енглеској користи за признање и суштинска је компонента процеса склапања споразума и стицања процесног својства сведока сарадника. Током интервјуа за чишћење, окривљени потпуно и добровољно признаје сва кривична дела које је починио; пружа све информације у вези са питањима која се тичу злочина под истрагом и злочина у које укључен; даје сагласност за континуирану и потпуну сарадњу током истраге и до окончања било ког кривичног или другог поступка који произилази из наведене истраге, укључујући давање доказа на суду где је то потребно. Током ове фазе, може бити ухапшен или пријављен за свако дело за које није раније ухапшен или кривично гоњен. Чишћење и потпуно чишћење могу бити одвојене фазе у процесу или се могу спровести

¹²⁹ Queen 's Evidence - Immunities, Undertakings and Agreements under the Serious Organised Crime and Police Act 2005 - *Scoping Interviews*; преузето 01.06.2022.

<https://www.cps.gov.uk/legal-guidance/queens-evidence-immunities-undertakings-and-agreements-under-serious-organised-crime>

¹³⁰ Queen 's Evidence - Immunities, Undertakings and Agreements under the Serious Organised Crime and Police Act 2005 - *Proffer Letter*; преузето 01.06.2022.

<https://www.cps.gov.uk/legal-guidance/queens-evidence-immunities-undertakings-and-agreements-under-serious-organised-crime>

заједно ако је потребно. Потпуно чишћење је веома важно како би се избегло да се током сведочења саучесници, који су присутни као саоптужени, позову на неко од кривичних дела које је окривљени као сведок учинио, а није признао. По завршетку ове фазе извештај се шаље тужиоцу како би се утврдило да ли окривљени који помаже треба да буде кривично гоњен за било које или сва призната кривична дела.¹³¹

Чишћење није потребно тамо где преступник пружа помоћ само у погледу обавештајних података, иако оно може бити од користи приликом утврђивања кредибилитета. Међутим, уколико преступник пружа доказе, потребно је чишћење како би се заштитио интегритет доказа, као и да би се смањио ризик да ће вредност доказа потенцијалног сведока сарадника бити значајно поткопана на унакрсном испитивању о криминалним активностима које нису признате, али које су добро познате бившим саучесницима.

Када тужилац одлучи да се процес настави, неопходно је саставити писмени споразум. Нацрт споразума који претходи коначном споразуму саставља тужилац, а услове и обим помоћи која ће се пружити окривљеном, као и свака договорена корист треба бити наведена што је могуће прецизније. У овој фази, окривљени, односно његов заступник може захтевати да им се покаже нацрт споразума како би могли саветовати свог клијента по питању наставка са процесом.¹³²

Коначни писмени споразум морају потписати обе стране, и тужилац и окривљени. Важно је напоменути да одлуку о склапању споразума доноси наведени тужилац у оквиру свог дискреционог овлашћења, након процене квалитета и вредности понуђене помоћи за одређену или потенцијалну истрагу или случаја, или помоћи у прикупљању обавештајних података. Сви писани споразуми треба да садрже изричит услов који захтева да сви докази или обавештајни подаци од окривљеног сарадника морају буду истинити и према њиховом најбољем знању и уверењу. Неопходно је навести овај услов у споразуму као и последице његовог неиспуњавања. Тужиоци морају бити свесни опасности да окривљени који помаже може бити мотивисан личним интересом и стога можда неће говорити истину. У случају да се испостави да су докази или информације лажни, споразум се може поништити због неиспуњења овог услова. Поред

¹³¹ Queen 's Evidence - Immunities, Undertakings and Agreements under the Serious Organised Crime and Police Act 2005 - *Cleansing and Full Debriefing/Cleansing*; преузето 01.06.2022.

<https://www.cps.gov.uk/legal-guidance/queens-evidence-immunities-undertakings-and-agreements-under-serious-organised-crime>

¹³² Queen 's Evidence - Immunities, Undertakings and Agreements under the Serious Organised Crime and Police Act 2005 - *Draft Agreement*; преузето 01.06.2022.

<https://www.cps.gov.uk/legal-guidance/queens-evidence-immunities-undertakings-and-agreements-under-serious-organised-crime>

тога, коришћење лажних доказа у поступку може довести до кривичног гоњења за лажно сведочење или кривичног гоњења за покушај опструирања тока правде.¹³³

Тужилац, у оквиру свог дискреционог овлашћења, давањем писменог обавештења, односно обавештења о имунитету, може у циљу обезбеђења помоћи понудити било којој особи имунитет од кривичног гоњења за било које дело уколико сматра да је то примерено. Према томе, тужилац може понудити имунитет, уколико сматра да је прикладно и неопходно, и то у сврху истраге или кривичног гоњења учинилаца кривичних дела за које се може судити на било који начин. Неопходно да имунитет буде дат у писаној форми у обавештењу о имунитету у коме се мора навести кривично дело на које ће се имунитет примењивати.¹³⁴ У погледу кривичних дела за које се може понудити имунитет, законодавац поставља ограничење и искључује његову примену у погледу прекршаја картела.¹³⁵ Добијено обавештење о имунитету престаје да важи уколико окривљени који пружа помоћ не испуни било који услов наведен у обавештењу, па се у том случају издаје званично обавештење о опозиву.¹³⁶

Тужилац најчешће нуди условни имунитет од кривичног гоњења. Само у изузетним случајевима ће бити понуђен пуни имунитет, па се тада против те особе не може покренути никакав поступак за кривично дело наведено у обавештењу, осим под околностима наведеним у обавештењу.¹³⁷

Приликом одлучивања да ли је прикладно дати обавештење о имунитету за помоћ у истрази или кривичном гоњењу, тужилац узима у обзир одређене критеријуме. Најпре, узима у обзир интерес правде и процењује да ли је вредније имати осумњичену особу као сведока, а не као могућег оптуженог. Даље, процењује интерес јавне безбедности, односно да ли је од већег значаја добијање информација о обиму и природи криминалних радњи или евентуална осуда појединца. Такође, тужилац врши процену да ли је мало вероватно да би се било која информација могла добити без понуде имунитета, као и да ли је мало вероватно да би се могло покренути било какво кривично гоњење против особе којој се имунитет нуди.

Тужилац може, уколико сматра да је за потребе истраге или кривичног гоњења то прикладно и примерено, понудити било ком лицу обавезу да се информација било

¹³³ Queen 's Evidence - Immunities, Undertakings and Agreements under the Serious Organised Crime and Police Act 2005 - *Final Written Agreement*; преузето 01.06.2022. <https://www.cps.gov.uk/legal-guidance/queens-evidence-immunities-undertakings-and-agreements-under-serious-organised-crime>

¹³⁴ Serious Organized Crime and Police Act 2005, 71 (1).

¹³⁵ Serious Organized Crime and Police Act 2005, 71 (7).

¹³⁶ Serious Organized Crime and Police Act 2005, 71 (3).

¹³⁷ Serious Organized Crime and Police Act 2005, 71 (2).

каког описа неће користити против те особе у било ком поступку. Обавеза се лицу даје у виду обавештења у писменој форми (обавеза ограничене употребе), па се информације добијене након давања обавезе не смеју се користити против те особе.¹³⁸ Обавеза ограничене употребе у смислу обавезе да се било која информација неће користити у било ком кривичном поступку против окривљеног или у поступцима према делу 5. Закона о имовини стеченој криминалом из 2002. године, може се користити како би се обезбедила помоћ окривљеног.¹³⁹ У обавештењу у којем се пружа обавеза ограничене употребе су садржани уобичајени услови како би се обезбедило добијање потпуних и истинитих информација и доказа, а такође се описују информације које се не смеју користити против тог лица ни у једном поступку, осим у околностима наведеним у обавези.¹⁴⁰ Обавеза о ограниченој употреби престаје да важи у односу на лице коме је дата ако лице не испуњава услове наведене у обавези.¹⁴¹

Обавештење о обавези о ограниченој употреби не спречава кривично гоњење окривљеног који је помогао у случају када постану доступни „други докази“ који оправдавају кривично гоњење. Други докази могу укључивати доказе из другог извора добијене директно или индиректно као резултат информација датих на основу обавештења о ограниченој употреби. Обавештење о обавези о ограниченој употреби мора да садржи изричиту резерву у том смислу. Међутим, кривично гоњење засновано искључиво на доказима добијеним као резултат онога што је осумњичени рекао као одговор на обавезу о ограниченој употреби ће вероватно бити оспорено јер представља злоупотребу процеса.

Споразуми о изјашњавању о кривици и смањењу казне се најчешће користе и односе се на окривљене који сарађују, али који немају имунитет или обавезу о ограниченој употреби. Како би се обезбедила сарадња, такав окривљени склапа писмени споразум са тужиоцем, па након признања кривичног дела које му се ставља на терет и испуњења обавезе из споразума у виду пружања помоћи, стиче право на смањење казне.¹⁴² Неопходно је да је окривљени након потврдног изјашњавања о кривици или осуђен за кривично дело у поступку пред Крунским судом или је упућен на Крунски суд ради изрицање казне, као и да је у складу са писаним споразумом који

¹³⁸ Serious Organized Crime and Police Act 2005, 72 (1).

¹³⁹ Serious Organized Crime and Police Act 2005, 72 (2).

¹⁴⁰ Serious Organized Crime and Police Act, 2005 72 (3).

¹⁴¹ Serious Organized Crime and Police Act 2005, 72 (4).

¹⁴² Olliers Solicitors - *QUEEN'S EVIDENCE – AGREEMENTS UNDER SERIOUS ORGANISED CRIME AND POLICE ACT 2005*, преузето 25.06.2022. <https://www.olliers.com/news/queens-evidence-agreements-under-serious-organised-crime-and-police-act-2005/>

је вољно склопио са одређеним тужиоцем, помогао или понудио помоћ у вези са тим или било којим другим делом.¹⁴³ Приликом одређивања казне коју ће изрећи окривљеном суд може узети у обзир обим и природу пружене или понуђене помоћи.¹⁴⁴

Улога тужиоца је да осигура помоћ окривљеног и обезбеди значајне информације и доказе, а након што придобије сведока оптужбе, тужилац прикупља неопходне информације и материјал и виду извештаја доставља суду како би могао одлучити о казни. Треба имати на уму да тужилац у оквиру споразума не договара са окривљеним врсту, висину или распон казне, чак му ни не гарантује да ће поступак бити окончан у његову корист. Овакво решење енглеске регулативе института сведока сарадника је критиковано. Наиме, да би суд могао изрећи казну, неопходно је да му тужилац достави извештај у коме се наводи у којој је мери окривљени признао кривично дело, која је количина и какав је квалитет пружене помоћи, који су резултати који произлазе из пружене помоћи (нпр. хапшење или кривично гоњење саучесника или на основу сведочења окривљеног или који се могу директно приписати информацијама добијеним од стране окривљеног), као и процена ризика којим су, као резултат сарадње, изложени потенцијални сведок сарадник и његова породица.

Уколико суд донесе казну која је мања него што би изрекао да није било пружене или понуђене помоћи, мора на јавном претресу изјавити да је изрекао мању казну него што би иначе изрекао и која би била већа казна.¹⁴⁵ Међутим, у већини случајева, било би супротно јавном интересу уколико би постало опште познато да је саучесник пружао или понудио помоћ. Имајући то у виду, окривљени који помаже може одбити да сведочи против својих саучесника, али може бити спреман да пружи обавештајне податке у поверењу. Под таквим околностима, суд не мора на јавном претресу објавити да је казна смањена, али мора писменим путем обавестити и тужиоца и окривљеног да је изрекао мању казну него што би иначе изрекао и која би била већа казна.¹⁴⁶

Накнадни преглед или ревизија казне функционише на сличан начин као споразум о смањењу казне, али се разликује од ње с обзиром на своју особеност која се састоји у могућности да изречена казна иде ка горе или ка доле. Потребно је нагласити да ревизија казне није дозвољена уколико се ради о лицу које је осуђено за кривично дело за које је казна одређена законом или уколико се он није изјаснио кривим за дело

¹⁴³ Serious Organized Crime and Police Act 2005, 73 (1).

¹⁴⁴ Serious Organized Crime and Police Act 2005, 73 (2).

¹⁴⁵ Serious Organized Crime and Police Act 2005, 73 (3).

¹⁴⁶ Serious Organized Crime and Police Act 2005, 73 (4).

за које је осуђен.¹⁴⁷ Ревизија казне се примењује према лицу којем је Крунски суд изрекао казну за неко кривично дело, односно према лицу које је већ осуђено пред судом, осим када је та казна утврђена законом.¹⁴⁸ Осим тога, за накнадно преиспитивање изречене казне законодавац, а с обзиром на специфичност њиховог случаја посебно издваја две ситуације у погледу лица које пружа помоћ. Прва ситуација подразумева да у време првобитне казне лица које пружа помоћ није било попушта или договора. Према томе, потребно је да се ради о лицу које је без споразума већ осуђено пред Крунским судом, али у складу са писменим споразумом са тужиоцем, накнадно даје или нуди помоћ у погледу истраге или кривичног гоњења учинилаца кривичних дела.¹⁴⁹ У другој ситуацији, првобитна казна је изречена на основу споразума са тужиоцем о пружању у помоћи истрази или кривичном гоњењу. Овде је првобитна казна ублажена на основу понуђене помоћи тужиоцу у складу са писменим споразумом и обухвата два алтернативно постављена случаја. Прво, лице које је пружило помоћ у складу са споразумом на основу којег му је ублажена првобитна казна, и које у складу са другим писменим споразумом пружа помоћ или нуди даљу помоћ.¹⁵⁰ Друго, лице које је свесно пропустило да пружи помоћ у складу са писменим споразумом на основу којег му је ублажена казна.¹⁵¹

У случају свесног неиспуњења обавезе из споразума на основу којег је ублажена казна, тужиоцу је дозвољено да врати предмет суду ради ревизије попушта на казну, чак и у случају делимичног неизвршавања обавезе из споразума. Тужилац може у било које време вратити предмет суду који је изрекао казну на накнадно разматрање казне, ако лице још увек служи казну и ако наведени тужилац сматра да је то у интересу правде.¹⁵² Уколико је то могуће, предмет мора бити упућен судији који је изрекао првобитну казну.¹⁵³ У случајевима када лице свесно пропусти да пружи помоћ у складу са писменим споразумом на основу којег му је ублажена казна, ревизијски суд којем је предмет упућен ради ревизије попушта на казну има овлашћење да како сматра да је прикладно, повећа првобитно изречену казну. Повећана казна не сме да прелази ону казну коју би суд изрекао да није било споразума о пружању помоћи, и то ће обично

¹⁴⁷ Serious Organized Crime and Police Act 2005, 74 (13).

¹⁴⁸ Serious Organized Crime and Police Act 2005, 74 (1) (a).

¹⁴⁹ Serious Organized Crime and Police Act 2005, 74 (2) (c).

¹⁵⁰ Serious Organized Crime and Police Act 2005, 74 (2) (b).

¹⁵¹ Serious Organized Crime and Police Act 2005, 74 (2) (a).

¹⁵² Serious Organized Crime and Police Act 2005, 74 (3).

¹⁵³ Serious Organized Crime and Police Act 2005, 74 (4).

бити она коју је судија претходно назначио на рочишту за изрицање казне.¹⁵⁴ У случају лица коме је одређена ублажена казна због тога што је понудио помоћ тужиоцу у складу са писаним споразумом и који, након што је испунио обавезу из споразума у погледу пружања помоћи, у складу са другим писменим споразумом даје или нуди даљу помоћ, као и лица коме је одређена казна без ублажавања, али у складу са писаним споразумом накнадно даје или нуди помоћ тужиоцу, суд може узети у обзир обим и природу дате или понуђене помоћи и изрећи мању казну коју сматра прикладном.¹⁵⁵ Приликом оба наведена случаја, сваки део казне на који се односи захтев за ревизију казне, а који је лице већ издржало, мора се узети у обзир.¹⁵⁶

Приликом одлучивања о смањењу казне, суд најпре узима у обзир казну коју би изрекао након осуде, без споразума о сарадњи. Даље, казну умањује на основу признања, а затим тако смањену казну умањује за 50% на основу степена сарадње, односно пружене помоћи.¹⁵⁷ Приликом процене сарадње узима у обзир одређене критеријуме, као нпр. колико је пресудан био исказ сведока сарадника на суђењу, степен ризика којем је сведок изложио себе или своју породицу и против кога је сведочио.

Ревизија није жалба на казну, то је свеж процес који се одвија јер су се појавиле нове околности. Сходно томе, процес ревизије није отежан чињеницом да је Апелациони суд можда већ саслушао или одлучио о жалби на првобитну казну и да ли је казна измењена у жалбеном поступку или не. На казну изречену након ревизије окривљени и тужилаштво могу, након одобрења Апелационог суда поднети посебну жалбу Апелационом суду на одлуку о ревизији.¹⁵⁸

Циљ писаног споразума да обе стране буду задовољне, па је споразум у случају да осуђени пружи помоћ у складу са споразумом, квалификован за даље¹⁵⁹ или ново¹⁶⁰ смањење казне. У другом случају, сврха споразума је да охрабри оптужене који су већ у затвору да преиспитају ранију невољност да пруже помоћ у кривичном гоњењу других. Међутим, треба узети у обзир осуђене који желе да манипулишу намерним стварањем могућности ублажавања, тако што ће или преносити лажне или измишљене

¹⁵⁴ Serious Organized Crime and Police Act 2005, 74 (5).

¹⁵⁵ Serious Organized Crime and Police Act 2005, 74 (6).

¹⁵⁶ Serious Organized Crime and Police Act 2005, 74 (7).

¹⁵⁷ Olliers Solicitors - *QUEEN'S EVIDENCE – AGREEMENTS UNDER SERIOUS ORGANISED CRIME AND POLICE ACT 2005*, преузето 25.06.2022. <https://www.olliers.com/news/queens-evidence-agreements-under-serious-organised-crime-and-police-act-2005/>

¹⁵⁸ Serious Organized Crime and Police Act 2005, 74 (8).

¹⁵⁹ Serious Organized Crime and Police Act 2005, 74 (2b).

¹⁶⁰ Serious Organized Crime and Police Act 2005, 74 (2c).

информације или ће информације које су им познате у време првобитне одлуке задржати за себе како како би повећали могућност смањења већ изречених високих казни.

У случајевима када је неопходно да се заштити безбедност било које особе и ако је то у интересу правде, суд има дискреционо право да искључи јавност или наметне ограничења извештавања када се ради о било којем поступку који се односи поступак накнадне ревизије казне, као и на сваки други поступак који је настао као последица поступка за накнадно преиспитивање казне.¹⁶¹ Наравно, искључење или ограничење јавности треба схватити бити крајње, нужно средство, па треба најпре користити различите доступне алтернативе (нпр. поступак анонимизације).

Пракса прибављања доказа на основу споразума са са окривљеним који је имао учешћа у организованој криминалној делатности настала је као резултат постепених реформи у Енглеској чији је циљ био мотивисан изграђивањем праведнијег судског поступка. Оваква реформа је једино била могућа превагом адверзијалних елемената кривичног поступка над истражним. Енглеска, као земља наклоњена континентално-европском типу кривичног поступка у којем доминирају истражни елементи претрпела је дугогодишњи развој и стотинак реформи како би се остварио задатак тадашње правне заједнице који се састоји не само у томе да осуди кривце, већ и да задовољи дубоку друштвену жељу за фер игром (*fair play*).¹⁶²

Потребно је нагласити да у праву Велике Британије, током историје, па ни сада, у позитивном кривичном процесном праву не постоји могућност да се до признања дође на основу страначког преговарања. Иако врло често оптужени признају кривично дело, они то не раде на основу преговора са тужиоцем, нити добијају било какве гаранције у погледу казне која ће уследити у пресуди, већ рачунају на сумарно окончање кривичне процедуре с обзиром на то да се на признање у пракси гледа као на олакшавајућу околност. У праву Енглеске се признање третира као доказ од врхунске важности (*regina probationem*), па се уколико оно постоји не морају изводити други или бар не сви докази током суђења. Валидним и кредибилним признањем оптуженог се сумарно окончава кривични поступак изрицањем пресуде, а према устаљеној пракси се признање оптуженог третира као олакшавајућа околност. Без обзира на то што кривично процесно право Велике Британије не познаје могућност споразумевања

¹⁶¹ Serious Organized Crime and Police Act 2005, 75.

¹⁶² S. Landsman, Rise of the Contentious Spirit: Adversary Procedure in Eighteenth Century England, 1990, *Cornell Law Review*, no. 3, vol. 75, pp. 604.

тужиоца и оптуженог о признању кривице, америчка јуриспруденција је непосредно укључила и на крају проширила ову енглеску традицију обухвативши безброј споразума о попустљивости како би тужиоци прибавили корисно сведочење.¹⁶³

2. Амерички модел споразума о сведочењу окривљеног

Матицом процесног института споразума о сведочењу окривљеног сматрају Сједињене Америчке Државе, иако се институт први пут појавио у Енглеској. Модел института крунског сведока је у Сједињеним Америчким Државама преузет из Енглеске и постоји у виду различитих модалитета нагодби између јавног тужиоца и окривљеног.

Организовани криминалитет је у Сједињеним Америчким Државама био присутан још у 19. веку, с обзиром на то да је под дејством различитих друштвених чинилаца представљала погодно тле за организовано криминално деловање. Иако специфичне карактеристике организованог криминалитета стварају потешкоће у погледу њиховог откривања и доказивања уобичајеним истражним методама, кривично правосуђе САД-а је на самом почетку борбе против организованог криминалитета практиковало сведочење окривљеног на бази споразума са јавним тужиоцем. Споразуми о сарадњи са окривљеним су незаобилазно средство у процесуирању организованог криминалитета у Сједињеним Државама. У савременој америчкој пракси се првенствено мисли на нагодбу о признању кривице, односно споразум о признању кривичног дела (*plea bargaining*)¹⁶⁴, док признање и сведочење окривљеног у замену за ублажавање казне, односно споразум о признању са клаузулом о сведочењу (*testimony plea bargaining*) представља један од облика споразума о признању кривичног дела.¹⁶⁵

Уопштено, процесни институт споразума о признању кривичног дела је у САД-у познатији под називом *plea bargaining* или жаргонски “нагодба” (*deal*), обједињујући у себи различите модалитете. Споразум о признању кривичног дела је током свог дугогодишњег коришћења у пракси прошао развојни пут од оштрих критика до постепеног прихватања, а кулминирао је започињањем процеса легализације и напослетку, успостављањем овог института као једног од стубова правосуђа. Наиме,

¹⁶³ S.A. Perroni, J. McNutt, *op. cit.*, pp. 212.

¹⁶⁴ У праву САД-а постоје четири облика признања кривичног дела: отворено изјашњавање о кривици – *open plea* (када се окривљени изјасни кривим без одређеног обећања од стране тужилаштва), споразум о оптужби – *charged bargain*, споразум о казни – *sentence bargain* и обавезујуће изјашњавање – *binding plea* које, за разлику од друга три облика, заправо обавезује суд.

¹⁶⁵ С. Кнежевић, М. Ђукић, *op. cit.*, стр. 432.

Амерички Врховни Суд је сматрао пресуде донете на основу нагодбе неуставним, али је у предмету који се сматра прецедентом¹⁶⁶ нагодбу прихватио као корисну како за окривљеног, тако и за државу. Иако овом одлуком није дошло до формалне легализације нагодбе, она је била заштићена од напада јер се схватила њена неопходност, корисност, ефикасност и економичност. Формална легализација је уследила тек 1975. године, па је у оквиру правила бр. 11. Федералних правила кривичног поступка који регулише део нагодбе који се односи на казну регулисан и споразум о признању кривичног дела.¹⁶⁷ Суд је према овој одредби у обавези да прихватањем нагодбе прихвати и договорену казну, а споразум ће одбацити у целини само уколико процени несразмеру у погледу договорене казне и учињеног дела. У погледу детаљнијег уређења, Министарство правде доноси обавезне смернице којима се ближе уређују појединости нагодбе.¹⁶⁸

Споразумом о признању кривичног дела у Сједињеним Америчким Државама се кривични поступак окончава у највећем броју случајева, док се у око 20% случајева поступак окончава споразумом о признању са клаузулом о сведочењу и то у случајевима када се ради о поступцима који за предмет имају трговину опојним дрогама.¹⁶⁹ Разлог за масовну примену овог института у поступцима који за предмет имају трговину опојним дрогама лежи у снажном подстицају за цинкарење јер у овим случајевима постоји велика вероватноћа осуде. Оптужени у случајевима наркотика скоро увек имају информације које могу понудити, тако да неки могу сведочити против својих саоптужених, док други могу имати информације о добављачима, купцима или другим дилерима дроге.¹⁷⁰

Јака потражња за сарадњом је оправдана из више разлога. Наиме, сарадња може бити јако оружје за спровођење закона с обзиром на то да сведоци сарадници омогућавају кривично гоњење значајних злочинаца који би иначе прошли некажњено. Такође, сведоци сарадници могу пружити потпунију и субјективнију причу о злочину чији би детаљи у супротном били представљени пороти кроз непотпуне снимке добијене прислушкивањем, тајним сведочењем и другим истражним алатима и методама који се не могу поредити са искуством инсајдера. Напослетку, сарадња је

¹⁶⁶ *Brady v. United States*, 397 U.S. 742 (1970)

¹⁶⁷ Federal Rules of Criminal Procedure, *Michigan Legal Publishing Ltd*, 2018, Rule 11.

¹⁶⁸ И. Фејеш, Амерички модел нагодбе у кривичном поступку, посебно неки њени негативни аспекти, 2012, *Зборник радова правног факултета у Новом Саду*, бр. 4, Вол. 46, стр. 122.

¹⁶⁹ М. А. Simons, Departing ways: Uniformity, Disparity and Cooperation in Federal Drug Sentences, 2002, *Villanova Law Review*, no. 4, Vol. 47, pp. 939.

¹⁷⁰ I. Weinstein, Regulating the Market for Snitches, 1999, *Buffalo Law Review*, no. 1, Vol. 47, pp. 581.

привлачна и за тужиоце, не само у виду очигледне вредности у спровођењу закона, већ је најпре привлачна због могућности тужиоца да контролише исход својих случајева, односно да повећа стопу осуђујућих пресуда и смањи стопу ослобађајућих пресуда које они једноставно мрзе.¹⁷¹

Када говоримо о споразуму о признању са клаузулом о сведочењу неизоставни су неки поступци који су се пред федералним и правосудним органима држава чланица САД-а водили против припадника организованих криминалних група. Николас Караманди (Nicolas Caramandi - The Crow) је током 1987. године сведочио против 11 лица из света организованог криминала, што је за последицу имало 52 осуде.¹⁷² Један од најзначајнијих сведока у историји организованог криминала, Салваторе Гравано (Salvatore Gravano - Sammy the Bull), ранији подбос фамилије Гамбино (Gambino), својим сведочењем доприноси осуди вође фамилије Гамбино, односно Џона Готија (John Gotti), који 1992. године бива осуђен за 13 кривичних дела, на казну доживотног затвора без права на условни отпуст.¹⁷³

За разлику од споразума о признању кривичног дела који је регулисан у чл. 11. Федералних правила кривичног поступка, споразум о сведочењу окривљеног није прецизно уређен иако се ради о институту који је устаљен у пракси. С обзиром на то да је споразум о сведочењу окривљеног облик споразума о признању кривичног дела, на њега се сходно примењује одредба Федералних правила кривичног поступка која се односи на споразум о признању кривичног дела. Из наведеног произлази да се као нормативни оквири института споразума о признању са клаузулом о сведочењу користе Федерална правила кривичног поступка (*Federal Rules of Criminal Procedure*), Федерална правила доказивања (*Federal Rules of Evidence*), као и Смернице којима се суд руководи при одмеравању казне (*Sentencing Guidelines*).

У праву САД-а, поред споразума о признању кривичног дела, могуће је закључењем споразума о сарадњи пристати на сарадњу са органима власти у процесуирању других оптужених и кривичних дела. Добијањем нормативног оквира, омогућено је окривљеном да признањем кривичног дела за које се води поступак против њега, преузме и обавезу сведочења против саучесника у циљу њиховог процесуирања, а у замену за одређене бенефиције које су предвиђене споразумом о признању кривичног дела. У замену за сарадњу са органима власти није омогућено

¹⁷¹ *ibid.*, pp. 595.

¹⁷² Ђ. Игњатовић, М. Шкулић, *Организовани криминалитет*, Београд, 2012, Правни факултет Универзитета у Београду, стр. 66.

¹⁷³ *ibid.*, стр. 66-67.

само окривљеном да добије кредит за одмеравање казне, већ и осуђени може добити кредит за смањење већ изречене казне.¹⁷⁴

За разлику од уређења института окривљеног сарадника у другим земљама, у САД-у се јавља специфична ситуација јер из законских решења произлази да се споразум о сведочењу окривљеног може закључити са сваким лицем, без искључења организатора криминалне групе. Овакво решење делује неправедно с обзиром на то да се даје могућност да и организатор криминалне групе буде блаже кажњен у односу на друге извршиоце који су од њега мање криви. Међутим, посматрајући са друге стране, ово решење је логично имајући у виду да се ради о лицу које располаже великим бројем важних информација. Без обзира на мишљење, реалност ситуације у САД-у показује да се највећи број споразума о признању кривице управо закључује са организатором криминалне групе.¹⁷⁵

Федерална правила кривичног поступка у одредби која се односи на смањење изречене казне даје могућност суду да на предлог Владе у року од годину дана од изрицања пресуде ублажи казну уколико је окривљени након изрицања казне пружио значајну помоћ у истрази или кривичном гоњењу другог лица.¹⁷⁶ Такође, на предлог Владе који је поднет више од годину дана након изрицања пресуде, суд може смањити казну уколико је значајна помоћ окривљеног подразумевала пружање информација које му нису биле познате до годину дана или више након изрицања казне, или информације које је он доставио Влади у року од годину дана од изрицања казне, али које су јој постале корисне тек више од годину дана након изрицања казне, или информације чију корисност окривљени није могао разумно да предвиди све до више од годину дана након изрицања казне и која је одмах достављена Влади након што је окривљеном била разумно очигледна.¹⁷⁷ Приликом процене да ли је оптужени пружио значајну помоћ, суд може узети у обзир помоћ окривљеног пре изрицања казне.¹⁷⁸ Уколико суд утврди да је окривљени након изрицања казне пружио значајну помоћ у истрази или кривичном гоњењу других лица, изречену казну може, под одређеним условима, смањити на ниво испод законског минимума.¹⁷⁹ Казну испод законски обавезне минималне казне може оправдати значајна помоћ органима гоњења у истрази или

¹⁷⁴ J. I. Turner, *Plea Bargaining Across Borders: Criminal Procedure*, New York, 2009, Aspen Publishers, pp. 30.

¹⁷⁵ Б. Лечић, Споразуми јавног тужиоца и окривљеног, 2017, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, бр. 2, Вол. 51, стр. 390.

¹⁷⁶ Federal Rules of Criminal Procedure, *Michigan Legal Publishing Ltd*, 2018, Rule 35. (b) (1).

¹⁷⁷ Federal Rules of Criminal Procedure, *Michigan Legal Publishing Ltd*, 2018, Rule 35. (b) (2).

¹⁷⁸ Federal Rules of Criminal Procedure, *Michigan Legal Publishing Ltd*, 2018, Rule 35. (b) (3).

¹⁷⁹ Federal Rules of Criminal Procedure, *Michigan Legal Publishing Ltd*, 2018, Rule 35. (b) (4).

процесуирању других лица, поготово ако се међу њима налази вођа криминалне организације или друга лица у криминалној организацији која су од кључног значаја.

У Сједињеним Државама тужиоци задржавају широку слободу у погледу тога које подстицаје могу понудити сведоку сараднику у замену за њихово сведочење, што не искључује могућност поткупљивања сведока за сарадњу. Како тужилац није везан принципом законитости, он може потенцијалном сведоку понудити не само блажу правну квалификацију кривичног дела у замену за сарадњу, што повлачи за собом и знатно нижу казну, већ и имунитет од кривичног гоњења.¹⁸⁰

На споразум о признању са клаузулом о сведочењу сходно се примењују Федерална правила кривичног поступка која се односе на споразум о признању кривице, па је ради склапања споразума неопходно претходно приступити преговорима који се воде између тужиоца, окривљеног и његовог браниоца. Преговорима се приступа или на иницијативу тужиоца или окривљеног, односно његовог браниоца. То не значи да до закључења споразума долази по аутоматизму, већ се на обе стране процењују користи од закључења таквог споразума.¹⁸¹ Корист је обострана, како на страни оптужбе, тако и на страни одбране. Уговори о сарадњи су, у ствари, уговори о услугама који су извршни за обе стране.¹⁸²

Што се тиче окривљеног који је члан организоване криминалне групе и који се у датом поступку терети за неко од кривичних дела организованог криминала, он ће се најпре, консултовати са својим браниоцем о погодностима које му следују из склапања споразума, као и о његовим последицама. Уколико одлучи да је за њега корисно да призна кривично дело за које се терети и преузме обавезу сведочења, окривљени ће у том случају или иницирати преговоре или ће им приступити уколико су иницирани од стране тужиоца. Са друге стране, иако је за тужиоца корисно склапање споразума о сарадњи јер добија сведока на страни оптужбе, он мора, претходно, у складу са утилитаристичким прорачуном проценити корисност склапања наведеног споразума. Утилитаристичка концепција сарадње је усвојена као политика правосудних органа и призната као легитимна пракса од стране Министарства правде Сједињених Америчких Држава и подразумева анализу трошкова и користи. Споразумно окончање кривичног поступка се према утилитаристичкој концепцији превасходно правда прагматиком процесне економије. Принципи Савезног Тужилаштва дозвољавају да пре него што

¹⁸⁰ М. Дамашка, *Доказно право у казеном поступку: опис нових тенденција*, Загреб, 2011, Правни факултет у Загребу, стр. 77.

¹⁸¹ I. Weinstein, *op. cit.*, pp. 563.

¹⁸² S. Martinez, *op. cit.*, pp. 148.

ступи у преговоре са окривљеним, тужилац у оквиру свог дискреционог овлашћења направи утилитаристички обрачун, па након анализе трошкова и користи може иницирати преговоре.¹⁸³ Такође, тужилац неће одлучити да иницира преговоре или да прихвати иницијативу окривљеног ако се није претходно, кроз неформалне разговоре упознао са личношћу окривљеног, околностима под којима је дело извршено, као и информацијама које окривљени поседује о криминалној организацији. Ово упознавање је неопходно јер упркос привлачности сарадње за тужиоце уопште, постоји ограничење интересовања тужилаца за дошнике због низа могућих проблема повезаних са ослањањем на криминалце чије је сведочење мотивисано сопственим интересом.¹⁸⁴

У Федералним правилима кривичног поступка, у одредби која се односи на споразум о признању кривичног дела, а која се, како је већ наведено односи и на споразум о признању са клаузулом о сведочењу, изричито је наглашено да у овим преговорима не учествује суд.¹⁸⁵ Како преговоре води тужилац, смањење казне могуће је само по предлогу тужиоца у којем потврђује да је пружена значајна помоћ у истрази или кривичном гоњењу другог лица. За разлику од тужиоца, улога суда у преговорима је пасивна, али задржава дискреционо право у погледу доношења коначне одлуке о прихватању или одбијању споразума. Дискреционо право суда на крајњу казну се не односи на обавезујуће изјашњавање о кривици (*binding plea*) које обавезује суд.¹⁸⁶ Суд ће одбити споразум уколико се не увери у добровољност признања окривљеног, односно да признање није резултат силе, претњи или обећања (осим обећања у споразуму о признању кривице), а такође ће одбити споразум уколико се не увери да је окривљени свестан последица датог признања.¹⁸⁷ Прихватањем споразума, суд обавештава окривљеног и тужиоца да ће споразум бити уврштен у пресуду, па се може започети са његовом реализацијом.¹⁸⁸ Када прихвати споразум, суд изриче казну уговорену споразумом, али под условом да је сарадник у потпуност испунио обавезе предвиђене наведеним споразумом.

Како се у споразуму стране могу договорити о врсти и висини кривичне санкције или врсти и распону кривичне санкције, суд се приликом одмеравања руководи Смерницама за кажњавање (*Sentencing Guidelines*) које му служе као нормативни

¹⁸³ С. Кнежевић, М. Ђукић, *op. cit.*, стр. 434.

¹⁸⁴ I. Weinstein, *op. cit.*, pp. 599.

¹⁸⁵ Federal Rules of Criminal Procedure, *Michigan Legal Publishing Ltd, 2018*, Rule 11. (c) (1)

¹⁸⁶ J. I. Turner, *op. cit.*, pp. 31-32.

¹⁸⁷ Federal Rules of Criminal Procedure, *Michigan Legal Publishing Ltd, 2018*, Rule 11. (b) (2)

¹⁸⁸ Federal Rules of Criminal Procedure, *Michigan Legal Publishing Ltd, 2018*, Rule 11. (c) (4)

оквир.¹⁸⁹ Међутим, под одређеним условима суд може одступити од Смерница за кажњавање и изрећи казну испод законског минимума. Суд је овлашћен да, на предлог Владе, а у складу са смерницама и изјавама о политици које је издала Комисија за изрицање казни, изрекне казну испод законског минимума која одражава значајну помоћ коју је окривљени пружио у истрази или кривичном гоњењу другог лица које је извршило кривично дело.¹⁹⁰ Комисија за изрицање казни осигурава да дате смернице за изрицање казне одражавају општу прикладност изрицања ниже казне од оне која би иначе била изречена, укључујући и казну која је нижа од оне која је законом утврђена као минимална казна, како би се узела у обзир значајна помоћ оптуженог у истрази или кривичном гоњењу другог лица.¹⁹¹ На основу предлога Владе да је окривљени пружио значајну помоћ у истрази или кривичном гоњењу другог лица које је починило кривично дело, суд, у складу са датим смерницама Комисије за изрицање казни одређује одговарајуће смањење. Суд ће у том случају узети у обзир разлоге који су у Смерницама за кажњавање наведени у одредби која се односи на пружање значајне помоћи органима власти. Потребно је нагласити да ови разлози иако су таксативног карактера, нису ограничавајући, па их суд приликом разматрања може узети у обзир, али се не мора ограничити само на њих. Суд приликом смањења казне разматра: оцену значаја и корисности помоћи окривљеног, узимајући у обзир оцену Владе о пруженој помоћи; истинитост, потпуност и поузданост било које информације или сведочења окривљеног; природу и обим помоћи окривљеног; сваку претрпљену повреду или било какву опасност или ризик од повреде окривљеног или његове породице која проистиче из његове помоћи; благовременост помоћи окривљеног.¹⁹² Одбијање оптуженог да помогне властима у истрази других лица не може се сматрати отежавајућим фактором за одмеравање казне.¹⁹³

Прихватањем споразума окривљени добија процесни статус сведока, а суд има обавезу према Федералним правилима доказивања да врши разумну контролу над начином и редоследом испитивања сведока и извођења доказа како би ти поступци били делотворни за утврђивање истине и уштеду времена, као и да би се заштитила личност сведока од узнемиравања или непотребног срамоћења.¹⁹⁴

¹⁸⁹ С. Кнежевић, М. Ђукић, *op. cit.*, стр. 432.

¹⁹⁰ 18 U.S.Code § 3553(e).

¹⁹¹ 28 U.S.Code § 994(n).

¹⁹² United States Sentencing Commission Guidelines Manual, 2002, 5K1.1. (a).

¹⁹³ United States Sentencing Commission Guidelines Manual, 2002, 5K1.2.

¹⁹⁴ Federal Rules of Evidence, *Michigan Legal Publishing Ltd*, 2018, Rule 611. (a) (3).

Нагодба уопште, као и њени појавни облици су рођени и унапређивани у америчкој судској пракси и њен су контроверзан производ. Масовност покрета реформе кривичног процесног законодавства који је захватио свет резултат је инфекције америчком нагодбом.¹⁹⁵ Међутим, неспорно је да је америчка правосудна пракса и јуриспруденција од великог значаја за традиционалне континентално-европске кривично процесне системе. Својим примером брзе, ефикасне и економичне борбе против организованог криминала утицала је на континентално-европске мешовите кривичне поступке који су увођењем адверзијалних елемената у своје кривично процесно законодавство постале успешније у решавању проблема организованог криминалитета.

3. Сведок сарадник у праву Италије

У Италији се седамдесетих година двадесетог века, током периода “оловних година” коришћење услуга покајника показало плодноним у борби против тероризма и мањих тајних криминалних банди. Повод за коришћење овог института, упркос бројним критикама, било је киднаповање италијанског премијера Алдо Моро (Aldo Moro) 1978. године од стране комунистичко-терористичке оружане формације Црвене бригаде, односно Бригада Роса (Brigate Rosa).¹⁹⁶ Иако су Црвене бригаде, након 55 дана заточеништва, погубиле Алда Мора, држава је кренула у одлучан рат против тероризма користећи сва расположива средства. Законодавне власти су члановима терористичке организације Црвене бригаде понудиле повластице у виду значајног смањења казне уколико би се суздржали од даљих терористичких акција и пристали на сарадњу, у чему су постигли добре резултате.¹⁹⁷

Иако је институт покајника постојао као правна категорија, званично законско регулисање је уследило је 1979. године, као једна од мера казнене политике ради заштите демократског поретка и јавне безбедности. Према томе, сведок покајник (*pentito*) је најпре званично регулисан у сврху борбе против терористичких организација. Давање повластица којима би се саучесници навели на сарадњу и тиме омогућило коришћење услуга покајника у борби против тероризма регулисано је

¹⁹⁵ И. Фејеш, *op. cit.*, стр. 120.

¹⁹⁶ Р.Ј.Р., Так, *op. cit.*, pp. 4.

¹⁹⁷ *ibid.*, pp. 19.

Прописима о награђивању (*premiati*) који су само уређивали начин и услове добијања повластица у замену за сарадњу и давање информација.¹⁹⁸

Закон број 15. из 1980. године предвиђа да се код кривичних дела учињених у циљу тероризма или подривања демократског поретка, против члана терористичке организације који пружањем помоћи настоји да спречи да криминална радња доведе до даљих последица или значајно помаже полицијским и правосудним органима у прикупљању доказа или информација како би се идентификовали и ухапсили остали чланови и тако спречиле њихове даље криминалне активности, казна доживотног затвора замењује казном затвора од дванаест до двадесет година, а ако је у питању други облик кривичног дела тероризма, казна се умањује за једну половину.¹⁹⁹ Такође је прописано да окривљени за кривично дело учињено у циљу тероризма или подривања демократског поретка који добровољно спречи догађај или даје релевантне доказе или информације које су од значаја за идентификацију саучесника, неће одговорати за учињено кривично дело.²⁰⁰

Пентити акт или закон број 304. из 1982. године²⁰¹ је за покајнике предвидео ублажене казне у погледу кривичних дела која су учињена у циљу тероризма и субверзије. Посебним члановима је регулисано ублажавање казне за случај одступања, односно раздруживања из терористичке организације, као и за случај сарадње са полицијским и правосудним органима. Они који су се суздржали од терористичких активности су названи *piccoli pentiti*, а они који су сарађивали са властима *grandi pentiti*.²⁰² У првом случају, закон посебно регулише ублажавање казне за лице које призна једно или више кривичних дела тероризма или субверзије, али који одступи из терористичке организације и уложи делотворне напоре да отклони или ублажи штетне последице злочина или да спречи ширење сродних злочина. Казна доживотног затвора се замењује казном затвора од 15 до 20 година, док се остале казне смањују за једну трећину, али које у сваком случају не смеју прећи 15 година затвора.²⁰³ У другом случају, предвиђено је ублажавање казне за лице које призна призна једно или више кривичних дела тероризма или субверзије, али које сарађује са полицијским и правосудним органима пружањем релевантних доказа или давањем информација које

¹⁹⁸ *ibid.*

¹⁹⁹ Legge 6 febbraio 1980, n. 15. (G.U. 7 febbraio 1980, n. 37), Art. 4.

²⁰⁰ Legge 6 febbraio 1980, n. 15. (G.U. 7 febbraio 1980, n. 37), Art.5.

²⁰¹ Legge 29 maggio 1982, n. 304. (G.U. 2 giugno 1982, n. 149).

²⁰² P.J.P., Tak, *op. cit.*, pp. 5.

²⁰³ Legge 29 maggio 1982, n. 304. (G.U. 2 giugno 1982, n. 149), Art.2. (Attenuante per i reati per finalità di terrorismo e di eversione in caso di dissociazione).

су од значаја за идентификацију и хапшење саучесника. Казна доживотног затвора се замењује казном затвора од 10 до 12 година, а остале казне се смањују за једну половину, али које у сваком случају не смеју прећи 10 година затвора. Уколико се ради о сарадњи која је од изузетног значаја, наведене казне се смањују до једне трећине.²⁰⁴

Како је пракса награђивања окривљених у замену за сарадњу дале добре резултате у борби против терористичких организација, створило се плодно тле за постепено ширење овог института и на друга тешка кривична дела, као што су киднаповање ради откупнине, производња и трговина дрогом и организовани (мафијашки) криминал, али и нека мање тешка кривична дела као што су кршење ауторских права, шверц цигарета или чак крађа. Препознавањем важности института крунског сведока, најпре у акцијама против терористичких организација, а касније и у борби против организованог криминала крунски сведок прописима који су донети осамдесетих и деведесетих година двадесетог века коначно добија заштиту. Заштита не подразумева само заштиту током кривичног поступка, већ и након њега, што је посебно значајно у суђењима против мафијашког организованог криминала.

Институт сарадње окривљеног са надлежним органима гоњења први пут добија своје нормативно уобличење у Закону број 152. из 1991. године.²⁰⁵ Поред тога, овим законом је први пут институт предвиђен и за кривична дела организованог (мафијашког) криминала, па уводи случајеве ублажавања казни како би се придобили сарадници који ће помоћи органима полиције и правосуђа у борби против организованог криминала. Потребно је нагласити да се прихватањем важности улоге крунског сведока, у новом закону престаје са употребом израза *pentito* који је имао омаловажавајући призив, а нови израз је *collaboratore della giustizia*, односно сарадник правде.²⁰⁶

Казна ће се ублажити окривљеном који свесно и добровољно призна извршење кривичног дела организованог криминала за које се терети у кривичном поступку и сарађује са полицијом и правосудним органима улагањем напора у пружању помоћи како би се избегло да криминална радња доведе до даљих последица или пружањем истинитих информација које су од значаја за идентификацију или хватање извршилаца кривичних дела. Казна доживотног затвора замењује се казном затвора од 12 до 20 година, а остале казне, када је извршен блажи облик се смањују за једну половину.²⁰⁷

²⁰⁴ Legge 29 maggio 1982, n. 304. (G.U. 2 giugno 1982, n. 149), Art.3. (Attenuante per i reati per finalità di terrorismo e di eversione in caso di dissociazione).

²⁰⁵ Decreto – Legge 13 maggio 1991, n. 152 (in Gazz. Uff., 13 maggio, n. 110).

²⁰⁶ P.J.P., Tak, *op. cit.*, pp. 22.

²⁰⁷ Decreto – Legge 13 maggio 1991, n. 152 (in Gazz. Uff., 13 maggio, n. 110), Art. 8. (1).

Уколико су олакшавајуће околности у виду ублажене казне остварене на подлози лажних изјава и информација, казна се преиначује на основу захтева за ревизију који државни тужилац упућује суду.²⁰⁸ У случају прихватања захтева за ревизију, судија преиначује казну и одређује нову меру казне.²⁰⁹ Неопходно је да суд буде уверен да је сведочење било истинито и потпуно, као и да је дат значајан допринос откривању кривичних дела организованог криминала и гоњењу и осуди чланова организоване криминалне групе. Само у том случају окривљени добија награду за сарадњу, и то само у виду ублажења казне.

Изјава окривљеног сарадника приликом сведочења ће бити проверена приликом унакрсног испитивања²¹⁰ како би се утврдила поузданост и истинитост исказа сарадника правде. У случају доказаног лажног сведочења, сарадња се обуставља, а сараднику ће бити изречена казна како за кривично дело које је признао, тако и за кривично дело лажног сведочења у истом или одвојеном кривичном поступку.²¹¹ Казне предвиђене за кривично дело клевете повећавају се до једне трећине уколико се доказало да је окривљени лажно сведочио ради коришћења предвиђених погодности.²¹² Повећање казне затвора је до једне половине уколико је остварена једна од погодности.²¹³ Осим окривљених сарадника, прописи су предвиђали повлашћени третман и за осуђене сараднике који се налазе у затвору на одслужењу већ изречене казне.²¹⁴

Парламент је 2001. године изменио законодавство о сведоцима сарадницима Законом бр. 45. како би проширио круг лица која могу учествовати у борби против организованог криминала, па је сарадња дозвољена за сва кривична дела за која је хапшење предвиђено.²¹⁵ Механизам је заснован на принципу законитости или обавезног кривичног гоњења и функционише на начин да судија може одлучити да не изрекне казну или да изрекне блажу казну у замену за сарадњу у циљу спречавања кривичних дела или пружања кључних информација које омогућавају ефикасну истрагу.²¹⁶ Овим законом је уведена нова фигура - “сведок правде”, а у корист овог

²⁰⁸ Decreto – Legge 13 maggio 1991, n. 152 (in Gazz. Uff., 13 maggio, n. 110), Art. 8. (3).

²⁰⁹ Decreto – Legge 13 maggio 1991, n. 152 (in Gazz. Uff., 13 maggio, n. 110), Art. 8. (4).

²¹⁰ Codice di procedura penale (D.P.R. 22 settembre 1988, n. 477), Art. 498. (Esame diretto e controesame dei testimoni).

²¹¹ Codice penale (R. D. 19 ottobre 1930, n. 1398), Art. 372. (Falsa testimonianza); Cassazione penale, sez. VI, sentenza 21 maggio 2008, n. 20328.; Cassazione penale, sez. VI, sentenza 28 settembre 2009, n. 38107.

²¹² P.J.P., Tak, *op. cit.*, pp. 18-21.

²¹³ Decreto – Legge 13 maggio 1991, n. 152 (in Gazz. Uff., 13 maggio, n. 110), Art. 8. (6).

²¹⁴ P.J.P., Tak, *op. cit.*, pp. 18-21.

²¹⁵ Legge 13 febbraio 2001, n. 45 (G.U. n. 58 del 10 marzo 2001 – Supplemento ordinario n. 50).

²¹⁶ P.J.P., Tak, *op. cit.*, pp. 18-21.

субјекта су предвиђене посебне мере заштите.²¹⁷ На овај начин је законом успостављена пре свега формална и јасна разлика између сарадника правде (*collaboratore di giustizia*) и сведока правде (*testimoni di giustizia*), као и различит правни режим поступања између ова два субјекта. У том смислу, утврђени су строжи критеријуми за избор сарадње, као и рок од 180 дана у коме сарадник мора да призна све информације са којима је упознат. Такође, закон у казнене границе у оквиру затворских бенефиција, па је умањење за казну затвора једна четвртина изречене казне, а у случају доживотне казне, до десет година затвора.²¹⁸

Приметна је јасна и очигледна разлика између сарадника правде и сведока правде, и то најпре у погледу својства у којем се ови субјекти појављују у кривичном поступку. Сарадник правде (*collaboratore di giustizia*) је окривљени који сведочи, лице које је у прошлости припадало криминалној или мафијашкој организацији, и који у замену за процедуралне, кривичне и казнене користи, заштиту и економску подршку за себе и своју породицу склапа споразум о сарадњи са државом на основу пружања информација из криминалне организације. Члан мафијашке организације сарађујући са државом крши основно правило мафијашких организација, тзв. закон ћутања (омерта) који представља гаранцију чувања тајности, вршења власти и обезбеђивања некажњивости. Из тог разлога се неки сарадници правде у свету мафије сматрају издајницима, па су не само они у опасности, већ и њихови најближи.²¹⁹ Сведоци правде (*testimoni di giustizia*) су сведоци који нису починили кривично дело нити су чланови криминалне организације, али су на посредан или непосредан начин дошли до сазнања која могу послужити органима гоњења као значајан извор информација, па из тог разлога уживају заштиту од посебно формираних државних органа. У многим случајевима то су трговци који одбијају да плате „новац за заштиту“ (рекет) или људи који више нису вољни да наставе да плаћају камате по лихварским стопама које су им доделили чланови мафијашке организације. Сведоци правде се у новинарском жаргону дефинишу као “покајници”, и неизоставан су елемент у борби против мафије, као што су били у другој половини прошлог века у односу на феномен тероризма. Они омогућавају да се директно сазна како су организоване криминалне организације, којим циљевима теже, које стратегије усвајају, какви су њихови међусобни односи, која су

²¹⁷ Legge 13 febbraio 2001, n. 45 (G.U. n. 58 del 10 marzo 2001 – Supplemento ordinario n. 50), Art. 12. (1).

²¹⁸ ADIR - L'altro diritto - *Capitolo secondo - La collaborazione processuale nell'ordinamento italiano: prima e dopo la legge 45/01*; преузето 02.07.2022. <http://www.adir.unifi.it/rivista/2007/parrini/cap2.htm>

²¹⁹ GiuridicaMente - *La differenza tra il collaboratore e il testimone di giustizia*; преузето 02.07.2022. <https://www.giuridicamente.com/1/la-differenza-tra-il-collaboratore-e-il-testimone-di-giustizia/>

кривична дела починили или намеравају да почине, чиме омогућавају хапшење важних мафијашких босова, одузимања незаконито стечене имовине, избегавање убијања људи који су мете мафијашких организација.²²⁰

Када се говори о посебним мерама заштите, програм заштите је у Италији први пут уведен Законом бр. 82. из 1991. године којим је створена могућност да се сарадници правде укључе у посебан програм заштите уколико се утврди да су сарадња или сведочење истинити.²²¹ Овим законом је установљено да три основна стуба система заштите чине: јавни тужилац који има иницијативу у погледу предлагања мера заштите, Централна комисија која одлучује о пријему у програм заштите или његовој обустави и Централна безбедоносна служба за заштиту која спроводи мере заштите.²²²

Законом бр. 45. је 2001. године је ревидиран Закон из 1991. године и њиме је успостављени програм заштите прецизиран и проширен у односу на сараднике правде.²²³ Посебне мере заштите доносе се у конкретном управном поступку и користе се за дефинисање статуса сарадника правде и свих последичних ефеката, укључујући и процесне.²²⁴ На образложени предлог јавног тужиоца, Централна комисија одлучује о пријему у програм посебне заштите, као и о садржају и трајању програма, а одлуку доноси након процене ризика по безбедност субјекта због датих или потенцијалних будућих изјава.²²⁵ Централна комисија као посебна комисија, састављена је од судија и истражитеља са доказаним искуством у истрази организованог криминала, оцењује и одлучује о пријему субјеката у програм посебне заштите, као и о модификацији и опозиву истог.²²⁶ Структура која спроводи програм заштите је Централна служба заштите и бави се пружањем помоћи и промовисањем мера за реинтеграцију у друштвени и радни контекст сарадника правде и других субјеката примљених у програм. Централна служба заштите брине о директном спровођењу мера помоћи пружајући неопходну подршку различитим потребама штићених лица не штитећи само сараднике правде, већ и сведоке и остала лица чији је живот угрожен.²²⁷

²²⁰ F. Scarpino, *Il fenomeno della collaborazione con lo stato - La figura del collaboratore di giustizia*, преузето 05.07.2022. [https://www. filodiritto.com/il-fenomeno-della-collaborazione-con-lo-stato-0](https://www.filodiritto.com/il-fenomeno-della-collaborazione-con-lo-stato-0)

²²¹ Decreto – Legge 15 marzo 1991, n. 82 (in Gazz. Uff., 15 marzo 1991, n. 82), Art. 1.

²²² F. Allum, N. Fyfe, *Developments in State Witness Protection Programmes: The Italian Experience in an International Comparative Perspective*, 2008, *Policing: A Journal of Policy and Practice*, no. 1, Vol. 2, pp. 93.

²²³ Legge 13 febbraio 2001, n. 45 (G.U. n. 58 del 10 marzo 2001 – Supplemento ordinario n. 50).

²²⁴ F. Scarpino, *Il fenomeno della collaborazione con lo stato - La figura del collaboratore di giustizia*, преузето 05.07.2022. [https://www. filodiritto.com/il-fenomeno-della-collaborazione-con-lo-stato-0](https://www.filodiritto.com/il-fenomeno-della-collaborazione-con-lo-stato-0)

²²⁵ Legge 13 febbraio 2001, n. 45 (G.U. n. 58 del 10 marzo 2001 – Supplemento ordinario n. 50), Art. 4.

²²⁶ Legge 13 febbraio 2001, n. 45 (G.U. n. 58 del 10 marzo 2001 – Supplemento ordinario n. 50), Art. 3.

²²⁷ Legge 13 febbraio 2001, n. 45 (G.U. n. 58 del 10 marzo 2001 – Supplemento ordinario n. 50), Art. 9.

Посебне мере заштите, ако су испуњени услови, примењују се на субјекте који се називају „сведоци правде“ (*testimoni di giustizia*).²²⁸ Намера законодавца је да се без одуговлачења приступи сведочењу, како би суд према саучесницима против којих је поступак у току, добио неопходан доказни материјал за њихову осуду, а уколико рок протекне укидају се посебне мере заштите.²²⁹ Ради одобравања посебних мера заштите, лице које је изразило вољу да сарађује, најкасније у року од 180 дана од дана када је пристало да сарађује, тужиоцу пружа све податке којима располаже. Подаци су корисни за сарадњу ако омогућавају реконструкцију чињеница и околности, проналажење релевантног доказног материјала, идентификацију и хватање чланова криминалне организације, заплену и одузимање новца, имовине и било које друге користи које припадају члановима организоване криминалне групе, као и других чињеница веће тежине и друштвене узбуне.²³⁰ Уколико је изјава дата под условима и у року предвиђеним законом, документује се у извештај, односно записник којим се илуструје садржај сарадње. Овај извештај, односно записник се у целости убацује у посебан досије који води тужилац коме су дате изјаве. Записник је тајан, а његово објављивање је забрањено.²³¹

Посебне мере заштите не могу се одобрити, а ако су одобрене, морају се укинути, ако у року од 180 дана лице на које се односе не поднесе тражене изјаве, односно ако дате изјаве нису документоване у извештају који илуструје садржај сарадње.²³² Програм на основу посебних мера заштите може трајати шест година, а Централна комисија наводи рок који не може бити дужи од пет година, ни краћи од шест месеци, у којем се у сваком случају мора извршити провера да ли је понашање сарадника усаглашено са обавезама које има током трајања програма.²³³ Посебне мере заштите ће се укинути и ако дате изјаве нису истините.²³⁴ Да би се осигурала истинитост исказа, постоји процедура ревизије која дозвољава повећање казне ако је сарадник правде дао лажне изјаве. Такође, разлог за обуставу, може бити извршење кривичног дела за време програмске заштите.²³⁵

Механизам награђивања сарадње са властима функционише и у казнено-поправном систему. У фази извршења затворске казне, сарадници, па чак и они који су

²²⁸ Legge 13 febbraio 2001, n. 45 (G.U. n. 58 del 10 marzo 2001 – Supplemento ordinario n. 50), Art. 12. (1).

²²⁹ Legge 13 febbraio 2001, n. 45 (G.U. n. 58 del 10 marzo 2001 – Supplemento ordinario n. 50), Art. 14. (7).

²³⁰ Legge 13 febbraio 2001, n. 45 (G.U. n. 58 del 10 marzo 2001 – Supplemento ordinario n. 50), Art. 14. (1).

²³¹ Legge 13 febbraio 2001, n. 45 (G.U. n. 58 del 10 marzo 2001 – Supplemento ordinario n. 50), Art. 14. (3).

²³² Legge 13 febbraio 2001, n. 45 (G.U. n. 58 del 10 marzo 2001 – Supplemento ordinario n. 50), Art. 14. (7).

²³³ Legge 13 febbraio 2001, n. 45 (G.U. n. 58 del 10 marzo 2001 – Supplemento ordinario n. 50), Art. 8. (3).

²³⁴ Legge 13 febbraio 2001, n. 45 (G.U. n. 58 del 10 marzo 2001 – Supplemento ordinario n. 50), Art. 14. (8).

²³⁵ Legge 13 febbraio 2001, n. 45 (G.U. n. 58 del 10 marzo 2001 – Supplemento ordinario n. 50), Art. 8. (2).

починили тешких кривична дела организованог криминала и тероризма, уколико сарађују и разилазе се са злочиначком организацијом или тероризмом, могу остварити различите погодности, укључујући и посебне мере заштите.²³⁶ Са друге стране, многе користи остаће потпуно недоступне, или недоступне дуже време, за затворенике који не сарађују са правосуђем.

4. Сведок сарадник у праву Немачке

Инструменти који се сматрају претечом данашњег института сарадника правде донети су 1976. године, а тадашње одредбе су одражавале тренд превентивног деловања, усмереног на спречавање чињења даљих злочина од стране припадника терористичке организације.²³⁷ Разлог уређења овог института, као и у Италији, лежи у потреби да се стане на пут терористичком насиљу, будући да тадашње уобичајене истражитељске методе нису биле ефикасне. За институт сведока сарадника у праву Немачке је коришћен термин сведок државе *staatszeugen* (state's witness), односно крунски сведок *kronzeuge* (crown's witness).²³⁸

Први закон који уводи могућност откривања информација од значаја за кривично гоњење других лица је Закон о наркотицима из 1982. године²³⁹ који се водио идејом да би сарадник правде могао пружити помоћ у истрази и процесуирању учинилаца кривичних дела у вези са наркотицима које су починиле криминалне организације. Немачко законодавство у прошлости није захтевало да информације које даје крунски сведок нужно морају спречити или опструирати злочиначке активности или да нужно морају довести до хапшења чланова криминалне групе, већ се сматрало довољним да се ради о информацијама које имају могућност да доведу до тога. Међутим, морало се радити о информацијама које би појачале вредност прикупљених доказа и самим тим имале одређену доказну снагу.

Закон о изменама и допунама Кривичног законика, Законика о кривичном поступку и Закона о Скупштини о увођењу програма попуштања у случају терористичких злочина из 1989. године предвиђа ублажавање казне или потпуно

²³⁶ Legge 13 febbraio 2001, n. 45 (G.U. n. 58 del 10 marzo 2001 – Supplemento ordinario n. 50), Art. 2. (2).

²³⁷ J.H., Crijns, M.J., Dubelaar, K.M., Pitcher, *Collaboration with Justice in the Netherlands, Germany, Italy and Canada: : A Comparative Study on the Provision of Undertakings to Offenders who are Willing to Give Evidence in the Prosecution of Others*, Hague, 2018, Eleven International Publishing, pp. 172.

²³⁸ P.J.P., Tak, *op. cit.*, pp. 2.

²³⁹ Narcotics Act in the version published on March 1, 1994 (BGBl. I p. 358), Section 31.

ослобађање од казне за сараднике правде у случајевима тероризма.²⁴⁰ Уведена новина у погледу института сведока сарадника је била предмет оштрог критиковања, сматрало се да се на бази договора са сарадником крши принцип законитости, односно обавезног кривичног гоњења који у Немачкој представља основ кривичног гоњења. Такође, сматрало се да се институтом сарадника правде крши принцип владавине права, као и да се изузећем од казне угрожава правни поредак, принцип једнаког третмана и сврха кривичног спровођења правде. Признања крунских сведока се не сматрају поузданим због њихове личне користи у сарадњи која је једино мотивисана избегавањем осуде, па би давањем кредибилитета изјавама таквих лица казнене норме изгубиле свој значај с обзиром на то да се не може претпоставити да информације које је дао сарадник правде заиста помажу у утврђивању истине.²⁴¹ Како се сматрало да би се потреба за крунским сведоцима јављала у изузетним случајевима, правни стручњаци, адвокатура и правосуђе су се јасно изјаснили против у погледу увођења законских новина које би институт сведока сарадника прилагодиле организованом криминалу.²⁴² Без обзира на интензивне критике, закон је допуњен 1994. године одредбом о организованом криминалу.²⁴³ Све ово се, међутим, узима здраво за готово у погледу строго дефинисаних облика организованог криминала јер они представљају веома озбиљну претњу по друштво.²⁴⁴ Када крунски сведок који је починио кривична дела у вези са организованим криминалом, али који сарађује са органима правосуђа, па та сарадња резултира тиме да су дела спречена или су ухапшени учиниоци, статутарни прописи дозвољавају одбацивање оптужби против крунског сведока, односно да крунски сведок остане некажњен или кажњен блажом казном. Злочини геноцида, убиства и убиства из нехата су посебно искључени.²⁴⁵ Оба наведена члана су и остала су на снази само до 1999. године.

Поред поменутих одредби које спадају у легислативу којом се регулише институт сведока сарадника, немачко право такође познаје још одредби које су специфичне за институт сведока сарадника. Одредба Кривичног законика која се односи на праће новца предвиђа да суд може да се уздржи од изрицања казне сараднику правде или да

²⁴⁰ Gesetz zur Änderung des Strafgesetzbuches, der Strafprozeßordnung und des Versammlungsgesetzes und zur Einführung einer Kronzeugenregelung bei terroristischen Straftaten vom 9. Juni 1989 (BGBl. I S. 1059), Article 4.

²⁴¹ J.H., Crijns, M.J., Dubelaar, K.M., Pitcher, *op. cit.*, pp. 172-173.

²⁴² N. Fyfe, J. Sheptycki, *op. cit.*, pp. 344.

²⁴³ Gesetz zur Änderung des Strafgesetzbuches, der Strafprozeßordnung und des Versammlungsgesetzes und zur Einführung einer Kronzeugenregelung bei terroristischen Straftaten vom 9. Juni 1989 (BGBl. I S. 1059), das durch Gesetz vom 16. Februar 1993 (BGBl. I S. 238), Article 5.

²⁴⁴ P.J.P., Tak, *op. cit.*, pp. 13.

²⁴⁵ *ibid.*, pp. 12-14.

му ублажи казну када у случајевима прања новца сарадник правде даје информације о другом перачу новца.²⁴⁶ Овај одељак је укинут када је опште законодавство које регулише институт сведока сарадника ступило на снагу.²⁴⁷ Међутим, и даље су остала на снази два претходно поменута одељка која су посебно фокусирана на криминалну структуру и мрежу, па с обзиром на то имају различите захтеве од општег законодавства које регулише институт. Два релевантна одељка односе се на сараднике правде који пружају информације о терористичкој организацији или информације које би се могле користити или за спречавање даљег постојања криминалне организације или спречавање злочина од стране чланова такве организације.²⁴⁸

Прво опште законодавство потиче из 2009. године изменама Законика о кривичном поступку одредбом којом је на општи начин регулисан сведок правде у погледу доприноса у откривању или спречавању тешких кривичних дела. Наведена одредба комбинује превентивне и репресивне елементе, предвиђа ублажавање казне или ослобађање од казне у замену за информације о злочинима који су већ почињени²⁴⁹ или злочинима које треба спречити.²⁵⁰ Ова одредба се назива “велико законодавство” јер се не примењује на специфичан злочин. Међутим, имплементација општег, тзв. “великог законодавства” у погледу института сведока правде није довела до потпуног напуштања законодавства које је везано за специфичан злочин. Иако је поново већина практичара кривичног права изразила незадовољство и критиковала увођење опште одредбе наводећи као разлог сукоб са принципом обавезног кривичног гоњења, као и ризик неистинитих изјава, њихови напори су били неуспешни.²⁵¹

Немачки Кривични законик општом одредбом обезбеђује правни оквир за сарадњу са сарадницима правде у материјалном праву и омогућава да им суд, под одређеним условима, ублажи казну или у потпуности одустане од ње.²⁵² Као предуслов за стицање статуса сарадника правде захтева се да се ради о извршиоцу кривичног дела за које је прописана повећана минимална казна затвора или казна доживотног затвора, као и да је он пружио значајан допринос у откривању и спречавању тешких кривичних

²⁴⁶ Germany, Criminal Code in the version published on 13 November 1998 (Federal Law Gazette I, p. 3322), Section 261 (10).

²⁴⁷ J.H., Crijns, M.J., Dubelaar, K.M., Pitcher, *op. cit.*, pp. 173.

²⁴⁸ *ibid.*

²⁴⁹ Germany, Criminal Code in the version published on 13 November 1998 (Federal Law Gazette I, p. 3322), as last amended by Article 2 of the Act of 19 June 2019 (Federal Law Gazette I, p. 844), Section 46b, para. 1.

²⁵⁰ Germany, Criminal Code in the version published on 13 November 1998 (Federal Law Gazette I, p. 3322), as last amended by Article 2 of the Act of 19 June 2019 (Federal Law Gazette I, p. 844), Section 46b, para. 2.

²⁵¹ J.H., Crijns, M.J., Dubelaar, K.M., Pitcher, *op. cit.*, pp. 173.

²⁵² Germany, Criminal Code in the version published on 13 November 1998 (Federal Law Gazette I, p. 3322), as last amended by Article 2 of the Act of 19 June 2019 (Federal Law Gazette I, p. 844), Section 46b.

дела из члана 100а став 2. Немачког законика о кривичном поступку. За одређивање кривичних дела поводом којих се може стећи статус сарадника правде, члан 46б, став 1. Немачког кривичног законика упућује на примену члана 100а, став 2. Немачког законика о кривичном поступку, у којем су таксативно су наведена тешка кривична дела у погледу којих се може користити прислушкивање, односно телекомуникацијски надзор.²⁵³ Ову листу кривичних дела је тешко сажети, с обзиром на то да обухвата много различитих кривичних дела из много различитих закона, укључује имовинска кривична дела (нпр. превара и праће новца), насилна кривична дела, убиства, пореска кривична дела и међународна кривична дела.²⁵⁴

Законодавство Немачке у погледу института крунског сведока комбинује превентивне и репресивне елементе, предвиђајући ублажавање казне или ослобођење од казне у замену за информације о већ почињеним злочинима или о злочинима које треба спречити. Према томе, неопходно је да је окривљени или добровољно откривши све познате чињенице, значајно допринесе откривању једног од кривичног дела из члана 100а, став 2. Немачког законика о кривичном, или добровољно откривши све познате чињенице органу гоњења на време, спречи извршење једног од кривичних дела из члана 100а, став 2. Немачког законика о кривичном поступку, а чијег је планирања окривљени сарадник свестан.²⁵⁵ Неопходно је нагласити да у Немачкој не постоји могућност да се давањем корисних информација у статусу крунског сведока избегне осуда у поступку.

Новином из 2013. године значајно се сужава општа одредба увођењем законског услова који предвиђа да је неопходно постојање материјалне везе између дела о коме сарадник правде даје изјаву и дела за које се сумњичи. Пре измене закона, општа одредба је предвиђала да се изјава сарадника правде могла користити за било које кривично дело. Након измене, наведени члан се примењује само на случајеве у којима сарадник правде открива информације о почињеном злочину или пружа информације које се могу користити за спречавање злочина који су наведени у одредби Кривичног законика којим се регулише телекомуникацијски надзор, а да за обе алтернативе из члана 46б, став 1. важи услов да кривично дело које треба кривично гонити или спречити, на неки начин повезано са кривичним делом које је починио сарадник правде.

²⁵³ Germany, Code of Criminal Procedure as published on 7 April 1987 (Federal Law Gazette I, p. 1074, 1319), as last amended by Article 3 of the Act of 11 July 2019 (Federal Law Gazette I, p. 1066), Section 100a, para. 2

²⁵⁴ J.H., Crijns, M.J., Dubelaar, K.M., Pitcher, *op. cit.*, pp. 222.

²⁵⁵ Germany, Criminal Code in the version published on 13 November 1998 (Federal Law Gazette I, p. 3322), as last amended by Article 2 of the Act of 19 June 2019 (Federal Law Gazette I, p. 844), Section 46b, para. 1.

Законодавац је заузео став да је постојећа област примене била преширока и тиме омогућила претерано ублажавање казни. Сматрало се да смањење казне или ослобађање од ње није примерено у случајевима када сведок даје изјаве о делима која ни на који начин нису у вези са оним делима за која је сведок осумњичен, па је с обзиром на то да је сарадник део криминалне организације или структуре неопходно да корист коју сарадник правде добија у сопственом случају на неки начин повезана са расветљеним делом.²⁵⁶ Такође, будући да изјаве о сасвим различитим кривичним делима не могу директно умањити кривицу сарадника, сужавање одредбе је имало за циљ умањење могућности прекомерног ублажавања казне, посебно са становишта жртве. Иако није прецизирано шта се у овом контексту сматра под појмом материјална веза, може се закључити да се ради о случају када се сведок може сматрати саоптуженим лицу против кога он сведочи, па ће се у случају организованог криминала, овај услов обично сматрати испуњеним.²⁵⁷

Немачко право нема процедурална правила која регулишу ову врсту сарадње, као ни процедурална правила о споразумима, па као централна одредба служи члан 46б Немачког кривичног законика. Наведена одредба дозвољава судији да одобри смањење казне или да, под одређеним околностима, у потпуности одустане од ње, а такође упућује и на примену члана 49. Немачког кривичног законика којим је регулисан начин ублажавања казне када су законом предвиђене посебне олакшавајуће околности. Уколико су испуњени наведени услови, суд може ублажити казну у складу са чланом 49. став 1. Немачког кривичног законика којим је регулисано ублажавање казне.²⁵⁸ Запређена казна доживотног затвора замењује се казном затвора у трајању од најмање 10 година. Да би се утврдило да ли је за кривично дело предвиђена повећана минимална казна затвора, узимају се у обзир само отежавајуће околности за посебно тешке случајеве, али не и олакшавајуће. Уколико је учинилац учествовао у делу, допринос који је дат у његовом откривању мора премашити сопствени допринос учиниоца делу. Такође, уместо смањења казне, суд може одустати од њеног изрицања уколико је као запређена казна за кривично дело одређена само казна затвора, а учинилац не би био осуђен на казну већу од три године.²⁵⁹ Приликом доношења одлуке којом казну ублажава или одустаје од њеног изрицања, суд мора посебно да води

²⁵⁶ J.H., Crijns, M.J., Dubelaar, K.M., Pitcher, *op. cit.*, pp. 174.

²⁵⁷ *ibid.*, pp. 223.

²⁵⁸ Germany, Criminal Code in the version published on 13 November 1998 (Federal Law Gazette I, p. 3322), as last amended by Article 2 of the Act of 19 June 2019 (Federal Law Gazette I, p. 844), Section 49, para. 1.

²⁵⁹ Germany, Criminal Code in the version published on 13 November 1998 (Federal Law Gazette I, p. 3322), as last amended by Article 2 of the Act of 19 June 2019 (Federal Law Gazette I, p. 844), Section 46b, para. 1.

рачуна о природи и обиму откривених чињеница, њиховом значају за откривање или спречавање кривичног дела, о времену њиховог обелодањивања, степену подршке коју је учинилац дао органима гоњења, као и о тежини дела коју је учинилац обелоданио. Такође, суд мора посебно обратити пажњу и на однос ових наведених околности, тежину учињеног дела и степен кривице учиниоца.²⁶⁰ Ублажавање казне или ослобађање од изрицања казне је искључено ако учинилац не открије све што зна се док се против њега или ње не покрене главни претрес.²⁶¹ Ова одредба је специфичност немачког законодавства јер предвиђа временско ограничење или рок за откривање значајних информација. Сведок који жели да захтева смањење казне мора да се појави пред надлежним органима пре почетка судске расправе. Разлог за увођење рока је пре свега тактичке природе, сведок не може одлагати своју одлуку о сарадњи док не постане јасно колико је јака или слаба његова позиција у погледу сопственог кривичног поступка. Даље, постоји потреба да се осигура да Државно тужилаштво има могућност да благовремено провери веродостојност и корисност информација које је дао учинилац, као и потреба да се спречи одуговлачење поступка против самог сведока. Без обзира колико се овај рок чинио строгим, суд је ипак дужан да при одмеравању казне у случају самог сведока, узме у обзир све релевантне факторе у одмеравању казне, укључујући кооперативни став сведока, чак иако сведок током судског рочишта изнесе релевантне податке који су од значаја за откривање и доказивање тешких кривичних дела.²⁶²

Немачки законодавац такође предвиђа механизам за обезбеђивање истинитости датих информација и података од стране кривичног сведока. Сарадник правде који је својим исказом, а у циљу постизања користи у виду ублажене казне или ослобођења од ње из члана 46б Немачког кривичног законика, довео орган у заблуду о извршењу кривичног дела или изазвао лажну сумњу, биће кажњен за давање лажних информација. Уколико су ова кривична дела извршења у вези са чланом 46б, казне ће бити повећане, па је с тим у вези, за кривично дело довођења органа у заблуду о извршењу кривичног дела²⁶³ предвиђена казна затвора од три месеца до пет година, док је за кривично дело изазивања сумње²⁶⁴ предвиђена казна затвора од шест месеци до десет година.

²⁶⁰ Germany, Criminal Code in the version published on 13 November 1998 (Federal Law Gazette I, p. 3322), as last amended by Article 2 of the Act of 19 June 2019 (Federal Law Gazette I, p. 844) Section 46b, para. 2.

²⁶¹ Germany, Criminal Code in the version published on 13 November 1998 (Federal Law Gazette I, p. 3322), as last amended by Article 2 of the Act of 19 June 2019 (Federal Law Gazette I, p. 844), Section 46b, para. 3.

²⁶² J.H., Crijns, M.J., Dubelaar, K.M., Pitcher, *op. cit.*, pp. 223.

²⁶³ Germany, Criminal Code in the version published on 13 November 1998 (Federal Law Gazette I, p. 3322), as last amended by Article 2 of the Act of 19 June 2019 (Federal Law Gazette I, p. 844), Section 145d.

²⁶⁴ Germany, Criminal Code in the version published on 13 November 1998 (Federal Law Gazette I, p. 3322), as last amended by Article 2 of the Act of 19 June 2019 (Federal Law Gazette I, p. 844), Section 164.

Уколико суд одлучи да је сведок допринео истрази и кривичном гоњењу других кривичних предмета, то се узима у обзир при одмеравању казне сведоку у његовом сопственом кривичном предмету.²⁶⁵ Ово може довести до смањења казне или се, под одређеним околностима казна се може у потпуности изоставити, или се могу користити и друге повластице које нису специфициране у законодавству, а користе се у пракси. Приликом одмеравања казне у случају крунских сведока, суд користи упутства за одмеравање казне која су предвиђена материјалним правом. С обзиром на то да немачки кривични законик предвиђа минималне казне, степен до којег се може одобрити смањење казне је релативно сложен, па је чланом 49. Немачког кривичног законика прописан начин ублажавања казни, како у случајевима када је законом прописано ублажавање казне, тако и у случајевима када закон дозвољава суду да по свом нахођењу ублажи казну.²⁶⁶

Иако не постоји формални оквир за склапање договора између Државног тужилаштва и сведока, то не значи да у пракси нема неформалних споразума. У пракси се споразуми између Државног тужилаштва и окривљеног као сведока склапају пре него што судија примени смањење казне. Како претходни споразум Државног тужилаштва и сведока није регулисан законом, он стога званично и не постоји, јер не зависи од претходне судске провере или било којих других формалних услова. Суд је тај који званично одлучује о евентуалном ублажавању или укидању казне.²⁶⁷

Немачка, својим актуелним кривичним процесним законодавством, за разлику од многих других националних система, не пружа могућност да се давањем корисних информација у статусу крунског сведока избегне осуда у поступку. Чак и када је допринос у прибављању доказа изузетно вредан, лице које је стекло статус крунског сведока мора бити осуђено, али им стоји на располагању могућност ублажавања казне или у неким случајевима одрицање од изречене казне.

V. РЕФОРМА КРИВИЧНОГ ПРОЦЕСНОГ ЗАКОНОДАВСТВА

Како је раније наведено, подела на два велика кривично процесна система не може бити чиста јер су и англосаксонски и у континентално-европски кривично процесни системи у неку руку мешовити, са мање или више доминантним основним

²⁶⁵ J.H., Crijns, M.J., Dubelaar, K.M., Pitcher, *op. cit.*, pp. 222.

²⁶⁶ Germany, Criminal Code in the version published on 13 November 1998 (Federal Law Gazette I, p. 3322), as last amended by Article 2 of the Act of 19 June 2019 (Federal Law Gazette I, p. 844), Section 49.

²⁶⁷ J.H., Crijns, M.J., Dubelaar, K.M., Pitcher, *op. cit.*, pp. 222.

елементима једног или другог кривичног процесног система.²⁶⁸ Инквизиторски елементи су изражени у континентално-европском моделу кривичног поступка. Овај тип поступка карактерише строга одвојеност кривичнопроцесних функција. Међутим, јавни тужилац не представља праву странку у поступку, а при вршењу своје функције мора узети у обзир и доказе оптужбе и доказе одбране, док је суд доказно изузетно активан.²⁶⁹ Англосаксонски кривично процесни систем карактерише доминантност адверзијалних, односно страначких елемента. Суд је доказно пасиван, а тужилац има главну улогу, односно сноси терет доказивања оптужбе. Поступак се пред судом одвија у виду одређеног процесног “сукоба”, односно доказног “двобоја” међусобно супротстављених странака, чиме ствара погодно тле за примену нагодби.²⁷⁰ Наше кривично процесно законодавство је до 2011. године познавало мешовити тип кривичног поступка уз доминацију инквизиторских елемената, а након тога, у оквиру реформе кривичног процесног законодавства, превагу односе адверзијални елементи, уз присуство инквизиторских елемената који нису ишчезли у потпуности.

Посматрајући кривично процесно право у претходних пар деценија, увиђа се да је она обележена великим подухватом у погледу његове реформе. С обзиром на то да се ради о најважнијем питању савременог кривичног процесног права, грозница реформе кривичног процесног законодавства која је започета почетком 21. века и још увек траје, није ограничена на поједине државе, већ има веће размере. У овом подухвату учествује и Република Србија, као и земље региона, али не у улози немог посматрача, већ активног учесника у борби за реформу кривичног процесног законодавства. Непосредан мотив реформе лежи у спором и скупом кривичном поступку, односно неефикасном кривичном правосуђу које није прилагођено новонасталим друштвеним околностима. Према томе, циљ реформе је постизање ефикасности кривичног поступка, а он се може остварити само раскидом са дотадашњом традицијом кривичног поступка и увођењем елемената адверзијалног кривичног поступка. Реформи кривичног процесног законодавства приклониле су се земље континенталне Европе чији се кривични поступак карактерише као мешовити тип кривичног поступка са мање или више доминантних елемената истражног. Кривично процесно законодавство ових земаља налази се у незавидној ситуацији, а сложеност проблема појачава организовани

²⁶⁸ М. Шкулић, 2013, *op.cit.*, стр. 177.

²⁶⁹ *ibid.*

²⁷⁰ *ibid.*, стр. 178.

криминалитет који добија размере пандемије, као и све већа комплексност и свеобухватност животних односа који карактеришу савремено друштво.

Саобразно новонасталим околностима, кривично правосуђе постаје хронично преоптерећено у квантитативном и квалитативном смислу. Са једне стране, а имајући у виду хетерогену структуру криминалитета, долази не само до повећања броја кривичних предмета који спадају у групу лакших и средњих кривичних дела, већ долази и до драстичне промене каталога кривичних дела, увођењем оних која до скоро нису ни постојала, а сада се налазе на самом врху по учесталости. Са друге стране, узевши у обзир специфичне особине кривичних дела, предмети и поступци постају све комплекснији и захтевају већу ангажованост како људских, тако и материјалних ресурса. Несразмера између вртоглавог раста броја предмета који постају све сложенији и неадекватног повећања броја стручног особља, односно судија и тужилаца, као и постојање формализма доводи до отегнутог и скупог кривичног поступка и закаснеле правде, а следствено томе јавља се значајно губљење поверења у кривично правосуђе и правну државу уопште. Како униформна правила и стандардна начела кривичног поступка (начело официјелности, начело законитости, акузаторно и инквизиторно начело, начело контрадикторности поступка, начело усмености и јавности поступка) нису пружила адекватно решење и заштиту, доведена су у озбиљну сумњу, постало је јасно да их је неопходно променити или ограничити, односно прилагодити постојећој ситуацији.²⁷¹

Због доминантности улоге суда у инквизиторском поступку занемарена су људска права, поготово права окривљеног који се није сматрао субјектом у поступку, већ објектом према којем је у циљу добијања признања била дозвољена примена тортуре.²⁷² Униформан кривични поступак је у односу диспаритета са релевантним међународним документима о људским правима која прокламују и гарантују право на суђење у разумном року. Европска конвенција о заштити људских права и основних слобода у одредби која се односи на право на правично суђење, такође прописује и право на суђење у разумном року и уврштава га у једно од права које чине корпус људских права.²⁷³

²⁷¹ С. Важић, *op. cit.*, стр. 205.

²⁷² В. Ђурђић, 2014, *op. cit.*, стр. 24.

²⁷³ Чл. 6. ст. 1. Закона о ратификацији Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода, *Службени лист СЦГ - Међународни уговори*, бр. 9/2003, 5/2005 и 7/2005 – испр. и *Службени гласник РС - Међународни уговори*, бр. 12/2010 и 10/2015.

Недостаци инквизиторског поступка су непосредан повод да се на међународном плану поставе стандарди којима ће бити успостављена заштићена права и слобода учесника у кривичном поступку, са посебним нагласком на заштиту права окривљеног. Посебан значај у овом контексту имају Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода, као Конвенција против мучења других свирепих, нечовечних или понижавајућих казни или поступака. Имплементацијом стандарда који су предвиђени овим међународним документима у своје домаће кривично процесно законодавство, државе потписнице су омогућиле уклањање недостатака истражног модела кривичног поступка. Пратећи тренд реформе кривичног процесног законодавства наша земља је ратификацијом Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода 2003. године²⁷⁴, којом она постаје саставни део домаћег правног поретка, успоставила основна права окривљеног, а ратификацијом Конвенције против мучења и других свирепих, нечовечних или понижавајућих казни или поступака²⁷⁵ је омогућила заштиту окривљеног од нехуманих поступака.

Инквизиторски кривични поступак и униформна правила која нису прилагођена специфичностима кривичних дела и њихових извршилаца довели су до назадовања кривичног правосуђа.²⁷⁶ Кривични поступак који није прилагођен природи кривичног дела “није способан” да оствари своје циљеве.²⁷⁷ Хетерогена структура криминалитета, као и велики изазов који за органе гоњења представљају кривична дела организованог криминалитета условили су потребу да се као императивна постави потреба прилагођавања кривичног поступка специфичностима кривичних дела и њихових извршилаца, односно постојање симбиозе више врста кривичних поступака у конкретном кривичном законодавству.²⁷⁸ На тај начин се омогућава убрзање кривичног поступка, а самим тим и правде, уз истовремено враћање и јачање поверења у кривичноправни систем и правну државу. Убрзањем кривичног поступка остварује се,

²⁷⁴ Закон о ратификацији Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода, *Службени лист СЦГ - Међународни уговори*, бр. 9/2003, 5/2005 и 7/2005 – испр. и *Службени гласник РС - Међународни уговори*, бр. 12/2010 и 10/2015.

²⁷⁵ Закон о ратификацији Конвенције против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни и поступака, *Службени лист СФРЈ-Међународни уговори*, бр. 9/91.

²⁷⁶ С. Бејатовић, Поједностављене форме поступања као битно обележје реформи кривичног процесног законодавства земаља региона; у: Јовановић И., Станисављевић М., (ур.), *Поједностављене форме поступања у кривичним стварима (регионална кривичнопроцесна законодавства и искуства у примени)*, Београд, 2013, Мисија ОЕБС у Србији стр. 12.

²⁷⁷ С. Бркић, *Рационализација кривичног поступка и упрошћене процесне форме*, Нови Сад, 2004, Правни факултет, Центар за издавачку делатност, стр 177-178.

²⁷⁸ С. Бејатовић, Поједностављене форме поступања као битно обележје реформи кривичног процесног законодавства земаља региона; у: Јовановић И., Станисављевић М., (ур.), *Поједностављене форме поступања у кривичним стварима (регионална кривичнопроцесна законодавства и искуства у примени)*, Београд, 2013, Мисија ОЕБС у Србији стр. 11-12.

са једне стране интерес окривљеног у виду права на брз и адекватан поступак, а са друге стране друштвени интерес у виду ефикасне борбе против криминалитета.²⁷⁹

У складу са циљем реформе, који се огледа у обезбеђивању рационалног, ефикасног, брзог и правичног поступка, савремена кривично процесно законодавства решење налазе у неопходности његове “релаксације”²⁸⁰, односно у диференцијацији процесних форми и обезбеђивању правде без закашњења. Убрзање кривичне процедуре може ићи у два правца, па се према томе општа форма кривичног поступка може поједноставити или увођењем мера које омогућавају да се поједине фазе или стадијуми кривичног поступка упросте и учине флексибилнијим или се могу развити посебне упрошћене форме кривичног поступка код којих изостају поједине фазе или стадијуми, или се посеже за неким инструментима вансудског решавања кривичних предмета - диверзиони метод.²⁸¹ Нормирање поједностављених форми поступања у кривичним стварима за одређене категорије кривичних дела један је од веома важних фактора ефикасности кривичног поступка уопште, па се савремено кривично процесно законодавство карактерише истовременим, односно паралелним егзистирањем опште (редовне) форме кривичног поступка као правила и посебних, једноставних (упрошћених) форми поступања у кривичним стварима.²⁸²

Може се закључити да реформа кривичног процесног законодавства почива на афирмацији процесних форми које поједностављују редовну кривичну процедуру, а чији се циљ огледа у настојању да се достизањем стандарда суђења у разумном року уз очување и унапређење достигнутог нивоа заштите основних људских права кривични поступак учини ефикаснијим уз истовремено обезбеђивање брзог и рационалног кривичног поступка и смањења расхода државног буџета.²⁸³ Међутим, амбиција за упрошћавањем процесних форми не сме прећи доњу границу испод које процес више не представља чврст систем гаранција за остваривање једног “due process of law” и једне мериторно правилне одлуке.²⁸⁴ Такође, потребно је нагласити да нема сваки гест законодавца учињен у правцу поједностављења поступка карактер упрошћене процесне

²⁷⁹ С. Бејатовић, 2013, *op. cit.*, стр. 12.

²⁸⁰ С. Важић, *op. cit.*, стр. 207.

²⁸¹ В. Ђурђић, 2013, *op. cit.*, стр. 57.

²⁸² *ibid.*

²⁸³ И. Илић, Споразум о признању кривице у теорији, легислативи и пракси, 2012, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, бр. 63, стр. 423.

²⁸⁴ В. Ђурђић, 2013, *op. cit.*, стр. 57.

форме. Упрошћене кривичнопроцесне форме морају имати посебан основ и посебну структуру, односно морају имати третман посебних кривичнопроцесних форми.²⁸⁵

За реформу кривичног процесног законодавства у нашој земљи, а за потребе овог рада, неопходно је поменути Конвенцију Уједињених нација против транснационалног организованог криминала²⁸⁶ која је усвојена у Палерму 2000. године и која представља један од најзначајнијих аката у борби против организованог криминалитета. Услед нарастајућег обима организованог криминалитета и опасности њених последица, а у циљу откривања и доказивања кривичних дела организованог криминалитета, наша земља након ратификације Конвенције Уједињених нација против транснационалног организованог криминала, Конвенције Уједињених нација против корупције²⁸⁷ која је усвојена у Њујорку 2000. године, као и других конвенција од значаја, као држава потписница преузима одређене обавезе и ради успешније борбе против организованог криминалитета започиње са реформом кривичног процесног законодавства.

Пратећи трендове нових решења која су усмерена на обезбеђење ефикасности кривичног поступка, институт сведока сарадника је у оквиру реформе кривичног процесног законодавства, у наше право уведен новелом процесног законика из 2001. године, односно Законом о изменама и допунама Законика кривичном поступку из 2002. године.²⁸⁸ Међутим, како институт сведока сарадника представља тековину адверзијалног кривичног поступка, од увођења сведока сарадника као кривичнопроцесног института у наше кривично процесно законодавство, била је потребна скоро једна деценија да се усвоје још неки адверзијални елементи како би се процес реформе привео крају.

Наше кривично процесно право је до 2011. године познавало мешовити тип кривичног поступка уз доминацију инквизиторских елемената, а прекретницу представља доношење Законика о кривичном поступку из 2011. године којим се раскида са дотадашњом традицијом неговања инквизиторског модела кривичног поступка и начела утврђивања материјалне истине, па у нашем кривичном процесном праву превагу односе адверзијални елементи, а инквизиторски нису ишчезли у потпуности. Законик о кривичном поступку из 2011. године уводи тужилачку истрагу,

²⁸⁵ С. Бркић, Класификација процесних форми у кривичном процесном праву Србије, 2010, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, бр. 3, стр. 288-289.

²⁸⁶ Закон о потврђивању конвенције Уједињених нација против транснационалног организованог криминала и допунских протокола, *Службени лист СРЈ-Међународни уговори*, бр.6/2001.

²⁸⁷ Закон о ратификацији Конвенције Уједињених нација против корупције, *Службени лист СЦГ-Међународни уговори*, бр.12/2005.

²⁸⁸ Законик о кривичном поступку, *Службени лист СРЈ*, бр. 70/2001 и 68/2002.

придаје велики значај страначким споразумима и ствара широке могућности за придобијање кооперативних сведока, у виду окривљених, односно осуђених лица који на темељу споразума са јавним тужиоцем добијају статус окривљеног, односно осуђеног сарадника.²⁸⁹ Увођењем адверзијалних елемената кривичног поступка и тужилачке истраге, јавни тужилац добија знатна процесна овлашћења²⁹⁰, а једно од њих је могућност закључења споразума. Новим законом институт сведока сарадника бива уобличен споразумом, па до сведочења долази на бази споразума између јавног тужиоца и окривљеног (споразум о сведочењу окривљеног) или осуђеног (споразум о сведочењу осуђеног), а тежиште се са сведока пребацује на окривљеног, односно осуђеног. Иако на први поглед, посматрајући промену законске терминологије, делује да се ради о новом институту, заправо се ради о другачијем нормативно-техничком регулисању института сведока сарадника из претходно важећег Закона о кривичном поступку.²⁹¹

Како би се осигурала борба против организованог криминалитета, скоро свака земља, међу којима је и Република Србија, у оквиру реформе, извршила је нормативну разраду посебних процесних инструмената, односно посебне доказне радње које су искључиво намењене за откривање и доказивање кривичних дела организованог криминалитета. Нормативна разрада института сведока сарадника у новом Законику о кривичном поступку прати већинске ставове наше и шире стручне јавности и у складу је са суштином и криминално-политичким разлозима који су довели до општепознатог статуса споразума у савременом кривично процесном законодавству уопште.²⁹²

Циљ који се огледао у обезбеђењу функционалног рационалног, брзог и ефикасног кривичног поступка и враћању и јачању поверења у кривично правосуђе се једино могао остварити приступом потпуно другачијем од досадашњег и суштинском променом целокупног кривичног поступка. Овако радикалном изменом се остварује ефикасност кривичног поступка којим се обезбеђује законитост кривичног поступка и донетих одлука, као и заштита и јачање права и слобода учесника у поступку, а самим

²⁸⁹ М. Шкулић, 2015b, *op. cit.*, стр. 23.

²⁹⁰ С. Бејатовић, Тужилачка истрага као обележје реформи кривичног процесног законодавства земаља региона (криминалнополитички разлози озакоњења, стање и перспективе), у: Јовановић И., Петровић-Јовановић А., (ур.), *Тужилачка истрага (регионална кривичнопроцесна законодавства и искуства у примени)*, Београд, 2014, Мисија ОЕБС у Србији, стр. 12.

²⁹¹ С. Бејатовић, 2013, *op. cit.*, стр. 17.

²⁹² С. Бејатовић, Споразум о признању кривице: нови ЗКП Србије и регионална компаративна анализа; у: Петровић А., Јовановић И., (ур.), *Савремене тенденције кривичног процесног права у Србији и регионална кривичнопроцесна законодавства (нормативни и практични аспекти)*, Београд, 2012, Мисија ОЕБС у Србији, стр. 102.

тим и јачање међународног кривичног права.²⁹³ Нова, смела и радикална решења су као императив предвиђала преуређење кривичног поступка, и то увођењем, као доминантних, елемената акузаторног, односно адверзијалног кривичног поступка, са значајно промењеним улогама суда и странака у том поступку. У досадашњем моделу правосуђа, доминирао је јавни и општи интерес, па следствено циљу утврђивања материјалне истине, суд је дужан да потпуно утврди чињенично стање држећи се оквира оптужбе, независно од доказних предлога странака.

Реформаторски захвати који су изнедрили Законик о кривичном поступку 2011. године довели су до “реверзибилног процеса у смеру реприватизације кривичног поступка, у коме јача позиција странака у утврђивању чињеница у односу на суд, чији се положај и активност пасивизира.”²⁹⁴ Напуштањем такве врсте кривичног поступка који је давао већа овлашћења суду у односу на овлашћења странака, примат добија појединачни и приватни интерес, јача улога тужилаштва, окривљеног, па и оштећеног (или жртве), а суд постаје нека врста модератора, контролора или онога који, у складу са законом артикулише ставове странака.²⁹⁵ Адверзијални елементи допринели су увођењу нагодбе, односно склапања споразума, као англоамеричког правног трансплантата који је производ попуштања на обе стране. Према томе, држава, односно суд се у извесној мери лишава своје до тада непорециве власти над кажњавањем окривљеног, а окривљеном се даје могућност да сарадњом са државним органима у кривичном поступку, избегне веће зло или бар да се нада мањем злу.²⁹⁶

Заједнички садржитељ новина које уводи Законик из 2011. године састоји у ширењу поља примене поједностављених форми поступања у кривичним стварима, посебно преко три могућа вида споразумевања јавног тужиоца и окривљеног, скраћеног кривичног поступка и начела опортунитета кривичног гоњења, а све то у циљу стварања нормативне основе за што ефикасније кривично правосуђе.²⁹⁷ Нови Законик о кривичном поступку је резултат интензивног, пожртвованог и дугогодишњег рада на реформи кривичнопроцесног законодавства чији је циљ стварање ефикасног кривичног поступка. Водећа идеја реформе се састоји у тражењу решења који одсликавају њене циљеве, и то кроз регулисање поједностављених форми поступања у случајевима када то конкретна кривична ствар оправдава с обзиром на тежину кривичног дела, обим

²⁹³ С. Важић, *op. cit.*, стр. 206.

²⁹⁴ И. Илић, Реперкусије измењених процесних улога на утврђивање чињеница у кривичном поступку, 2014, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, бр. 68, стр. 587.

²⁹⁵ С. Важић, *op. cit.*, стр. 206.

²⁹⁶ *ibid.*

²⁹⁷ С. Бејатовић, 2013, *op. cit.*, стр. 14.

доказног материјала и држање лица коме се то кривично дело ставља на терет, као и ширењем поља примене поједностављених форми поступања у кривичним стварима.²⁹⁸

Регулисању института сведока сарадника, као тековине адверзијалног кривичног поступка, у оквиру реформе кривичног процесног законодавства приступило се ради успешније борбе против организованог криминалитета и стварања нормативне основе за ефикасан кривични поступак. Под окриљем реформе кривичног процесног законодавства, институт сведока сарадника добија своје нормативно уобличиће, а у процесном смислу, ради се о поједностављеној процесној форми. Како је претходно наведено, нема сваки гест законодавца усмерен у правцу поједностављења поступка карактер упрошћене процесне форме, па сходно томе упрошћене процесне форме морају имати посебан основ и структуру. Посматрајући институт сведока сарадника, тј. споразум јавног тужиоца са окривљеним, односно осуђеним, закључује се да овај институт има карактер поједностављене процесне форме. Споразум о сведочењу окривљеног, односно осуђеног поседује посебну структуру, јер споразумевање уопште представља одступање од редовне, уобичајене кривичне процедуре, а поседује и посебан основ који се налази у категорији кривичних дела која су предмет сведочења.²⁹⁹

Окривљени сарадник, приликом закључења споразума са јавним тужиоцем, поред признања кривичног дела које му се ставља на терет, преузима и обавезу да ће након закључења споразума и његовог прихватања од стране суда, сведочити против припадника криминалне организације. Признањем кривичног дела, поступак се не скраћује у односу на окривљеног, већ он, сходно сврси склапања споразума која лежи у лакшем откривању и доказивању кривичних дела организованог криминала и њихових учинилаца, свој исказ даје у својству сведока, у поступку који се води против припадника криминалне организације. Карактер поједностављене процесне форме долази до изражаја када исказ окривљеног сарадника допринесе осуди оптужених припадника криминалне организације, па се тиме у односу на њих скраћује кривична процедура. Потребно је напоменути да иако се одступа од редовне форме кривичног поступка, не изостаје ниједна фаза кривичног поступка, али се скраћује фаза доказивања јер, захваљујући исказу окривљеног сарадника нема потребе за прикупљањем других доказа, који би, да нема исказа сведока сарадника довели до одуговлачења кривичног поступка.

²⁹⁸ С. Бејатовић, 2012а, *op. cit.*, стр. 102.

²⁹⁹ С. Бркић, 2010, *op. cit.*, стр. 288-289.

Начело ефикасности кривичног поступка подразумева окончање кривичног поступка у најкраћем могућем року, уз истовремено поштовање свих законских правила и уштеду материјалних ресурса. У случају споразума о сведочењу окривљеног уочава се да, сходно његовој сврси у откривању и доказивању кривичних дела организованог криминала, законодавац већу вредност придаје обезбеђивању квалитетног доказа него дужини поступка. Код споразума о признању кривичног дела, изостаје главни стадијум, а суд прихвата споразум у форми пресуде, односно одмах доноси осуђујућу пресуду. Међутим, код споразума о сведочењу окривљеног, иако признањем кривичног дела фаза суђења изостаје у односу на окривљеног сарадника, тај изостанак бива надокнађен његовим сведочењем на главном претресу.³⁰⁰ Поступак који се води против припадника криминалне организације спроводи се према правилима редовне кривичне процедуре, која за нијансу бива скраћена, захваљујући исказу окривљеног сарадника као круцијалном доказу. Суд прихвата споразум о сведочењу окривљеног решењем³⁰¹ у којем само констатује да постоје предуслови за примену овако постигнутог споразума, а ефекти тако постигнутог споразума ће бити видљиви тек уколико окривљен сарадник да исказ у складу са преузетом обавезом.³⁰² Решење о прихватању споразума о сведочењу окривљеног представља “одложено одлуку” суда у поступку против окривљеног сарадника. Дејство ове одлуке је одложено до тренутка у којем је потврђено да је окривљен сарадник испунио обавезу преузету споразумом.³⁰³ Када окривљени сарадник да потпун и истинит исказ о свему што му је познато у вези са предметом сведочења, решење о прихватању споразума постаје обавезујуће за првостепени и другостепени суд.³⁰⁴ Суд који суди окривљеном, приликом доношења одлуке биће везан решењем суда о прихватању споразума између јавног тужиоца и окривљеног. Суд који суди окривљеном, у поступку који се води против њега, ове уговорене елементе унос у пресуду без претходне могућности њиховог кориговања у било ком правцу.³⁰⁵

³⁰⁰ Г.П. Илић, М. Макић, С. Бељански, А. Трешњев, *Коментар законика о кривичном поступку*, Београд, 2012, Службени гласник, стр. 687.

³⁰¹ Чл. 323. Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

³⁰² Г.П. Илић, М. Макић, С. Бељански, А. Трешњев, *op. cit.*, стр. 687.

³⁰³ *ibid.*, стр. 692.

³⁰⁴ Чл. 326. Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

³⁰⁵ Г.П. Илић, М. Макић, С. Бељански, А. Трешњев, *op. cit.*, стр. 692.

VI. РАЗВОЈ ИНСТИТУТА СВЕДОКА САРАДНИКА У НАШЕМ ПРАВУ

Иако је сведок сарадник у нашем кривичном процесном праву кривичнопроцесни институт новијег датума, он води порекло од сличних института који се сматрају традиционалним у земљама које су много раније у односу на нашу земљу кренуле у одлучну борбу против организованог криминалитета и у том циљу увеле могућност придобијања сведока на страни оптужбе на основу кооперативних нагодби. Када се говори о земљама код којих је институт сведока сарадника дуги низ година познат у компаративним кривичним законодавствима, потребно је прво поменути Енглеску која је прва поставила темеље страначког споразумевања установљењем традиционалног процесног субјекта, односно крунског сведока (*crowd witness*), Италију и њеног сведока покајника, односно сарадника правосуђа, а најзначајнијом сматрају се Сједињене Америчке Државе које представљају бастаион страначког споразумевања, а институт сведока сарадника чини главну потпору читавог система.³⁰⁶

Појам сведока сарадника (*cooperator*) подразумева да се ради о окривљеном који јавном тужиоцу обезбеђује информације, доказе и сведочење против других окривљених у замену различите повластице - ублажавање казне или редукацију оптужнице, док преговарање о сарадњи и закључење споразума (*cooperation agreement*) подразумева процес у којем окривљени признаје кривицу за кривично дело које му се ставља на терет и пристаје да сведочи против других окривљених.³⁰⁷

Посматрајући правну природу института сведока сарадника код нас уочава се да се ради о једној посебној врсти сведока, односно „врсти хибридног субјекта кривичног поступка уопште“ или „хибридног процесног института“, који у себи обједињује процесна својства сведока и процесна својства окривљеног.³⁰⁸ Сам назив института сведока сарадника упућује да код њега у погледу процесних својстава која у себи обједињује, превагу односе процесна својства сведока. Према томе, сведок сарадник поседује, не сва, али већину права и дужности која по закону иначе припадају сведоцима као субјектима у кривичном поступку.³⁰⁹ Сведок сарадник је дужан да положи заклетву, да да исказ који ће бити истинит, да ништа не прећути и у оквиру исказа наведе све што му је познато у вези са предметом сведочења, односно све што му је познато у вези са кривичним делом или делима припадника организоване

³⁰⁶ В. Турањанин, Споразум о сведочењу окривљеног у кривичном процесном законодавству Србије, *Нова правна ревизија часописа за домаће, немачко и европско право*, бр. 2/2012, Вол. 5, стр. 65.

³⁰⁷ *ibid.*

³⁰⁸ М. Шкулић, *Коментар законика о кривичном поступку*, Београд, 2007, Службени гласник, стр. 530.

³⁰⁹ *ibid.*, стр. 525.

криминалне групе против којих и сведочи. Што се тиче права, односно привилегија која спадају у корпус сведочких права уопште, сведоку сараднику, у складу са његовом сврхом која се огледа у откривању и доказивању кривичних дела организованог криминала, не припада право ослобођења од дужности сведочења, као ни право ослобођења од дужности одговарања на поједина питања.³¹⁰ Када се говори о процесним својствима окривљеног, она се код института сведока сарадника манифестују кроз „потенцијалну везу са кривичним делом“.³¹¹ То значи да је за стицање статуса сведока сарадника неопходно да постоји основана сумња да је потенцијални сведок сарадник припадник криминалне организације, да је извршио кривично дело за које се гони у кривичном поступку, као и да потпуно и добровољно признао чланство у криминалној организацији и кривично дело које му се ставља на терет.

Овакво обједињавање две процесне функције у једном субјекту је директно супротстављено једним од начела кривичнопроцесних субјеката, односно начелом монофункционалности или начелом одељености кривичнопроцесних функција које подразумева да сваки кривичнопроцесни субјект може бити носилац само једне функције која му припада на основу закона.³¹² Обједињавање процесне функције окривљеног и сведока у истом субјекту не само да је законом забрањено, већ доводи и до конфузије јер ове две процесне функције једна другу искључују. Наиме, окривљеном је забрањено да буде сведок у сопственој ствари, он није дужан да у оквиру своје одбране исказује нити да истинито исказује, а са друге стране, сведок има дужност да се одазове позиву суда, да да исказ и истинито исказује. Међутим, због отежаног откривања и доказивања кривичних дела организованог криминалитета и насушне потребе да се стане на пут организованом криминалитету, законодавац у овом случају направио изузетак и приступио регулисању једног хибридног процесног института.³¹³

У нашој земљи је, у оквиру реформе кривичног процесног законодавства, институт сведока сарадника први пут уведен новелама Законика о кривичном поступку, односно Закоником о изменама и допунама законика у кривичном поступку из 2002. године, у оквиру посебне главе 29а (XXIXа) која је носила назив Посебне одредбе о поступку за кривична дела организованог криминала, корупције и друга изузетно тешка

³¹⁰ *ibid.*, стр. 529.

³¹¹ *ibid.*, стр. 525.

³¹² С. Бејатовић, *Кривично процесно право*, Београд, 2008, Службени гласник, стр. 542.

³¹³ М. Шкулић, 2007, *op.cit.*, стр. 525.

кривична дела и члановима.³¹⁴ У складу са овим законским одредбама, сведок сарадник је припадник криминалне организације, против кога је поднета кривична пријава, или се води поступак за кривично дело организованог криминала, под условом да постоје олакшавајуће околности на основу којих се према кривичном закону може ослободити од казне, или му се казна може ублажити, и ако је значај његовог исказа за откривање, доказивање или спречавање других кривичних дела криминалне организације, претежнији од штетних последица кривичног дела које је учинио.³¹⁵ Законодавац дефинише сведока сарадника и поставља кумулативне услове које осумњичени или окривљени треба испуни како би стекао статус сведока сарадника. Према условима општег карактера сведок сарадник може бити само припадник криминалне организације, не и њен организатор, као и да је против њега поднета кривична пријава или се води поступак за кривично дело организованог криминала. Услови посебног карактера подразумевају најпре, да поводом извршења кривичног дела за које је осумњичен, или окривљен, постоје олакшавајуће околности које би могле довести до његовог ослобођења од казне, или пак ублажавања казне, као и да је значај његовог исказа за откривање, доказивање, или спречавање кривичних дела организованог криминала, претежнији од последица кривичног дела које је учинио, а које му се у конкретном случају ставља на терет.

Законодавац предвиђа да сведок сарадник, уколико испуни услове предвиђене законом и да исказ у складу са својим обавезама, односно положи заклетву и да истинит исказ којим доприноси откривању и доказивању кривичних дела припадника криминалне организације ослободити од кривичног гоњења и не може бити гоњен за кривично дело организованог криминала за које се води поступак.³¹⁶ У том случају законодавац предвиђа одустанак јавног тужиоца од кривичног гоњења сведока сарадника, а кривична одговорност сведока сарадника се не утврђује, нити се он оглашава кривим.³¹⁷

Иако Законик о кривичном поступку из 2006. године никада није ступио на снагу, његов значај се огледа у увођењу иновација које су послужиле за доношење Законика о кривичном поступку из 2009. године. Законик о кривичном поступку из 2006. године

³¹⁴ Чл. 504д-504к Закона о изменама и допунама Законика о кривичном поступку, *Службени лист СРЈ*, бр. 68/2002.

³¹⁵ Чл. 504д став 1. Закона о изменама и допунама Законика о кривичном поступку, *Службени лист СРЈ*, бр. 68/2002.

³¹⁶ Чл. 504з став 1. Закона о изменама и допунама Законика о кривичном поступку, *Службени лист СРЈ*, бр. 68/2002.

³¹⁷ Чл. 504з став 2. Закона о изменама и допунама Законика о кривичном поступку, *Службени лист СРЈ*, бр. 68/2002.

предвиђа опште и посебне услове који морају бити кумулативно испуњени.³¹⁸ У погледу општих услова, статус сведока сарадника може добити лице: за које постоји основана сумња да је припадник криминалне организације; које је чланство, односно припадништво криминалној организацији, изричито признало; које је у потпуности признало кривично дело које је предмет оптужбе; чије је признање да је извршио кривично дело организованог криминала, поткрепљено другим доказима; против којег је донето решење о спровођењу истраге или је подигнута непосредна оптужница за кривично дело организованог криминала.³¹⁹ Како законодавац овде користи термин “основана сумња”, закључује се да статус сведока сарадника може добити само окривљени, односно лице против којег је донето решење о спровођењу истраге или је подигнута непосредна оптужница. Такође, примећује се иновација у односу на претходни закон и разлика у односу на садашњи која је огледа у томе да је за стицање статуса сведока сарадника неопходно да је признање да је извршио кривично дело организованог криминала поткрепљено другим доказима. Што се тиче посебних услова за стицање статуса сведока сарадника, законодавац изоставља олакшавајуће околности, а као потребне уводи: услов целисходности (сврсисходности)³²⁰, односно да је давање статуса сведока сарадника окривљеном лицу целисходно, с обзиром на природу и околности дела за које постоји основана сумња да га је учинило; да се од потенцијалног сведока сарадника основано може очекивати да значај његовог исказа за откривање, доказивање или спречавање других кривичних дела криминалне организације буде претежнији од штетних последица кривичног дела које му се ставља на терет³²¹; услов доказног значаја исказа³²² сведока сарадника који подразумева да се према постојећем чињеничном стању, основано може претпоставити, да би утврђивање важних чињеница у кривичном поступку било немогуће или знатно отежано, уколико сведок сарадник не би био саслушан.

Законик о кривичном поступку од 2006. године као бенефиције сведоку сараднику предвиђа ублажавање казне или евентуално ослобођење од казне. Сведоку сараднику се казна одмерава у границама које су прописане за кривично дело организованог криминала за које се води поступак, а које је он признао и за које је доказано да га је учинио, па се онда тако одмерена казна изриче умањена за једну

³¹⁸ Чл. 156. Законика о кривичном поступку, *Службени лист СРЈ*, бр. 46/06.

³¹⁹ Чл. 156. став 1. Законика о кривичном поступку, *Службени лист СРЈ*, бр. 46/06.

³²⁰ Чл. 156. став 2. тачка 1) Законика о кривичном поступку, *Службени лист СРЈ*, бр. 46/06.

³²¹ Чл. 156. став 2. тачка 2) Законика о кривичном поступку, *Службени лист СРЈ*, бр. 46/06.

³²² Чл. 156. став 2. тачка 3) Законика о кривичном поступку, *Службени лист СРЈ*, бр. 46/06.

половину.³²³ Што се тиче ослобођења од казне, законодавац је предвиђа у изузетним случајевима, па суд може сведока сарадника ослободити од казне, претходно узевши у обзир значај исказа, његово држање пред судом, ранији живот и остале околности.³²⁴ За разлику од претходног закона, овде се утврђује кривична одговорност сведока сарадника и он се оглашава кривим.

Закоником о кривичном поступку од 2009. године, институт сведока сарадника регулисан је одредбама 504о до 504ћ.³²⁵ Одредбе Законика о кривичном поступку из 2009. године се суштински не разликују од оних предвиђених у Законнику о кривичном поступку из 2006. године, али су послужиле као добар темељ за преузимање додатних адверзијалних елемената који ће омогућити да институт сведока сарадника буде уобличен споразумом у Законнику о кривичном поступку из 2011. године. У погледу погодности за окривљеног сарадника, законодавац предвиђа исте као из Законика о кривичном поступку из 2006. године, односно ублажавање казне и евентуално ослобођење од казне. Законодавац је прецизирао начин ублажавања казне сведоку сараднику, и то тако да се сведоку сараднику утврђује минимална казна прописана Кривичним закоником, па се тако утврђена казна изриче умањена за једну половину, али не може бити мања од тридесет дана затвора.³²⁶ Законик о кривичном поступку од 2009. године, осим споразума о признању кривице, уводи новину којом проширује круг лица која могу добити статус сведока сарадника. Законодавац предвиђа да статус сведока сарадника осим окривљеног може добити и осуђено лице, тј. лице које се већ налази на издржавању казне. Према томе, јавни тужилац може предложити суду за сведока сарадника лице које је правноснажно осуђено за кривично дело организованог криминалитета, али под условом да је значај његовог исказа за откривање, доказивање или спречавање кривичних дела организованог криминалитета који су извршени од стране организоване криминалне групе, претежнији од последица кривичног дела за које је осуђен. Осуђени сарадник у замену за сведочење може добити повољнији третман у казненој установи или ублажавање већ изречене казне.³²⁷

Иако се са реформом кривичног процесног законодавства у нашој земљи започело 2001. године, односно 2002. године, она је приведена крају доношењем

³²³ Чл. 163. став 1. Законика о кривичном поступку, *Службени лист СРЈ*, бр. 46/06.

³²⁴ Чл. 163. став 3. Законика о кривичном поступку, *Службени лист СРЈ*, бр. 46/06.

³²⁵ Законик о кривичном поступку, *Службени лист СРЈ*, бр. 70/2001 и 68/2002 и *Службени гласник РС*, бр. 58/2004, 85/2005, 115/2005, 85/2005 – др. закон, 49/2007, 20/2009 – др. закон и 72/2009.

³²⁶ Чл. 504г Законика о кривичном поступку, *Службени лист СРЈ*, бр. 70/2001 и 68/2002 и *Службени гласник РС*, бр. 58/2004, 85/2005, 115/2005, 85/2005 – др. закон, 49/2007, 20/2009 – др. закон и 72/2009.

³²⁷ Чл. 504ћ Законика о кривичном поступку, *Службени лист СРЈ*, бр. 70/2001 и 68/2002 и *Службени гласник РС*, бр. 58/2004, 85/2005, 115/2005, 85/2005 – др. закон, 49/2007, 20/2009 – др. закон и 72/2009.

Законика о кривичном поступку из 2001. године. Како сама реформа подразумева раскид са традиционалним кривично процесним законодавством уз преузимање адверзијалних елемената, нашој земљи је била потребна скоро деценија да би постепеним увођењем адверзијалних елемената био омогућен раскид са дотадашњим дугогодишњим мешовитим моделом кривичног поступка. Новим Законом о кривичном поступку из 2011. године наш кривични поступак бива уређен на претежно адверзијалан начин, па поред споразума о признању кривичног дела, предвиђа и два нова кривично процесна института, односно споразум о сведочењу окривљеног (окривљени сарадник) и споразум о сведочењу осуђеног (осуђени сарадник) који се односе на кривична дела организованог криминала и ратних злочина.

Окривљеним сарадником се сматра окривљено лице које на основу закључења споразума о сведочењу са јавним тужиоцем стиче статус окривљеног сарадника. Споразум о сведочењу окривљеног је варијанта задобијања кооперативног сведока и представља основ да се исказ окривљеног лица искористи као доказ оптужбе против других оптужених.³²⁸ Он представља у писменој форми сачињену сагласност слободних воља јавног тужиоца и окривљеног, у којем окривљени добровољно, свесно и потпуно признаје извршење кривичног дела које је предмет оптужбе против њега, односно које му се ставља на терет и истовремено се обавезује да ће дати исказ о свему што му је познато о кривичним делима која су извршили припадници криминалне организације, док се са друге стране, јавни тужилац обавезује, да ће окривљеном, уколико испуни обавезе преузете споразумом доделити бенефиције предвиђене законом. Институт окривљеног сарадника своје корене има у кооперативним нагодбама између јавног тужиоца и окривљеног, па као и његов претеча представља једну врсту хибридног процесног института, који супротно начелу монофункционалности процесних функција у себи обједињује и процесну функцију окривљеног и сведока.³²⁹

Без обзира на промену законске терминологије које представља само другачије нормативно техничко регулисање института сведока сарадника, и сада се ради о лицу које има одговарајући хибридни процесни карактер, с тим што се за разлику од института сведока сарадника код којег је тежиште на процесној функцији сведока, код окривљеног сарадника се тежиште пребацује на окривљеног. С обзиром да се код института окривљеног сарадника тежиште пребацује на окривљеног јер се ради о лицу које се кривично гони и према којем се доноси одговарајућа пресуда, јасна је намера

³²⁸ Вељко Делибашић, *нав. дело*, 2016, стр. 19.

³²⁹ М. Шкулић, 2015а, *op.cit.*, стр. 428-429

законодавца усмерена на промену законске терминологије.³³⁰ Такође, разлог у промени законске терминологије можемо уочити у адверзијалним елементима кривичног поступка који су уведени у наше кривично процесно законодавство Закоником о кривичном поступку из 2011. године. Наиме, кривични поступак за кривична дела организованог криминала не представља посебан поступак у односу на редовни. У случају поступка за кривична дела против организованог криминала се не мења процесна структура, већ се само мењају одредбе о процесним субјектима или процесним радњама. Према томе, не ради се о посебној процесној форми, већ о неком изузетку у режиму опште или посебне кривичнопроцесне форме којом се она чини флексибилнијом. Овакве одступајуће одредбе, односно процесни варијабилитети карактерише специфичан основ, али за последицу немају и специфичну структуру процеса.³³¹ Оно што кривични поступак за кривична дела организованог криминала чини специфичним, у смислу одступања од редовне, уобичајене форме поступања у кривичним стварима, јесте могућност да у току њега дође до закључења споразума. За разлику од института сведока сарадника који се својство сведока сарадника стицао на основу подношења предлога суду од стране јавног тужиоца, увођењем адверзијалних елемената у новом законик у створено је погодно тле да институт сведока сарадника буде уобличен споразумом. Како споразум уопште, не представља саставни део редовне, уобичајене кривичне процедуре, увођење овог адверзијалног елемента даје споразуму карактер упрошћене процесне форме. Како је већ претходно наведено, упрошћене процесне форме морају имати посебан основ и посебну структуру, а у случају споразума о сведочењу окривљеног, посебна структура се огледа у томе што се закључењем споразума одступа од уобичајене кривичне процедуре, док се посебан основ налаз у категорији кривичних дела која су предмет сведочења.³³²

Јавни тужилац може закључити споразум о сведочењу окривљеног за кривично дело за које је посебним законом предвиђено да поступа тужилаштво посебне надлежности. Међутим, Законик о кривичном поступку из 2011. године уводи битну новину, шири круг лица која могу стећи статус окривљеног сарадника, односно осуђеног сарадника и предвиђа да јавни тужилац може закључити споразум о сведочењу са лицем које је окривљено, односно осуђено за било које кривично дело. У односу на раније решење које је стицање статуса сведока сарадника везивало

³³⁰ В. Делибашић, 2016, *op.cit.*, стр. 19.

³³¹ С. Бркић, 2010, *op.cit.*, стр. 294.

³³² *ibid.*, стр. 288-289.

искључиво за кривична дела организованог криминалитета, односно да постоји основана сумња да је извршио кривично дело организованог криминалитета, сада јавни тужилац може закључити споразум о сведочењу са лицем које је окривљено или осуђено за било које кривично дело, уколико је значај његовог исказа за откривање, доказивање или спречавање кривичног дела за које је посебним законом одређено да поступа јавно тужилаштво посебне надлежности, претежнији од последица кривичног дела које је учинио, односно за које је осуђен.

Без обзира на уведене новине и позитивну оцену рада законодавца од стране стручне јавности у Србији, са радом на реформи кривичног процесног законодавства се није стало, па је у октобру 2012. године, на основу одлуке Министарства правде Републике Србије званично покренут поступак измена и допуна законског текста и пре почетка његове примене.³³³ Циљеви овог новог законског пројекта су били идентични циљевима који су обележили дотадашњи рад на реформи, односно као приоритетни циљ остаје достизање таквог степена нормативне основе који ће омогућити жељени степен ефикасности кривичног поступка. Такође, неопходно је да се кривично процесно законодавство у Србији што више могуће усагласи са важећим, општеприсутним тенденцијама у науци кривичног процесног права, као и релевантним решењима која прате ове тенденције у упоредним кривично процесним законодавствима.³³⁴ Као производ овог законског пројекта, добили смо Нацрт измена и допуна Законика који је увео значајне новине у погледу даље афирмације поједностављених форми поступања у кривичним стварима, али уз другачији начин њихове нормативне разраде. Нажалост, уместо усвајања предложених измена и допуна које су подржане од највећег броја стручне јавности, добили смо Закон о изменама и допунама Законика о кривичном поступку који готово ништа не мења у односу на његов изворни текст.³³⁵

Као што можемо видети, Законик о кривичном поступку из 2011. године претрпео је многобројне измене, а последња је била 2014. године. Измене Кривичног законика из 2019. године којима се уводи кривична санкција којом се предвиђа могућност доживотног затвора за најтежа кривична дела довела је до потребе да се у том погледу изврше измене и допуне Законика о кривичном поступку. Увођење могућности доживотног затвора за најтежа кривична дела се одражава и на споразум јавног тужиоца и осуђеног, па подразумева да за осуђеног сарадника не може бити

³³³ С. Бејатовић, 2011, *op.cit.*, стр. 47.

³³⁴ *ibid.*

³³⁵ С. Бејатовић, 2013, *op. cit.*, стр. 14.

предложено лице које је осуђено као организатор организоване криминалне групе, нити лице које је правноснажно осуђено на казну затвора од четрдесет година или казну доживотног затвора.³³⁶

На основу свега наведеног, можемо закључити да институт окривљеног, односно осуђеног сарадника у нашем кривичном процесном законодавству представља неопходан инструмент у борби против организованог криминалитета. Исказом окривљеног, односно осуђеног сарадника се омогућава откривање, доказивање и спречавање не само кривичних дела организованог криминалитета и њихових учинилаца, већ и осталих кривичних дела за које је посебним законом одређено да поступа јавно тужилаштво посебне надлежности. Велики значај овог института се огледа у обезбеђивању ефикасности кривичног поступка. Један од кључних циљева реформе кривичног процесног законодавства који је у нашој земљи започет још 2001. године је управо стварање нормативне основе за достизање потребног степена ефикасности кривичног поступка.

Споразумом, као једним од производа реформе нашег кривичног процесног законодавства и његовим регулисањем, остварени су захтеви ефикасног кривичног поступка, односно да се не иде на штрб законитости решења конкретне кривичне ствари и угрожавања загарантованих права и слобода учесника у кривичном поступку.³³⁷ Ефикасност кривичног поступка у себи обједињује две компоненте, и то квалитативну компоненту (законитост вођења кривичног поступка и доношење правилне и законите судске одлуке) и квантитативну компоненту (временски размак од покретања кривичног поступка па до доношења правноснажне судске одлуке).³³⁸ То значи да је ефикасан само онај поступак у којем је у реално кратком временском интервалу, од његовог покретања па до окончања, уз пуно поштовање законитост његовог вођења, донесена правилна и законита правноснажна судска одлука.³³⁹ Према наведеном, може се закључити да су инструменти који обезбеђују ефикасност кривичног поступка значајни у борби против криминалитета уопште, како уобичајеног, тако и организованог криминалитета.

³³⁶ Чл. 327. ст. 2 Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 - одлука УС и 62/2021 - одлука УС.

³³⁷ С. Бејатовић, Ефикасност кривичног поступка као међународни правни стандард и реформа кривичног процесног законодавства Србије (Норма и пракса), *НБП – Журнал за криминалистику и право*, Криминалистичко – полицијска академија, Београд, бр. 2/2015, стр. 28.

³³⁸ *ibid.*

³³⁹ *ibid.*

VII. СПОРАЗУМ О СВЕДОЧЕЊУ ОКРИВЉЕНОГ

Поред споразума о признању кривичног дела, нови Законик о Кривичном поступку Републике Србије предвиђа и два, нова вида споразума, и то споразум о сведочењу окривљеног (окривљени сарадник) и споразум о сведочењу осуђеног (осуђени сарадник). Иако се, наизглед, ради о другачијем институту, институт споразума о сведочењу окривљеног, односно осуђеног представља само другачији номотехнички израз института сведока сарадника.³⁴⁰

Без обзира на термилошку промену, сврха увођења овог споразума је тежња да се постигне рационалан, ефикасан и брз кривични поступак. Овај циљ се постиже, са једне стране, признањем, којим се скраћује кривична процедура за дело које је окривљени учинио, а са друге стране, сведочењем, помоћу којег се прибављају информације од значаја за расветљавање кривичних дела из делокруга тужилаштва посебне надлежности, до којих се на други начин не би могло доћи.³⁴¹

Разлог који опредељује термилошку промену лежи у значајним потешкоћама које је у пракси стварало мешање својства окривљеног и сведока, па се, сходно томе, законодавац водио уверењем које оправдава ову промену, а то је да је својство окривљеног, а не својство сведока оно што изворно карактерише процесни положај лица које са јавним тужиоцем склапа овакву врсту споразума.³⁴² Потребно је напоменути да иако је дошло до промене термина није се променио његов процесно-правни карактер. Неспорно је да се ради се о субјекту који је својеврсни процесни хибрид у којем су обједињене како одређене процесне особине окривљеног, тако и одређена процесна својства сведока, али код којег ипак претеже процесно својство окривљеног.³⁴³ Како је у самом Законику о кривичном поступку наглашено, код ове врсте споразума је тежиште на процесном својству окривљеног, с обзиром на то да се ради о окривљеном који се актуелно кривично гони, а у погледу којег и даље формално важи претпоставка невиности, без обзира на то што је у потпуности признао кривично дело.³⁴⁴

Склапањем споразума са јавним тужиоцем ова лица бивају истовремено и странка у закључењу споразума и сведок у сопственој ствари. Када се говори о процесном

³⁴⁰ В., Делибашевић, *Споразуми јавног тужиоца и окривљеног*, Нови Сад, 2015, Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду, стр. 105.

³⁴¹ С. Кнежевић, М. Ђукић, *op. cit.*, стр. 442.

³⁴² Г.П. Илић, М. Макић, С. Бељански, А. Трешњев, *op.cit.*, стр. 680.

³⁴³ М. Шкулић, 2012, *op. cit.*, стр. 343.

³⁴⁴ *ibid.*, стр. 347.

својству сведока, код ове врсте споразума се процесно својство окривљеног као сведока разликује од обичног сведока. Окривљени сарадник има сличан статус као и обичан сведок регулисан Закоником о кривичном поступку, али се ипак у одређеној мери разликује од њега. Најпре, разлика између окривљеног сарадника и обичног сведока постоји у погледу услова који су строжи од оних који важе за обичног сведока, али који, с обзиром на процесни карактер окривљеног и последица које му следе у случају неиспуњења обавезе преузете споразумом представљају својеврсно јемство да ће кривични поступак против њега имати повољнији исход.³⁴⁵ Такође, разлика постоји и у погледу остваривања процесних права која су иманентна сведоку према Законнику о кривичном поступку и која представљају корпус сведочких права.³⁴⁶

1. Закључивање споразума о сведочењу окривљеног

Ову врсту страначког споразума странке, тј. јавни тужилац и окривљени могу закључити од доношења наредбе о спровођењу истраге до завршетка главног претреса и то само за одређену категорију кривичних дела која су предвиђена чланом 162. став 1. тачка 1) Законика о кривичном поступку.³⁴⁷ За одређивање круга кривичних дела за које се може закључити споразум о сведочењу окривљеног, члан 320. став 1. упућује на примену члана 162. којим се ближе одређује на која се кривична дела примењују посебне доказне радње, а у ставу 1. тачка 1. овог члана, законодавац предвиђа да се посебне доказне радње примењују на кривична дела за које је посебним законом одређено да поступа јавно тужилаштво посебне надлежности.³⁴⁸ Из наведеног произлази да се споразум о сведочењу окривљеног може закључити само у поступцима која спадају у делокруг тужилаштва посебне надлежности, односно у поступцима за кривична дела организованог криминала и у поступцима за кривична дела против других добара заштићених међународним правом, односно ратних злочина.³⁴⁹

Када говоримо о лицима која могу уживати статус окривљеног сарадника, Законик о кривичном поступку из 2011. године уводи значајну новину. Према томе, за разлику од статуса сведока сарадника који се могао стећи само у поступцима који се

³⁴⁵ Г.П. Илић, М. Макић, С. Бељански, А. Трешњев, *op. cit.*, стр. 680.

³⁴⁶ М. Шкулић, 2012, *op. cit.*, стр. 343.

³⁴⁷ Чл. 320. ст. 1. Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

³⁴⁸ Чл. 162. ст. 1. тач. 1) Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

³⁴⁹ С. Кнежевић, *Кривично процесно право - посебни део*, Ниш, 2019, Правни факултет Универзитета у Нишу, стр. 47.

воде против учинилаца кривичних дела организованог криминала или ратних злочина, споразум о сведочењу окривљеног јавни тужилац сада може закључити не само у случајевима када се окривљени терети за кривична дела организованог криминала или ратних злочина, већ и за било које кривично дело. На тај начин је у великој мери проширен круг лица која могу добити статус сведока сарадника, а самим тим и могућност јавног тужиоца да прибави неопходан доказни материјал за гоњење учинилаца најтежих кривичних дела.³⁵⁰ Међутим, поставља се питање да ли је заиста ова новина уједно и позитивна, имајући у виду да је код нас, за разлику од решења у иностраној пракси, извршена централизација органа пред којима се процесуирају лица која припадају организованој криминалној групи.

Овакво ново решење нашег законодавца може довести до две различите ситуације. У првој ситуацији не би долазило до потешкоћа у пракси, с обзиром на то да се споразум о сведочењу склапа са лицем које је окривљено у истом поступку у којем ће он сведочити, односно у којем ће његов исказ бити коришћен.³⁵¹ Тада, окривљени склапа споразум о сведочењу са специјалним тужиоцем за организовани криминал и сведочи пред судом посебне надлежности, односно посебним одељењем Вишег суда у Београду за организовани криминал (уобичајено Специјални суд), који и доноси одлуку о споразуму.³⁵² Друга ситуација је директан продукт новог законског решења и доводи до потешкоћа у пракси јер се споразум о сведочењу склапа са окривљеним против којег се води други поступак у односу на онај у којем ће сведочити. У овој ситуацији јавни тужилац који са окривљеним склапа споразум, није исти онај јавни тужилац који ће користити исказ окривљеног као доказ у поступку који се води против припадника организоване криминалне групе.³⁵³ То значи да јавни тужилац опште надлежности преговара са окривљеним и склапа са њим споразум о сведочењу, а специјални тужилац за организовани криминал окривљеног сарадника, као сведока оптужбе представља суду посебне надлежности. Осим тога, одлуку о прихватању споразума, као и све даље одлуке који из ове проистичу, не доноси суд пред којим окривљени сведочи на основу споразума, већ суд пред којим се против окривљеног иначе води кривични поступак.³⁵⁴ Према томе, окривљени коме се на терет ставља кривично дело које не спада у кривична дела организованог криминала, пред судом опште надлежности са јавним

³⁵⁰ Г.П. Илић, М. Макић, С. Бељански, А. Трешњев, *op. cit.*, стр. 680.

³⁵¹ *ibid.*

³⁵² Чл. 4. Закона о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, тероризма и корупције, *Службени гласник РС*, бр. 94/2016, 87/2018 - др. закон и 10/2023.

³⁵³ Г.П. Илић, М. Макић, С. Бељански, А. Трешњев, *op. cit.*, стр. 680.

³⁵⁴ *ibid.*

тужиоцем опште надлежности склапа споразум о сведочењу, након тога се списи достављају специјалном јавном тужиоцу за организовани криминал, а окривљени сарадник као сведок оптужбе сведочи пред судом посебне надлежности који доноси коначну одлуку на основу сведочења. Такође, ово решење нашег законодавца онемогућава стицање услова за спајање кривичног поступка, имајући у виду истоветност кривичних дела, па за разлику од пређашњег решења доводи до отежаног и дуготрајнијег кривичног поступка и појаве проблема у пракси.

За разлику од права Сједињених Америчких Држава, наш законодавац, вођен начелом правичности, искључује одређену категорију лица онемогућивши им на тај начин стицање својства окривљеног сарадника и закључивање споразума о сведочењу.³⁵⁵ Окривљени за кога постоји основана сумња да је организатор организоване криминалне групе не може бити предложен за окривљеног сарадника.³⁵⁶ Оваквим решењем законодавац “свесно лимитира јавног тужиоца у избору”³⁵⁷ поставивши одређене оквире дискрецији јавног тужиоца у преговарању, и то у циљу избегавања ситуације у којој би се блаже казнио окривљени који се налази на врху пирамиде организоване криминалне групе, који осмишљава, усмерава и организује криминално деловање већег броја људи, односно најодговорније лице у читавом ланцу извршилаца од лица која су деловала у оквиру његове организације и под његовом командом.³⁵⁸ Иницијатива за закључење споразума о сведочењу окривљеног може потећи како од стране јавног тужиоца, тако и од стране окривљеног или његовог браниоца.³⁵⁹ За закључивање споразума о сведочењу окривљеног предвиђена је обавезна одбрана.³⁶⁰

Како би споразум о сведочењу окривљеног био валидан, неопходно да се, са једне стране, суд увери да је окривљени, не само својевољно закључио споразум, већ и да је приликом његовог закључења имао стручну помоћ која му је потребна за разумевање значајних последица закљученог споразума, док са друге стране, присуство браниоца отклања сумњу да је над окривљеним вршен недозвољени утицај током преговора о

³⁵⁵ М. Шкулић, 2012, *op. cit.*, стр. 344.

³⁵⁶ Чл. 320. ст. 3. Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

³⁵⁷ В. Делибашић, *Основне новине у Законнику о кривичном поступку из 2011. године*, Београд, 2016, American Bar Association’s Rule of Law Initiative и Партнери за демократске промене Србија, стр. 30.

³⁵⁸ Г.П. Илић, М. Макић, С. Бељански, А. Трешњев, *op. cit.*, стр. 681-682.

³⁵⁹ С. Кнежевић, 2019, *op. cit.*, стр. 47.

³⁶⁰ Чл. 74. тач. 8) Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

закључењу споразума и приликом самог његовог закључења.³⁶¹ Споразум о сведочењу окривљеног може се закључити са окривљеним који је у потпуности признао да је учинио кривично дело које му се ставља на терет, под условом да је значај његовог исказа за откривање, доказивање или спречавање кривичног дела из члана 162. став 1. тачка 1) Законика о кривичном поступку, претежнији од последица кривичног дела које је он учинио.³⁶² Према томе, за закључење споразума о сведочењу окривљеног неопходно је кумулативно испуњење два услова: услов целовитог признања и услов целисходности.³⁶³ Према услову целовитог признања, потребно је да се ради о окривљеном који је у потпуности признао извршење кривичног дела које му је стављено на терет, без обзира да ли се ради о признању кривичног дела поводом којег се води исти или одвојен поступак у односу на поступак у којем ће његов исказ бити коришћен. Такође, потребно је да се ради о окривљеном који је спреман да сведочи, односно да да исказ о свему што му је познато о кривичном делу из члана 162. став 1. тачка 1).³⁶⁴ Како би био испуњен услов целисходности, потребно је да јавни тужилац процени да је значај исказа окривљеног за откривање, доказивање или спречавање кривичног дела организованог криминала или кривичног дела против човечности или других добара заштићених међународним правом, претежнији од последица кривичног дела које је учинио окривљени сарадник. Процена испуњености овог услова представља фактичко питање, а јавни тужилац доноси одлуку поредећи, са једне стране, општу, односно друштвену корист од исказа окривљеног и значаја таквог исказа за обезбеђивање осуђујуће пресуде против једног или више извршилаца кривичних дела из члана 162. став 1. тачка 1), и са друге стране, од осуде окривљеног сарадника због кривичног дела које је он учинио.³⁶⁵

Јавни тужилац ће пре закључења споразума о сведочењу проценти испуњеност ових услова позивањем окривљеног, да у року који не може бити дужи од 30 дана самостално и својеручно, што детаљније и потпуније, истинито опише све што зна о кривичном делу поводом којег се води поступак, као и о једном или више кривичних дела која спадају у делокруг тужилаштва посебне надлежности, односно која су

³⁶¹ Г.П. Илић, М. Макић, С. Бељански, А. Трешњев, *op. cit.*, стр. 682.

³⁶² Чл. 320. ст. 2. Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

³⁶³ М. Шкулић, 2012, *op. cit.*, стр. 343.

³⁶⁴ Г.П. Илић, М. Макић, С. Бељански, А. Трешњев, *op. cit.*, стр. 681.

³⁶⁵ *ibid.*

предвиђена чланом 162. став 1. тачка 1) Законика о кривичном поступку.³⁶⁶ На овај начин, износећи чињенице, окривљени даје изјаву која по свом садржају мора бити истинита, детаљна и потпуна.³⁶⁷ Како основни елемент споразума о сведочењу окривљеног представља управо сведочење овог лица о једном или више кривичних дела која спадају у делокруг тужилаштва посебне надлежности, ово је истовремено и прилика да јавни тужилац донесе одлуку о могућности склапања споразума са окривљеним. Јавни тужилац позива окривљеног како би стекао јасан увид у то о чему окривљени има сазнања и о чему је спреман да сведочи. Неопходно је да окривљени своја сазнања што детаљније наведе у писаном облику, а уколико се ради о окривљеном који је неписмен, његов прелиминарни исказ се бележи апаратом за снимање гласа.³⁶⁸ Записници, односно снимци, са једне стране, омогућавају јавном тужиоцу да стекне увид у сазнања окривљеног, процени значај његовог исказа и оцени његову подобност за стицање статуса окривљеног сарадника, а са друге стране, служе као својеврсна контрола потпуности и истинитости исказа који ће окривљени касније дати пред судом.³⁶⁹

Споразум о сведочењу окривљеног се сачињава писменој форми и подноси се суду од доношења наредбе о спровођењу истраге до завршетка главног претреса.³⁷⁰ Наведени временски оквир се односи на главни претрес у поступку који се води против окривљеног. Међутим, доћи ће до фактичког скраћења овог рока уколико се ради о два одвојена поступка, а поступак у коме би окривљени требало да сведочи буде окончан пре поступка који се води против окривљеног.³⁷¹ Уз споразум о сведочењу, прилаже се и записник о исказу окривљеног који се подноси судији за претходни поступак, уколико је споразум закључен од доношења наредбе о спровођењу истраге до потврђивања оптужнице, односно председнику већа, уколико је споразум закључен након потврђивања оптужнице.³⁷²

2. Садржај споразума о сведочењу окривљеног

³⁶⁶ Чл. 320. ст. 5. Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

³⁶⁷ С. Кнежевић, 2019, *op. cit.*, стр. 47-48.

³⁶⁸ Чл. 320. ст. 5. Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

³⁶⁹ Г.П. Илић, М. Макић, С. Бељански, А. Трешњев, *op. cit.*, стр. 682.

³⁷⁰ Чл. 320. ст. 6. Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

³⁷¹ Г.П. Илић, М. Макић, С. Бељански, А. Трешњев, *op. cit.*, стр. 682.

³⁷² С. Кнежевић, 2019, *op. cit.*, стр. 48.

Споразум о сведочењу окривљеног садржи обавезне и факултативне елементе. Законодавац је таксативно набројао обавезне елементе споразума, чија је испуњеност нужна како би споразум о сведочењу окривљеног био валидан и прихваћен од стране суда.³⁷³

Опис кривичног дела које је предмет оптужбе³⁷⁴ и који суштински представља чињенични опис садржан у диспозитиву оптужног акта. Овај елемент је неопходан како би приликом каснијег одлучивања суд могао јасно утврдити шта је тачно окривљени признао.

Изјава окривљеног³⁷⁵ која условљена природом овог споразума има дуалистички карактер, и то тако што се један њен део односи на целовито признање окривљеног, док се други део односи на преузимање одређених обавеза и потврђивања да је добио потребне поуке које опредељују његов будући хибридни статус.³⁷⁶ Најпре, окривљени добровољно и у потпуности признаје извршење кривичног дела које му се ставља на терет у поступку који се води против њега. Затим, окривљени изјавом преузима обавезе у погледу будућег сведочења у својству окривљеног сарадника и потврђује да је поучен о свом специфичном правном и процесном положају и последицама таквог процесног статуса.³⁷⁷

Окривљени, који у овом моменту и даље има само процесно својство окривљеног, обавезује се да преузима класичну дужност сведока, односно даје изјаву којом се обавезује да ће уколико суд прихвати споразум дати исказ о свему што му је познато о кривичним делима која спадају у делокруг тужилаштва посебне надлежности и да ништа неће прећутати. На овај начин, изјавом заснованом на слободној вољи, окривљени преузима обавезу која је својствена сведоку и обавезује се да ће о наведеним делима сведочити пред судом у поступку који се води против једног или више извршилаца ових кривичних дела. Затим, окривљени сарадник мора бити унапред упознат са дужностима које произлазе из процесног својства сведока, па у изјави потврђује да је упозорен да је као сведок дужан да говори истину и да не сме ништа да

³⁷³ Чл. 321. ст. 1. Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

³⁷⁴ Чл. 321. ст. 1. тач. 1) Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

³⁷⁵ Чл. 321. ст. 1. тач. 2) Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

³⁷⁶ М. Шкулић, 2012, *op. cit.*, стр. 344.

³⁷⁷ *ibid.*

прећути, да давање лажног исказа у овом својству представља кривично дело³⁷⁸, као и да је упознат са дужношћу полагања заклетве³⁷⁹ пре сведочења. Даље, окривљени изјавом потврђује да је упозорен на погодности које се тичу исхода кривичног поступка који се води против њега.³⁸⁰ У том смислу потврђује да је упознат са погодностима, односно ће у случају давања исказа на главном претресу у складу са преузетом обавезом, а под условом да суд прихвати споразум, бити ослобођен од казне или да ће јавни тужилац одустати од гоњења или да ће му бити изречена кривична санкција која је договорена између њега и јавног тужиоца.³⁸¹ Затим, како окривљени сарадник не поседује све процесна својства обичног сведока, мора бити упозорен да се не може позивати на одређене привилегије и погодности које обичним сведоцима припадају на основу сведочког статуса. Према томе, окривљени изјавом потврђује да је упозорен да се у овом својству не може позвати на погодност ослобођења од дужности сведочења³⁸² (ако спада у категорију лица која су ослобођена од дужности сведочења), нити на погодност ослобођења од дужности одговарања на поједина питања³⁸³ (питања која би њега или њему блиска лица изложила тешкој срамоти, знатној материјалној штети или кривичном гоњењу), а која иначе представљају корпус права сведока уопште. Бележење у записник ове изјаве окривљеног је неопходно како би се избегла ситуација у којој би окривљени сведок покушао да искористи неку од погодности на коју нема право, позивајући се на то да није био унапред упозорен. Ускраћивање појединих привилегија и права окривљеном сведоку је сасвим оправдано имајући у виду да се не ради о обичном сведоку, већ о окривљеном који располаже важним информацијама које могу послужити као доказ на страни оптужбе за осуду припадника криминалне организације.

Иако је, с обзиром на претходно наведено сасвим оправдано више говорити о дужностима окривљеног сарадника, мора се признати да и она права која су му законом прописана егзистирају у позадини или су недовољно заштитнички настројена према окривљеном сараднику. Према томе, потребно је навести да је и окривљеном сараднику, у циљу заштите психичког и физичког интегритета неопходна одређена заштита, како

³⁷⁸ Чл. 95. ст. 1. Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

³⁷⁹ Чл. 96. Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

³⁸⁰ С. Кнежевић, 2019, *op. cit.*, стр. 48.

³⁸¹ Чл. 321. ст. 1. тач. 3) Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

³⁸² Чл. 94. ст. 1. Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

³⁸³ Чл. 95. ст. 2. Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

током кривичног поступка (процесна заштита), тако и након окончања кривичног поступка (ванпроцесна, програмска заштита).

У погледу процесне заштите окривљеног сарадника, иако законодавац није одредбама којима регулише окривљеног сарадника то прецизирао, анализом законских решења која се тичу основне заштите сведока долазимо до закључка окривљени сарадник има право на законит и хуман поступак, односно да су јавни тужилац и суд дужни да окривљеног сарадника заштите од увреде, претње и сваког другог напада.³⁸⁴ Даље, анализом одредаба Законика о кривичном поступку којима се регулише статус заштићеног сведока, долази се до закључка и да окривљени сарадник испуњава услове да се према њему током сведочења примењују посебне мере заштите. Законодавац наводи да уколико постоје околности које указују да би сведок давањем исказа или одговором на поједина питања себе или себи блиска лица изложио опасности по живот здравље, слободу или имовину већег обима, суд може решењем о одређивању статуса заштићеног сведока одобрити једну или више мера посебне заштите.³⁸⁵ Мере посебне заштите обухватају испитивање заштићеног сведока под условима и на начин који обезбеђују да се његова истоветност не открије јавности, а изузетно ни окривљеном и његовом браниоцу.³⁸⁶ Законодавац као мере посебне заштите предвиђа искључење јавности са главног претреса (прикривање изгледа сведока, испитивање из посебне просторије уз измену гласа, испитивање путем техничких средстава за пренос уз промену звука и слике³⁸⁷) и забрану објављивања података о истоветности сведока.³⁸⁸ Међутим, законодавац није предвидео примену мера посебне заштите у односу на окривљеног сарадника, већ се законске одредбе којима је регулисана процесна заштита сведока сходно примењују само на заштиту прикривеног иследника, вештака, стручног саветника и стручно лице.³⁸⁹

Ванпроцесна, односно програмска заштита је регулисана Законом о програму заштите учесника у кривичном поступку, али ни у њему није прецизирана заштита

³⁸⁴ Чл. 102. ст. 1. Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

³⁸⁵ Чл. 105. ст. 1. Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

³⁸⁶ Чл. 105. ст. 2. Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

³⁸⁷ С. Кнежевић, *Кривично процесно право - општи део*, Ниш, 2015, Центар за публикације Правног факултета, стр. 300.

³⁸⁸ Чл. 106. ст. 1. Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

³⁸⁹ Чл. 112. Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

окривљеног сарадника, већ и даље стоји одредба која се односи на програмску заштиту сведока сарадника.³⁹⁰ На основу наведеног, може се уочити да је осим права на законит и хуман поступак, заштиту од увреде, претње и напада током сведочења, законодавац ускратио окривљеном сараднику право на процесну и програмску заштиту. Одговарајућа процесна и програмска заштита је од кључног значаја за успешну примену института како би се потенцијалном окривљеном сараднику отклонила бојазан за сопствену безбедност и безбедност најближих, а и како би се одобривољио да закључењем споразума пружи информације од значаја за откривање и доказивање кривичних дела организованог криминала.

Следећи обавезан елемент споразума о сведочењу окривљеног је споразум о врсти и мери или распону казне или друге санкције која ће бити изречена, о ослобођењу од казне или о обавези јавног тужиоца да одустане од кривичног гоњења окривљеног у случају да окривљени на главном претресу да исказ у складу са преузетим обавезама.³⁹¹ Овим обавезним елементом решено је питање кривичне одговорности окривљеног сарадника. У погледу овог елемента може се приметити сличност са споразумом о признању кривичног дела, али и разлика. Приметна је сличност у погледу обавезе договора јавног тужиоца и окривљеног или његовог браниоца о врсти кривичне санкције која ће бити предложена суду или о изрицању тачно одређене мере кривичне санкције или пак, предлагање у оквиру споразума, распона, односно минимално и максимално трајање казне или друге санкције или мере у оквиру споразума, препуштајући суду да изрекне казну или другу кривичну санкцију или да одреди било коју другу меру у оквиру предложеног распона. Разлика ова два споразума је видљива у погледу додатних могућности које су предвиђене за споразум јавног тужиоца и окривљеног и које се огледају у могућности странака да суду предложи ослобађање од казне окривљеног, али само у погледу кривичних дела код којих Кривични Законик предвиђа такву могућност, или у могућности да јавни тужилац одустане од кривичног гоњења окривљеног у случају давања исказа на главном претресу у складу са преузетом обавезом.³⁹²

Јавни тужилац и окривљени се споразумевају о трошковима кривичног поступка, о одузимању имовинске користи прибављене кривичним делом, и о имовинскоправном

³⁹⁰ Чл. 3. ст. 1. тач 1) Закона о програму заштите учесника у кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 85/2005.

³⁹¹ Чл. 321. ст. 1. тач. 3) Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

³⁹² Г.П. Илић, М. Макић, С. Бељански, А. Трешњев, *op. cit.*, стр. 684.

захтеву, уколико је поднет.³⁹³ Иако се овде ради о споредном предмету кривичног поступка, ова питања ипак представљају обавезан елемент споразума јавног тужиоца и окривљеног. Законодавац у погледу трошкова кривичног поступка и надокнаде вредности захтеване имовинскоправним захтевом не предвиђа постизање споразума одређене садржине, већ се јавни тужилац и окривљени могу споразумети или да трошкови кривичног поступка буду у целини или делимично надокнађени од стране окривљеног или да трошкови падну на терет буџетских средстава, односно или да окривљени у целини или делимично надокнади оштећеном вредност захтевану имовинскоправним захтевом или да имовинскоправни захтев буде расправљан у парничном поступку уколико су испуњени услови из члана 258. Законика о кривичном поступку.³⁹⁴ Ситуација је нешто другачија када се ради о одузимању имовинске користи прибављене кривичним делом, иако би начелно и овде постојала могућност споразума, ипак би било неприхватљиво дозволити да се споразумом уговори могућност задржавања имовинске користи прибављене кривичним делом.³⁹⁵ Такво решење би било у супротности са одредбом Кривичног Законика којим је предвиђено да нико не може задржати имовинску корист прибављену кривичним делом.³⁹⁶

Законодавац као обавезан елемент предвиђа и изјаву о одрицању од права на жалбу странака и браниоца против одлуке којом је суд у потпуности прихватио споразум о сведочењу окривљеног. Иако је у Уставу Републике Србије, као у Законнику о кривичном поступку посебно наглашено право на жалбу као једна од процесних гаранција права на правично суђење, овакво законско решење је потпуно оправдано у погледу споразума јавног тужиоца и окривљеног, имајући у виду природу споразума. Особеност овог споразума лежи у манифестовању воље обе стране да се одређена кривична ствар реши, са посебним нагласком на користи које следују обема странама због тако изражене воље. Сходно наведеном, исправно је закључити да обе стране имају интерес од одрицања од права на жалбу, али и да би изјављивање жалбе против одлуке којом је суд у потпуности прихватио њихов споразум било противно природи и циљевима овог института.³⁹⁷ Може се приметити да код ове врсте споразума, а сходно његовој природи и циљу, законодавац инсистира на потпуном одрицању од жалбе, док

³⁹³ Чл. 321. ст. 1. тач. 4) Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

³⁹⁴ Г.П. Илић, М. Макић, С. Бељански, А. Трешњев, *op. cit.*, стр. 684.

³⁹⁵ *ibid.*

³⁹⁶ Чл. 91. ст. 1. Кривичног Законика, *Службени гласник РС*, бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019.

³⁹⁷ Г.П. Илић, М. Макић, С. Бељански, А. Трешњев, *op. cit.*, стр. 684.

код споразума о признању кривичног дела законодавац у одређеним случајевима дозвољава могућност изјављивања жалбе против пресуде којом је суд прихватио споразум о признању кривичног дела.³⁹⁸

Напоследку, обавезан је потпис странака и браниоца као лица чије је учешће обавезно у поступку и која су учествовала у преговорима и сагласила се о свим његовим елементима. Како се потписом потврђује пуноважност споразума о сведочењу окривљеног, суд ће одбацити споразум који је формално неисправан, односно у којем недостаје потпис странака и браниоца.³⁹⁹

Факултативни елемент споразума о сведочењу окривљеног представља споразум у погледу имовине проистекле из кривичног дела која ће бити одузета од окривљеног.⁴⁰⁰ Законодавац оставља одређену дискрецију јавном тужиоцу који има већи простор приликом оцене да ли ће преговарати о овој мери.⁴⁰¹ Овде се ради о одузимању имовине на основу посебног закона, Закона о одузимању имовине проистекле из кривичног дела⁴⁰², који за разлику од одузимања имовинске користи прибављене кривичним делом где је одузимање према Кривичном Законнику обавезно, пружа већи простор за споразумевање и дискрециону оцену јавног тужиоца. Јавни тужилац приликом споразумевања мора проценити који је интерес претежнији у конкретном случају. Према томе, са једне стране, може превагнути потреба за одузимањем одређеног дела имовине окривљеног, или са друге стране, интерес за сведочењем окривљеног који ће пружити круцијалне доказе о кривичним делима организованог криминала који се тешко доказују.⁴⁰³ Уколико је окривљени сарадник стекао имовину која је проистекла из кривичног дела, неопходно је да се изврши финансијска истрага чији је циљ да се докаже незаконито порекло стечене имовине окривљеног сарадника, као и несразмера у односу на законито стечене приходе.⁴⁰⁴ За преговарање о одузимању имовине проистекле из кривичног дела неопходна је сагласност окривљеног који претходно мора бити поучен од стране свог браниоца. Ова мера ће свакако бити изречена окривљеном, разлика је у томе да ли ће она бити изречена осуђујућом пресудом у редовном кривичном поступку, без било каквих

³⁹⁸ *ibid.* стр. 685.

³⁹⁹ *ibid.*

⁴⁰⁰ Чл. 321. ст. 2. Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

⁴⁰¹ Г.П. Илић, М. Макић, С. Бељански, А. Трешњев, *op. cit.*, стр. 685.

⁴⁰² Закон о одузимању имовине проистекле из кривичног дела, *Службени гласник РС*, бр. 32/2013, 94/2016 и 35/2019.

⁴⁰³ Г.П. Илић, М. Макић, С. Бељански, А. Трешњев, *op. cit.*, стр. 685.

⁴⁰⁴ С. Кнежевић, 2019, *op. cit.*, стр. 49.

погодности, или ће бити изречена након споразума са јавним тужиоцем и испуњењем обавезе преузете споразумом коначном судском одлуком, уз одређене погодности.⁴⁰⁵

Након наведеног, потребно је нагласити да одузимање имовинске користи стечене кривичним делом, као обавезни елемент споразума и одузимање имовине проистекле из кривичног дела, као факултативни елемент споразума, у потпуности остварују циљ борбе против организованог криминала, с обзиром на то да се овим посебним кривичноправним мерама које су саставни елементи споразума о сведочењу окривљеног уједно саботира сврха организоване криминалне делатности, односно стицање економске добити.

3. Одлучивање суда о споразуму

Законодавац је у члану 322. Законика о кривичном поступку решио питање функционалне надлежности суда за одлучивање о споразуму о сведочењу окривљеног.⁴⁰⁶ Како одлуку о споразуму доноси суд, тако у зависности од фазе поступка о споразуму о сведочењу окривљеног одлучује или судија за претходни поступак, од доношења наредбе о спровођењу истраге до потврђивања оптужнице, или председник већа, уколико је споразум поднет суду након потврђивања оптужнице.⁴⁰⁷

Суд одлучује о споразуму решењем којим се споразум о сведочењу окривљеног одбацује, прихвата или одбија. Одлуку суд доноси на рочишту које представља обавезну фазу поступка и на које се позивају јавни тужилац, окривљени и његов бранилац.⁴⁰⁸ Суд, на рочишту, у присуству позваних страна проверава и формалну и материјалну страну споразума.⁴⁰⁹ Законодавац је посебно уредио поступак одлучивања суда о споразуму о сведочењу окривљеног, када суд споразум о сведочењу окривљеног одбија, односно прихвата, док у случају доношења решења о одбацивању споразума, упућује на сходну примену одредаба којима је уређено одбацивање споразума о признању кривичног дела.⁴¹⁰

Потребно је нагласити да се решењем којим суд споразум о сведочењу окривљеног одбацује, прихвата или одбија, не одлучује мериторно о кривичној ствари,

⁴⁰⁵ Г.П. Илић, М. Макић, С. Бељански, А. Трешњев, *op. cit.*, стр. 685.

⁴⁰⁶ С. Бејатовић, 2012а, *op.cit.*, стр. 114.

⁴⁰⁷ Чл. 322. ст. 1. Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

⁴⁰⁸ Чл. 322. ст. 2. Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

⁴⁰⁹ Г.П. Илић, М. Макић, С. Бељански, А. Трешњев, *op. cit.*, стр. 686.

⁴¹⁰ Чл. 322. ст. 3. Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

већ се одлучује о судбини споразума, односно “или се отвара или затвара пут даљем току поступка, у којем окривљени треба да се појави као сведок”⁴¹¹. За разлику од судског одлучивања о споразуму о признању кривичног дела код којег се уколико није уложена жалба у законом предвиђеним случајевима, пресудом као коначном одлуком дефинитивно решава о кривичној ствари и поступак окончава, решење којим суд прихвата споразум јавног тужиоца и окривљеног не представља коначну судску одлуку. Када суд решењем прихвати споразум о сведочењу окривљеног, он само одлучује о судбини споразума, а донето решење ће касније бити обавезујуће за првостепени и другостепени суд приликом доношења пресуде само уколико окривљени сарадник испуни обавезу преузету споразумом, односно уколико сведочи на главном претресу.

4. Прихватање споразума

У складу са претходно наведеним, решење суда којим прихвата споразум не представља коначну одлуку. Решењем о прихватању споразума суд констатује да постоје предуслови за примену споразума, а чији ће ефекти бити видљиви само под условом да окривљени испуни обавезу из споразума.⁴¹² Тек уколико окривљени да исказ у складу са преузетом обавезом, првостепени суд и суд правног лека ће бити везани решењем о прихватању споразума јавног тужиоца и окривљеног.

Суд ће донети позитивну одлуку, односно решењем прихватити споразум о сведочењу окривљеног, уколико утврди да су кумулативно испуњени законом предвиђени услови. Најпре, услов који се односи на будуће сведочење⁴¹³ и који се сматра испуњеним уколико је окривљени свесно и добровољно пристао да сведочи под условима који су предвиђени чланом 321. став 1. тачка 2) Законика о кривичном поступку. Неопходно је да окривљени у потпуности призна кривично дело које му се ставља на терет, као и да се суд увери да је окривљени свесно и добровољно пристао да сведочи о свему што му је познато о једном или више кривичних дела која спадају у делокруг тужилаштва посебне надлежности из члана 162. став 1. тачка 2). Суд се такође уверава да је окривљени пристао на сведочење након што је претходно упозорен: да је дужан да говори истину и да не сме ништа прећутати, да давање лажног исказа у овом својству представља кривично дело, као и да ће пре сведочења положити заклетву, затим, да се у овом својству не може позивати на погодности ослобођења од сведочења

⁴¹¹ С. Кнежевић, 2019, *op. cit.*, стр. 49.

⁴¹² Г.П. Илић, М. Макић, С. Бељански, А. Трешњев, *op. cit.*, стр. 687.

⁴¹³ М. Шкулић, 2012, *op. cit.*, стр. 345.

нити на погодности ослобођења од дужности одговарања на поједина питања, и напослетку, да ће у случају давања исказа на главном претресу у складу са преузетом обавезом и прихватању оваквог споразума од стране суда, бити ослобођен од казне или ће јавни тужилац одустати од кривичног гоњења или ће му бити изречена кривична санкција која је договорена између њега и јавног тужиоца. Следећи услов је релевантне свести окривљеног⁴¹⁴ за чије је испуњење неопходно да се суд увери да је окривљени у потпуности свестан свих правних последица које произлазе из закљученог споразума. У том смислу, суд мора да се увери да је окривљени свестан да ће, уколико у потпуности испуни обавезе из преузетог споразума првостепени суд и другостепени суд бити обавезани споразумом када је реч о одлуци о кривичној санкцији, трошковима кривичног поступка, одузимању имовинске користи прибављене кривичним делом, имовинскоправном захтеву и одузимању имовине проистекле из кривичног дела.⁴¹⁵ Суд се поготово мора уверити да је окривљени свестан да се одриче од права на улагање жалбе против одлуке суда донесене на основу споразума.⁴¹⁶ Напослетку, потребно је да је испуњен и услов законитости погодности⁴¹⁷ које следеју окривљеном на основу споразума, под условом да испуни обавезу преузету из споразума. Како би овај услов био испуњен потребно је да суд утврди да је казна или друга санкција или мера, ослобођење од казне или одустанак јавног тужиоца од кривичног гоњења предложена у складу са одредбама Законика о кривичном поступку и Кривичног законика.⁴¹⁸

Имајући на уму наведену формулацију, суд овде најпре проверава да ли се предложена санкција уопште може изрећи за конкретну врсту кривичног дела, а затим и да ли се конкретна мера кривичне санкције налази у оквирима законског минимума или максимума који је предвиђен за конкретно кривично дело поводом којег је окривљени признао кривицу. Уколико је споразумом предложено изрицање ублажене казне, суд ће утврдити да ли је ублажавање казне у конкретном случају могуће. Међутим, наведена формулација законодавца упућује да суд, поред оцене формалне испуњености законских услова изврши и оцену оправданости изрицања одређене врсте кривичне санкције, иако је она иначе изречена у предвиђеним законским оквирима.

⁴¹⁴ *ibid.*

⁴¹⁵ Г.П. Илић, М. Макић, С. Бељански, А. Трешњев, *op. cit.*, стр. 688.

⁴¹⁶ Чл. 323. ст. 2. Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

⁴¹⁷ М. Шкулић, 2012, *op. cit.*, стр. 345.

⁴¹⁸ Чл. 323. ст. 3. Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

Према наведеном, поставља се питање могућности суда у погледу оцене да ли је санкција предложена у складу са кривичним или другим законом. Сматра се да је оправдано оставити суду могућност да одбије прихватање споразума о сведочењу окривљеног уколико је предложена кривична санкција неоправдано блага или неоправдано строга, с обзиром на то да усклађеност са кривичним или другим законом подразумева и усклађеност са критеријумима које суд свакако узима у обзир приликом индивидуализације кривичне санкције. Супротно тумачење би суд онемогућило да на било који начин учествује у процесу одабира и одмеравања кривичне санкције. Такво решење не би било само неоправдано, већ би се и противило изричитим законским одредбама према којима кривичне санкције изриче суд.⁴¹⁹

Слично томе, суд ће оценити и законитост споразума јавног тужиоца и окривљеног када је реч о другој мери која је договорена, па ће према томе имати на уму и остале обавезне елементе споразума, као што су споразум о одузимању имовинске користи прибављене кривичним делом, о имовинскоправном захтеву, уколико је поднет, као и факултативни елемент споразума, односно споразум у погледу имовине проистекле из кривичног дела и слично.⁴²⁰

Када је предмет споразума о сведочењу окривљеног ослобођење од казне, суд проверава законитост предлога о ослобођењу од казне, односно да ли Кривични Законик у погледу кривичног дела које је окривљеном стављено на терет дозвољава такву могућност. У погледу оцене законитости предлога о ослобођењу од казне, сматра се да је и овде прихватљиво да суд има могућност да одбије прихватање споразума уколико нађе да у конкретном случају не би било оправдано окривљеног ослободити од казне.⁴²¹

Међутим, када се ради о споразуму јавног тужиоца и окривљеног којим се предвиђа одустанак јавног а тужиоца од гоњења, овлашћења суда у погледу оцене су разумно знатно мања. Улога суда се овде своди на проверу изјаве јавног тужиоца о одустанку од кривичног гоњења, и то у погледу тога да ли је изјава јавног тужиоца дата јасно и у прописаној процедури. Како јавни тужилац ужива потпуну аутономију у области кривичног гоњења, изостаје могућност суда да овакве изјаве и сам споразум не прихвати.⁴²²

⁴¹⁹ Г.П. Илић, М. Макић, С. Бељански, А. Трешњев, *op. cit.*, стр. 689.

⁴²⁰ *ibid.*

⁴²¹ *ibid.*

⁴²² *ibid.*

Када се говори о институту ублажавања казне, мисли се на начин одмеравања казне који суду омогућава да, под одређеним условима, може изрећи казну која је блажа од казне која је прописана за кривично дело за које се одмерава казна. Према томе, овим институтом Кривични законик⁴²³ дозвољава примену или друге казне која је по врсти блажа или успоставља нове, шире казнене распоне у оквиру којих дозвољава суду да изрекне казну која је нижа од посебног минимума прописане казне.⁴²⁴ Кривични законик предвиђа границе ублажавања казне⁴²⁵ које служе суду као нека врста смерница којима ће се руководити приликом ублажавања казне.

Ова правила, односно границе ублажавања казне везују се за посебни минимум прописане казне, па полазећи од посебног минимума дозвољавају да се приликом ублажавања одмерена казна спусти испод границе посебног минимума одређујући нове, ниже посебне минимуме.⁴²⁶ Тако ублажена казна остаје у оквиру законских оквира јер се налази између посебног минимума и општег минимума. Суд ће и у случају споразума о сведочењу окривљеног примењивати правила Кривичног законика уколико су јавни тужилац и окривљени, приликом склапања споразума о сведочењу препустили суду да у оквиру предложеног распона прецизира казну.

Међутим, Закон о изменама и допунама Кривичног законика из 2009. године уводи забрану ублажавања казне код појединих кривичних дела, па је апсолутна забрана предвиђена код кривичног дела тешког убиства, силовања, обљубе са немоћним лицем, обљубе са дететом и трговине људима, док је делимична забрана предвиђена за поједине облике кривичних дела отмице, изнуде, неовлашћене производње и стављања у промет опојних дрога и недозвољеног прелаза државне границе и кријумчарења људи.⁴²⁷ Овакво решење, без видљивих критеријума којима се законодавац водио приликом његовог доношења, дерогира општи институт ублажавања казне, суспендује његову примену, односно ставља ван снаге оне одредбе општег дела Кривичног законика којима се у одређеним случајевима предвиђа могућност ублажавања казне.⁴²⁸

⁴²³ Чл. 56. Кривичног законика, *Службени гласник РС*, бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019.

⁴²⁴ З. Стојановић, *Кривично право - општи део*, 2015, Београд, Правни факултет Универзитета у Београду стр. 308.

⁴²⁵ Чл. 57. Кривичног законика, *Службени гласник РС*, бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019.

⁴²⁶ З. Стојановић, *op. cit.*, стр. 310.

⁴²⁷ Чл. 57. ст. 2. Кривичног законика, *Службени гласник РС*, бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019.

⁴²⁸ З. Стојановић, *op. cit.*, стр. 311.

Необична новина законодавца доводи до апсурдне ситуације, јер на пример, код кривичног дела неовлашћене производње и стављања у промет опојних дрога, забрана ублажавања казне постоји за тежи облик, односно онда када је дело учињено од стране групе, а не постоји када је дело учињено од стране организоване криминалне групе. Забрана ублажавања казне за поједина кривична дела ствара дилеме и у погледу споразума о сведочењу окривљеног, и то у делу који се односи договор јавног тужиоца и окривљеног о мери казне која ће се изрећи, па сходно забрани ублажавања, јавни тужилац мора водити рачуна о томе за која кривична дела не може договорити блажу меру казне. Неспорно је да овакво решење доприноси неједнаком поступању у погледу потенцијалних окривљених сарадника јер умногоме ускраћује погодности које окривљени може очекивати склапањем споразума.

Према томе, у погледу кривичних дела за која је предвиђена забрана ублажавања остаје као могућност да се у оквиру споразума договоре о одустанку јавног тужиоца од кривичног гоњења. За разлику од нашег права, у упоредном праву се не јављају овакви проблеми, с обзиром на то да у упоредном праву, у погледу споразума о сведочењу окривљеног не постоји могућност одустанка од кривичног гоњења, већ предмет споразума може бити само ублажавања казне, у погледу којег није предвиђена забрана ублажавања.

5. Одбијање споразума

Суд ће решењем одбити споразум о сведочењу окривљеног ако утврди да постоји неки од алтернативно постављених разлога које Законик о кривичном поступку предвиђа као оне, који иначе, у редовној процедури трајно искључују кривично гоњење, односно који доводе до обуставе поступка.⁴²⁹ Сходно томе, до одбијања споразума о сведочењу окривљеног ће доћи или ако дело које је предмет оптужбе није кривично дело, а нема услова за примену мере безбедности, или ако је кривично гоњење застарело, или је дело обухваћено амнестијом или помиловањем, или постоје друге околности које трајно искључују кривично гоњење, или ако нема довољно доказа за оправдану сумњу да је окривљени учинио кривично дело које је предмет оптужбе.⁴³⁰ Омогућавањем да се споразум може одбити уколико нема довољно доказа који би

⁴²⁹ Чл. 338. Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

⁴³⁰ Чл. 338. ст. 1. тач. 1-3) Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

поткрепили оправдану сумњу да је окривљени учинио кривично дело које је предмет оптужбе, законодавац жели омогућити суду додатну контролу у поступку евалуације квалитета доказа који су приложени уз споразум. На овај начин се спречавају ситуације у којима би окривљени сарадник, у страху од строжег кажњавања, склапао споразум о сведочењу признавши кривично дело за које прикупљени докази не поседују довољан квалитет за потврђивање оптужнице.⁴³¹

Такође, суд решењем одбија споразум о сведочењу окривљеног ако утврди да није испуњен један или више услова чије је кумулативно постојање неопходно обавезно утврдити приликом одлучивања о споразуму⁴³², односно услови чије је испуњење неопходно како би се споразум могао прихватити⁴³³ (окривљени није свесно и добровољно признао кривично дело које му се ставља на терет, није добровољно пристао да сведочи, није у потпуности свестан свих последица закљученог споразума).

Након правноснажности решења којим је одбијен споразум о сведочењу окривљеног, споразум о сведочењу окривљеног и сви списи у вези са њим се уништавају у присуству судије који је донео решење о одбијању споразума о чему се обавезно саставља записник.⁴³⁴

Судија који је учествовао у поступку одлучивања о споразуму о сведочењу окривљеног не може учествовати у даљем току поступка.⁴³⁵ У овом случају законодавац предвиђа обавезно изузеће судије како би суд у доношењу одлуке био у потпуности заштићен од могућег утицаја које исказ окривљеног сарадника, али и његово признање и друге информације добијене у овом поступку могу произвести.⁴³⁶ Оваквим решењем законодавац спречава сазнавање чињеница које су откривене у поступку који није довршен. Имајући на уму да је окривљени признао извршење кривичног дела које му се ставља на терет, дао исказ о свему што му је познато у вези са једним или више кривичних дела из члана 162. став 1. тачка 1), као и друге податке, и то искључиво у сврху склапања споразума који у овом случају није довео до очекиваног исхода, јасна је намера законодавца да оваквим решењем штити права

⁴³¹ Г.П. Илић, М. Макић, С. Бељански, А. Трешњев, *op. cit.*, стр. 690.

⁴³² Чл. 324. ст. 1. тач. 2) Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

⁴³³ Чл. 323. Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

⁴³⁴ Чл. 324. ст. 2. Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

⁴³⁵ Чл. 324. ст. 3. Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

⁴³⁶ Г.П. Илић, М. Макић, С. Бељански, А. Трешњев, *op. cit.*, стр. 690.

окривљеног сарадника која би била озбиљно нарушена уколико би овакве чињенице биле доступне учесницима у поступку у његовим даљим фазама.⁴³⁷

6. Одбацивање споразума

У члану којим је уређено одлучивање о споразуму о сведочењу окривљеног, законодавац, у погледу доношења решења о одбацивању споразума о сведочењу окривљеног, упућује на сходну примену одредаба Законика о кривичном поступку које се односе на одбацивање решења о признању кривичног дела.⁴³⁸

Сходна примена ових одредаба у случају споразума о сведочењу окривљеног подразумева да ће суд одбацивати споразум о сведочењу окривљеног уколико нађе да постоје формални недостаци споразума или уколико постоје одређене формалне препреке за одлучивање о споразуму. Разлог за одбачај споразума од стране суда представља његова формална неисправност, односно да споразум не садржи обавезне елементе.⁴³⁹ Недостатак обавезних елемената у споразуму га чини формално непотпуним, а самим тим неподобним за одлучивање о његовој садржини.⁴⁴⁰

Такође, суд ће решењем одбацивати споразум у случају када окривљени који је уредно позван на рочиште за одлучивање о споразуму окривљеног није присуствовао рочишту, а свој недолазак није оправдао.⁴⁴¹ Недоласком окривљени показује своју незаинтересованост, а у његовом одсуству је немогуће испитати материјалну страну споразума, односно испитати споразум у суштинском смислу.⁴⁴²

Напоследку, суд се мора уверити да не постоје неки од разлога за обуставу поступка.⁴⁴³

7. Жалба против решења

Законодавац је као обавезни елемент садржине споразума о сведочењу окривљеног предвидео потпуно одрицање од жалбе, па је, сходно томе, неопходно да

⁴³⁷ *ibid.*

⁴³⁸ Чл. 322. ст. 3. Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

⁴³⁹ Чл. 321. ст. 1. Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

⁴⁴⁰ В. Делибашић, *Основне новине у Законнику о кривичном поступку из 2011. године*, Београд, 2016, American Bar Association's Rule of Law Initiative и Партнери за демократске промене Србија, стр. 25.

⁴⁴¹ Чл. 316. тач. 2) Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

⁴⁴² Г.П. Илић, М. Макић, С. Бељански, А. Трешњев, *op. cit.*, стр. 686.

⁴⁴³ *ibid.*

споразум о сведочењу садржи изјаву о одрицању странака и браниоца од права на жалбу против одлуке којом је суд у потпуности прихватио споразум.

Разлог за овакву законску формулацију лежи у томе што суд за разлику од споразума о признању кривичног дела код којег споразум прихвата пресудом као коначном одлуком, код споразума јавног тужиоца и окривљеног споразум прихвата решењем којим се не одлучује о кривичној ствари, већ се одлучује о судбини споразума. Решење којим суд прихвата споразум јавног тужиоца и окривљеног не представља коначну судску одлуку јер се чека испуњење обавезе коју је окривљени преузео споразумом, а тек уколико окривљени сарадник у потпуности испуни обавезу преузету споразумом, донето решење касније обавезује првостепени и другостепени суд приликом доношења пресуде.⁴⁴⁴ Како се код споразума о признању кривичног дела дефинитивно одлучује о кривичној ствари, неопходно је допустити могућност преиспитивања донете одлуке, па суд, у случају споразума о признању кривичног дела даје могућност да се под одређеним условима изјави жалба на одлуку суда о прихватању ове врсте споразума.

Законодавац није омогућио посебну жалбу против решења о прихватању споразума о сведочењу окривљеног, с обзиром на то да се, код ове врсте споразума, не доноси мериторна одлука којом се кривична решава коначно и којом се поступак дефинитивно окончава, већ се само одлучује о томе да ли ће се наставити поступак у којем ће окривљени сведочити. Дејство решења којим суд прихвата споразум о сведочењу окривљеног је одложено до тренутка у којем је потврђено да је окривљени сарадник испунио своју обавезу из споразума. Након испуњења обавезе окривљеног коју је преузео споразумом, односно давањем исказа, доноси се мериторна одлука која се може побијати жалбом.

Како законодавац захтева одрицање од права на жалбу само у погледу решења којом суд прихвата споразум о сведочењу окривљеног, што је оправдано и коректно законско решење с обзиром на природу и циљеве овог института, поставља се питање да ли законодавац, за разлику од споразума о признању кривице код којег је то изричито забранио⁴⁴⁵, код споразума о сведочењу окривљеног дозвољава жалбу против решења суда којим споразум о сведочењу окривљеног одбацује или одбија.

⁴⁴⁴ Чл. 326. ст. 1. Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

⁴⁴⁵ Чл. 319. тач. 2) Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

8. Везаност суда за одлуку о прихватању споразума

Решење о прихватању споразума о сведочењу окривљеног обавезује првостепени суд и суд правног лека приликом доношења одлуке о кривичној санкцији, трошковима кривичног поступка, одузимању имовинске користи прибављене кривичним делом, имовинскоправном захтеву и о одузимању имовине проистекле из кривичног дела, под условом да је окривљени сарадник у потпуности испунио обавезе из споразума.⁴⁴⁶

То значи да је суд који води поступак против окривљеног сарадника, било првостепени или другостепени везан договором постигнутим између јавног тужиоца и окривљеног у погледу претходно наведених уговорених елемената, под условом да је окривљени сарадник у потпуности испунио своју обавезу из споразума. Обавезујуће дејство решења о прихватању споразума онемогућава да суд који суди окривљеном врши било какве измене наведених уговорених елемената, већ их само уноси у пресуду без могућности њиховог кориговања.⁴⁴⁷ Законодавац предвиђа случајеве у којима ће суд решење о прихватању споразума о сведочењу окривљеног ставити ван снаге и наводи да ће у том случају суд поступити у складу са одредбама којима је регулисано поступање суда након доношења решења о одбијању споразума о сведочењу окривљеног.⁴⁴⁸

Како је претходно наведено, решење о прихватању споразума о сведочењу окривљеног није коначна одлука, већ у њему суд само констатује постојање предуслова за примену споразума чији су коначни ефекти одложени и биће видљиви само уколико окривљени сарадник испуни обавезу из споразума која се огледа у његовом потпуном и истинитом сведочењу. На основу тога основни разлог који може довести до стављања ван снаге решења о прихватању споразума јавног тужиоца и окривљеног јесте неиспуњење обавезе из споразума од стране окривљеног сарадника који може одбити да сведочи или да исказ који се суштински разликује од оног који је дао приликом склапања споразума о сведочењу.⁴⁴⁹

⁴⁴⁶ Чл. 326. ст. 1. Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

⁴⁴⁷ Г.П. Илић, М. Макић, С. Бељански, А. Трешњев, *op. cit.*, стр. 692.

⁴⁴⁸ Чл. 326. ст. 2. Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

⁴⁴⁹ Чл. 326. ст. 2. тач. 1) Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

Законодавац као други могући основ за стављање ван снаге решења о прихватању споразума о сведочењу предвиђа предлог јавног тужиоца.⁴⁵⁰ Јавни тужилац може да поднесе предлог суду да стави ван снаге споразум о сведочењу окривљеног уколико покрене истрагу против окривљеног сарадника или сазна за његову ранију осуђиваност. Међутим, у овом случају законодавац оставља дискрецију јавном тужиоцу који не мора ни у једном од два наведена случаја предложити суду стављање ван снаге споразума. Дискреција у погледу подношења предлога значи да јавни тужилац одлучује о потреби подношења предлога након што, са једне стране процени значај сведочења окривљеног сарадника, и са друге стране, процени оправданост даљег остајања споразума на снази и након сазнања за нова кривична дела или ранију осуђиваност окривљеног сарадника. Ово решење законодавца отвара дилему у погледу раније осуђиваности и покретање истраге као основа за стављање ван снаге решења о прихватању споразума о сведочењу, и то након што је окривљени сарадник испунио обавезе из споразума, имајући у виду да се криминална прошлост окривљеног сарадника донекле и подразумева. Дилему олакшава постојање дискреције јавног тужиоца у одлучивању да ли ће поднети предлог суду за стављање ван снаге решења о прихватању споразума. Посматрајући упоредно законодавство земља обухваћених овим радом, примећује се да њихово кривично процесно законодавство не познаје овакво решење, већ се ранија осуђиваност сарадника или покретање истраге узима у обзир приликом ублажавања казне.

VIII. СПОРАЗУМ О СВЕДОЧЕЊУ ОСУЂЕНОГ

Законодавац је у новом Законику о кривичном поступку поред споразума о признању кривичног дела, предвидео и два, нова вида споразума којима се омогућава да путем кооперативних нагодби придобију сведоци на страни оптужбе.⁴⁵¹ Законодавац као варијанту придобијања кооперативних сведока предвиђа споразум о сведочењу окривљеног (окривљени сарадник) и споразум о сведочењу осуђеног (осуђени сарадник), а обе врсте споразума представљају само другачији номотехнички израз пређашњег института сведока сарадника.⁴⁵²

⁴⁵⁰ Чл. 326. ст. 2. тач. 2) Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

⁴⁵¹ С. Кнежевић, 2019, *op. cit.*, стр. 46.

⁴⁵² В. Делибашић, *Споразуми јавног тужиоца и окривљеног*, Нови Сад, 2015, Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду, стр. 105.

Споразум о сведочењу осуђеног представља релативно нов институт у нашем кривичнопроцесном праву. Потреба за оваквом врстом споразума, и у нашем праву, као и у упоредном праву, условљена је неопходношћу расветљавања кривичних дела чије је откривање и доказивање отежано. Сарадња јавног тужиоца и осуђеног се уобличава закључењем споразума у којем осуђени, у замену за одређене погодности, сарађује као сведок на страни оптужбе у циљу расветљавања кривичних дела која спадају у делокруг тужилаштва посебне надлежности. Специфична особина кривичних дела организованог криминала и кривичних дела против човечности и других добара заштићених међународним правом је тешко откривање, а још теже доказивање. Законодавац решење овог проблема проналази у новој врсти споразума који је назван споразумом о сведочењу осуђеног проширивши тиме круг лица која би на основу кооперативних нагодби помогла органима гоњења у процесуирању учинилаца ове категорије кривичних дела.

Наиме, у упоредној пракси је уочено да значајне информације и доказе у поступцима против извршилаца кривичних дела организованог криминалитета могу, осим окривљених, пружити и лица која су већ правноснажно осуђена и која се налазе на издржавању казне затвора. Иако је овакво решење, као и у упоредном праву, у почетку било предмет критика, врло брзо је схваћено као неопходно за успешну и ефикасну борбу против кривичних дела организованог криминала и ратних злочина. Узевши у обзир да је поступак против ових лица већ правноснажно окончан, одговор на питање мотива за сведочење осуђених је очигледан и односи се на добијање одређених погодности у виду ублажавања или ослобођења од казне у замену за сарадњу. Битно је напоменути да је код ове врсте споразума, за разлику од споразума о сведочењу окривљеног, нагласак на сведочком статусу, с обзиром на то да се ради о лицу које је већ правноснажно осуђено.

1. Закључивање споразума о сведочењу осуђеног

Јавни тужилац и осуђени могу закључити споразум о сведочењу уколико је значај исказа осуђеног лица за откривање, доказивање или спречавање кривичних дела која спадају у делокруг тужилаштва посебне надлежности претежнији од последица кривичног дела за које је осуђен.⁴⁵³ Из ове одредбе се закључује да законодавац дозвољава јавном тужиоцу одређену дискрецију у погледу избора потенцијалног

⁴⁵³ Чл. 327. ст. 1. Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

осуђеног сарадника. У том смислу, јавни тужилац процењује, са једне стране, значај сведочења осуђеног лица за откривање, доказивање или спречавање кривичних дела која спадају у делокруг тужилаштва посебне надлежности, а са друге стране, штету од умањења казне или друге кривичне санкције, односно ослобођења од казне осуђеног лица које треба да стекне статус осуђеног сарадника.⁴⁵⁴ Како је законодавац проширио круг лица која могу добити статус осуђеног сарадника, споразум се може закључити и са лицима која су осуђена за друга кривична дела, а не само за кривична дела организованог криминала или ратних злочина. На овај начин, јавном тужиоцу је омогућено да прибави неопходан доказни материјал за откривање и доказивање најтежих кривичних дела и процесуирање њихових учинилаца.

Међутим, са друге стране, законодавац ограничава могућност јавног тужиоца у избору потенцијалних осуђених сарадника ускраћивањем одређеној категорији лица могућност стицања статуса осуђеног сарадника, па предвиђа да се споразум о сведочењу осуђеног се не може закључити са лицем које је осуђено као организатор организоване криминалне групе, као ни са лицем које је правноснажно осуђено на казну затвора од четрдесет година или казну доживотног затвора.⁴⁵⁵

Као и приликом закључења осталих врста споразума са јавним тужиоцем, предвиђена је обавезна одбрана⁴⁵⁶, односно обавезно учествовање браниоца приликом закључења споразума о сведочењу осуђеног лица.⁴⁵⁷ Споразум о сведочењу осуђеног се сачињава у писменом облику, а суду може бити поднет све до завршетка главног претреса у поступку у којем је предвиђено сведочење осуђеног сарадника.⁴⁵⁸ Како се ради о лицу које је већ процесуирано, односно правноснажно осуђено, законодавац није одредио почетни моменат за закључење споразума, већ само крајњи временски моменат, односно да се споразум може закључити све до завршетка главног претреса у поступку у којем осуђени сарадник треба да сведочи.

2. Садржај споразума о сведочењу осуђеног

⁴⁵⁴ Г.П. Илић, М. Макић, С. Бељански, А. Трешњев, *op. cit.*, стр. 693.

⁴⁵⁵ Чл. 327. ст. 2. Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

⁴⁵⁶ Чл. 74. тач. 8) Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

⁴⁵⁷ Чл. 327. ст. 3. Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

⁴⁵⁸ Чл. 327. ст. 4. Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

За разлику од осталих врста споразума, споразум о сведочењу осуђеног садржи само обавезне, али не и факултативне елементе. Законодавац у погледу обавезних елемената споразума о сведочењу осуђеног предвиђа исте оне елементе које обавезно садржи и споразум о сведочењу окривљеног, али уз одређене разлике имајући у виду природу и специфичности ове врсте споразума.

Опис кривичног дела које је предмет оптужбе, односно које је стављено на терет лицу у поступку у којем је предвиђено сведочење осуђеног сарадника.⁴⁵⁹ Ово је неопходно како би самим споразумом било дефинисано у ком поступку и поводом ког кривичног дела која спадају у делокруг тужилаштва посебне надлежности ће осуђени дати исказ.⁴⁶⁰

Следећи обавезни елемент је изјава осуђеног која се односи на његово будуће сведочење. Осуђени изјављује да ће сведочити о свему што му је познато у вези са једним кривичним делом или више кривичних дела из делокруга тужилаштва посебне надлежности.⁴⁶¹ Овде треба напоменути да с обзиром на то да се ради о осуђеном лицу које је већ процесуирано, споразум не садржи признање кривичног дела. Затим, осуђени овом изјавом потврђује да је упозорен да је дужан да говори истину и да ништа не прећути, да лажно сведочење у овом својству представља кривично дело⁴⁶², као и да је полагање заклетве⁴⁶³ обавезно пре сведочења. Напослетку, осуђени изјавом потврђује да је упознат са тиме да нема могућност позивања на погодности као што је ослобођење од дужности сведочења⁴⁶⁴ и ослобођење од дужности одговарања на поједина питања⁴⁶⁵, а које иначе припадају обичним сведоцима према Законнику о кривичном поступку. Као и код споразума о сведочењу окривљеног, и код споразума о сведочењу осуђеног је видљив хибридни карактер процесног положаја овог лица, иако иако код ове врсте споразума претеже сведочки статус, па осуђени сарадник и поред сведочења нема све оне процесне гаранције које су предвиђене за обичног сведока. Рестриктивнији приступ корпусу сведочких права се оправдава другачијом процесном улогом кооперативних

⁴⁵⁹ Чл. 328. тач. 1) Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

⁴⁶⁰ Г.П. Илић, М. Макић, С. Бељански, А. Трешњев, *op. cit.*, стр. 695.

⁴⁶¹ Чл. 328. тач. 2) Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

⁴⁶² Чл. 95. ст. 1. Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

⁴⁶³ Чл. 96. Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

⁴⁶⁴ Чл. 94. ст. 1. Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

⁴⁶⁵ Чл. 95. ст. 2. Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

сведока, јер за разлику од сведока који исказ даје не очекујући било какву корист од тога, осуђени и окривљени сарадник то чине очекујући заузврат договорену награду за потпуну кооперативност.

Странке се такође споразумевају о врсти и мери или распону умањења казне или друге санкције или о ослобођењу од казне осуђеног, у случају давања исказа на главном претресу у складу са обавезама преузетим споразумом.⁴⁶⁶ За разлику од споразума о сведочењу окривљеног, а сходно томе да се код споразума о сведочењу осуђеног не ради о лицу које се актуелно кривично гони, већ о лицу које је правноснажно осуђено, не постоји могућност договарања одустанка јавног тужиоца од кривичног гоњења. Законодавац је, имајући у виду природу ове врсте споразума, јасно нагласио да се код споразума о сведочењу осуђеног, јавни тужилац и осуђени споразумевају о врсти и мери или распону умањења казне или друге санкције или о ослобођењу од казне која ће суду бити предложена у захтеву за ублажавање казне, и то само уколико осуђени сарадник испуни обавезу преузету споразумом. То значи да се јавни тужилац и осуђени могу споразумети да ће у захтеву за ублажавање казне која се подноси суду у поступку ублажавања казне, предложити или врсту кривичне санкције или меру кривичне санкције коју ће у споразуму или тачно одредити, или ће суду предложити само њен распон, односно минимално и максимално трајање, како би суд, прихватајући споразум, одредио било коју меру кривичне санкције која се налази у оквирима предложеног распона, или пак, ослобођење од казне осуђеног сарадника. Природа института и мотиви осуђеног лица упућују да ће споразуми ове врсте бити закључивани најпре са лицима осуђеним на затворске казне релативно дужег трајања, па ће се и споразумом, у највећем броју случајева, договарати покретање поступка њиховог ублажавања.⁴⁶⁷

Јавни тужилац се посебном изјавом обавезује да ће у року од 30 дана од дана правноснажног окончања поступка осуђујућом пресудом у којем је осуђени дао исказ у складу са преузетим обавезама из споразума, поднети суду захтев за ублажавање казне у складу са чланом 557. Законика о кривичном поступку.⁴⁶⁸ Законодавац је активирање обавезе јавног тужиоца за подношење захтева за ублажавање казне везао искључиво за моменат доношења осуђујуће пресуде. Исход поступка не мора увек зависити од испуњења обавезе осуђеног сарадника. Иако се ради о изузетним ситуацијама које је

⁴⁶⁶ Чл. 328. тач. 3) Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

⁴⁶⁷ Г.П. Илић, М. Макић, С. Бељански, А. Трешњев, *op. cit.*, стр. 696.

⁴⁶⁸ Чл. 328. тач. 4) Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

немогуће предвидети, сасвим је могуће да окривљени у поступку у којем осуђени сарадник сведочи умре и поступак због тога буде обустављен, чак и уколико је осуђени у потпуности испунио своју обавезу. У оваквим ситуацијама неће доћи до покретања поступка за ублажавање казне, без обзира на испуњење обавезе преузете споразумом. Иако наведено упућује на алеаторност коначног исхода аранжмана осуђеног сарадника, треба имати на уму да је реч о изузетним ситуацијама, као и да је сам аранжман ванредна шанса за осуђеног.⁴⁶⁹ За осуђеног сарадника је идеја постојања аранжмана који му даје могућност потенцијалног накнадног побољшања његовог положаја атрактивна, без обзира на несигурност његовог коначног исхода.⁴⁷⁰ С обзиром на то да се осуђени налази у ситуацији у којој може барем мало да добије, а да не изгуби ништа, јасна је његова мотивација да у замену за потпуну кооперативност буде награђен и искористи погодност споразума и побољша свој положај.

Странке и бранилац дају изјаву којом се одричу од права на жалбу против одлуке суда донесене на основу споразума о сведочењу, када је суд у потпуности прихватио споразум.⁴⁷¹ Имајући у виду да је споразум манифестација воља обе стране да се одређена кривична ствар реши, уз погодности на обе стране, јасно је да изјављивање жалбе против одлуке суда донете на основу споразума о сведочењу који је у потпуности прихваћен, не би одговарало природи и циљевима овог института, што сасвим оправдава овакво законско решење. Последњи обавезни елемент споразума о сведочењу осуђеног је потпис странака и браниоца, као лица чије је учешће у поступку обавезно, а којим се потврђује пуноважност споразума о сведочењу осуђеног.⁴⁷²

Поред наведених разлика у односу на споразум о сведочењу окривљеног у погледу обавезних елемената, потребно је напоменути да с обзиром на то да се ради о лицу према којем је поступак већ правноснажно окончан и које се у поновљеном поступку налази у својству сведока, споразум о сведочењу осуђеног не садржи споразум странака о трошковима кривичног поступка, одузимању имовинске користи и имовинскоправном захтеву.

3. Одлучивање о споразуму

⁴⁶⁹ Г.П. Илић, М. Макић, С. Бељански, А. Трешњев, *op. cit.*, стр. 696.

⁴⁷⁰ *ibid.*

⁴⁷¹ Чл. 328. тач. 5) Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

⁴⁷² Чл. 328. тач. 6) Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

Законодавац је решио питање функционалне надлежности суда за одлучивање о споразуму о сведочењу осуђеног, предвидевши да, у зависности од тога у којој је фази поступка споразум закључен, односно поднет суду на одлучивање, о споразуму о сведочењу осуђеног одлучује или судија за претходни поступак, ако је споразум закључен до потврђивања оптужнице, или председник већа, ако је закључен након потврђивања оптужнице.⁴⁷³ У оба случаја одлука се доноси пред судом који је надлежан за суђење у поступку у којем осуђени сарадник треба накнадно да да свој исказ.⁴⁷⁴

Суд одлучује о споразуму решењем којим се споразум о сведочењу осуђеног одбацује, прихвата или одбија. Одлуку о судбини споразума о сведочењу осуђеног суд доноси на рочишту које представља обавезну фазу поступка и на које се позивају јавни тужилац, окривљени и бранилац.⁴⁷⁵ На рочишту суд, у присуству странака и браниоца испитује како формалну, тако и материјалну страну споразума, као и околности које се везују за будуће сведочење осуђеног. Рочиште се првенствено одржава како би се суд уверио да је осуђени свесно и добровољно склопио споразум, као и да је у потпуности свестан свих правних последица овако склопљеног споразума. Суд такође мора утврдити да су договорена санкција или друга мера или ослобођене од казне предложени у складу са Закоником о кривичном поступку и Кривичним закоником. Напоследку, суд се мора уверити да не постоје неки од разлога за обуставу кривичног поступка у којем осуђени треба да сведочи, односно да кривично дело које је предмет оптужбе није кривично дело, да је кривично гоњење застарело или је кривично дело обухваћено амнестијом или помиловањем, да постоје друге околности које трајно искључују кривично гоњење, или да нема довољно доказа за оправдану сумњу да је окривљени учинио кривично дело које је предмет оптужбе.⁴⁷⁶

У зависности од резултата до којих дође на рочишту, суд ће или донети позитивну одлуку, односно решење о прихватању споразума или негативну одлуку, односно решење којим споразум или одбија, уколико споразум има материјалне недостатке, или одбацује, уколико нађе да он има формалне недостатке, односно да споразум не садржи обавезне елементе или да уредно позван осуђени није присуствовао рочишту, а свој изостанак није оправдао. У погледу одлука које суд може

⁴⁷³ Чл. 329. ст. 1. Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

⁴⁷⁴ Г.П. Илић, М. Макић, С. Бељански, А. Трешњев, *op. cit.*, стр. 697.

⁴⁷⁵ Чл. 329. ст. 2. Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

⁴⁷⁶ Чл. 338. ст. 1. Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

донети на рочишту, законодавац упућује на сходну примену⁴⁷⁷ одредаба Законика о кривичном поступку којима је регулисано одбацивање споразума о признању кривичног дела⁴⁷⁸, односно прихватање⁴⁷⁹ и одбијање⁴⁸⁰ споразума о сведочењу окривљеног. Како је реч о начелним одредбама примењивим код сваке од три врсте споразума са јавним тужиоцем, упућивање је извршено како би се избегла непотребна понављања и оптерећивање законског текста.⁴⁸¹

Уколико суд споразум о сведочењу о осуђеног прихвати, осуђени сарадник се као и окривљени сарадник испитује у својству сведока у поновљеном поступку на главном претресу.⁴⁸² Суд оцењује исказ осуђеног сарадника примењујући општа правила која се односе на оцену доказа у кривичном поступку, па се приликом оцене исказа ослања на начело слободне оцене доказа у оквиру којег примењује своје слободно судијско уверење.

4. Поступак за ублажавање казне

Законик о кривичном поступку уређује поступак за ублажавање казне осуђеног сарадника. Поступак за ублажавање казне се покреће на захтев јавног тужиоца посебне надлежности који је са осуђеним сарадником закључио споразум о сведочењу, и то само уколико је осуђени сарадник испунио обавезу преузету споразумом, односно дао исказ у поступку који се води против окривљеног за кривична дела која спадају у делокруг тужилаштва посебне надлежности.⁴⁸³ Међу обавезним елементима чије је кумулативно испуњење неопходно за валидност споразума о сведочењу осуђеног, а сходно природи ове врсте споразума, као специфичан обавезни елемент предвиђена је посебна изјава јавног тужиоца којом преузима обавезу да ће у року од 30 дана од дана правноснажног окончања поступка осуђујућом пресудом у којем је осуђени сарадник дао исказ у складу са обавезом преузетом из споразума, поднети захтев за ублажавање

⁴⁷⁷ Чл. 329. ст. 3. Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

⁴⁷⁸ Чл. 316. Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

⁴⁷⁹ Чл. 323. Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

⁴⁸⁰ Чл. 324. Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

⁴⁸¹ Г.П. Илић, М. Макић, С. Бељански, А. Трешњев, *op. cit.*, стр. 697.

⁴⁸² В. Делибашић, Споразум о сведочењу осуђеног, 2015, *Наука, безбедност, полиција*, Београд, бр. 1, Вол. 20, стр. 56.

⁴⁸³ Чл. 557. ст. 1. Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

казне.⁴⁸⁴ Неопходан услов за подношење захтева за ублажавање казне је потпуно испуњење обавезе сведочења коју је осуђени преузео споразумом, односно да је његов исказ потпун и веродостојан.

Одлучивање о захтеву за ублажавање казне је у надлежности суда који је осуђеном сараднику судио у првом степену.⁴⁸⁵ Суд о захтеву за ублажавање казне одлучује у седници већа.⁴⁸⁶ Одлуку о захтеву за ублажавање казне суд доноси након узимања изјаве од осуђеног сарадника и увида у решење о прихватању споразума о сведочењу осуђеног.⁴⁸⁷

Суд о захтеву одлучује у форми пресуде којом захтев за ублажавање казне усваја или одбија.⁴⁸⁸ Захтев ће бити одбијен уколико суд утврди да осуђени сарадник није испунио обавезе из споразума.⁴⁸⁹ Суд усваја захтев у форми пресуде када установи да је осуђени сарадник испунио обавезе преузете споразумом и у њој назначавача да му је казна ублажена на основу споразума. Усвајањем захтева за ублажавање казне, суд пресудом преиначује правноснажну осуђујућу пресуду у погледу одлуке о казни, па ће осуђеном сараднику изрећи казну у складу са чланом 330. Законика о кривичном поступку.⁴⁹⁰ Наведено подразумева да, уколико је осуђени сарадник испунио обавезе из споразума, суд који доноси одлуку о кривичној санкцији у поновљеном поступку везан је решењем о прихватању споразума о сведочењу осуђеног, и то за онај део споразума који се односи на врсту и меру или распон умањења казне или друге санкције.⁴⁹¹

1. Везаност суда за одлуку о прихватању споразума

⁴⁸⁴ Чл. 328. ст. 4. Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

⁴⁸⁵ Чл. 558. Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

⁴⁸⁶ Чл. 559. ст. 1. Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

⁴⁸⁷ Чл. 559. ст. 2. Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

⁴⁸⁸ Чл. 559. ст. 3. Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

⁴⁸⁹ Чл. 560. Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

⁴⁹⁰ Чл. 561. Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

⁴⁹¹ Чл. 330. Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

Решење о прихватању споразума о сведочењу осуђеног обавезује суд приликом доношења одлуке о кривичној санкцији у поновљеном поступку, под условом да је осуђени сарадник у потпуности испунио обавезе из споразума.⁴⁹²

Решење о прихватању споразума о сведочењу осуђеног, као и договорени услови из споразума су обавезујућа основа за суд који одлучује о захтеву тужиоца за ублажавање казне.⁴⁹³ Према томе, суд у поступку за ублажавање казне нема могућност одбијања захтева и везан је предлогом странака у погледу кривичне санкције. Захтев за ублажавање казне, а самим тим и договорени услови из споразума могу бити одбијени једино уколико суд утврди да осуђени сарадник није у потпуности испунио обавезе из споразума.⁴⁹⁴

Када суд донесе решење којим ставља ван снаге решење о прихватању споразума о сведочењу осуђеног, поступа у складу одредбама којима је регулисано поступање суда након доношења решења о одбијању споразума о сведочењу окривљеног. Након правноснажности решења којим се ставља ван снаге решење о прихватању споразума о сведочењу осуђеног, раније решење и сви списи у вези са њим се уништавају у присуству судије који је учествовао у његовом доношењу, о чему се обавезно саставља записник.⁴⁹⁵

IX. ИСПИТИВАЊЕ ОКРИВЉЕНОГ/ОСУЂЕНОГ САРАДНИКА

Испитивање окривљеног сарадника представља значајну кривичноправну доказну радњу и природно следи након решења суда о прихватању споразума о сведочењу и испуњења одређених формалних услова од стране окривљеног сарадника који су неопходни пре самог сведочења.

За све сведоке, а посебно у случају сведока сарадника имајући у виду његову специфичну ситуацију, сматра се императивним одговарајућа психичка припрема. Како је присуство браниоца суђењу обавезно, најбоље је да психичку припрему сведока сарадника изврши управо он. Према томе, сведока треба упознати са судницом,

⁴⁹² Чл. 330. Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

⁴⁹³ Чл. 561. Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

⁴⁹⁴ Чл. 560. Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

⁴⁹⁵ Чл. 324. ст. 2. и 3. Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

упутити га ко ће бити присутан у судници и које су њихове улоге, предочити му шта је директно, а шта унакрсно испитивање, као и каква му се питања могу поставити код обе врсте испитивања, а такође је потребно посаветовати га како да се обуче и како да се понаша у судници.⁴⁹⁶

Испитивање окривљеног сарадника се обавља пред судом посебне надлежности.⁴⁹⁷ Законодавац је одредио да је процесни моменат у којем се испитује окривљени сарадник након саслушања оптужених који су присутни током његовог сведочења, а да се окривљени сарадник обавезно након свог испитивања удаљава из суднице.⁴⁹⁸ Имајући у виду да се окривљени сарадник налази у присуству саоптужених са којима је донедавно сарађивао, искључење јавности се овде, сасвим оправдано јавља као неизоставни елемент процесне заштите окривљеног сарадника. Иако национални и релевантни међународни документи прокламују право на јавно и правично суђење, у одређеним случајевима уважава се потреба искључења јавности у циљу заштите интереса окривљеног, нарочито када узмемо у обзир посебност његовог положаја, као и чињеницу да он сведочи о кривичним делима организованог криминалитета. Може се закључити да је оправдано искључење публицитета, односно искључење шире јавности имајући у виду да се окривљени сарадник свакако суочава са нелагодношћу сведочења пред саоптуженима који морају бити присутни током његовог сведочења с обзиром на то да се ради о њиховом суђењу.

Удаљавањем окривљеног сарадника након испитивања законодавац штити окривљеног сарадника од нелагодности даљег боравка у судници са саоптуженима против којих је сведочио, осим тога, његово присуство након испитивања није нужно за разлику од осталих окривљених, имајући у виду да је процесни положај окривљеног сарадника дефинисан споразумом о сведочењу и не зависи од његовог даљег учешћа у поступку.⁴⁹⁹

Потребно је напоменути да је законом предвиђено да орган поступка може одредити са се извођење доказне или друге радње сним помоћу уређаја за тонско или оптичко снимање. Саслушање окривљеног и испитивање сведока и вештака у поступку за кривична дела која спадају у делокруг тужилаштва посебне надлежности се обавезно

⁴⁹⁶ I. Mickenberg, *Direct Examination*, National defender training project - 2017 public defender trial advocacy program, 2017, University of Dayton School of Law, pp. 9-10.

⁴⁹⁷ С. Кнежевић, 2019, *op. cit.*, стр. 51.

⁴⁹⁸ Чл. 325. ст. 2. Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

⁴⁹⁹ Г.П. Илић, М. Макић, С. Бељански, А. Трешњев, *op. cit.*, стр. 691.

тонски снима.⁵⁰⁰ О тонском снимању ће орган поступка претходно обавестити лице које учествује у радњи.⁵⁰¹ Тонско или оптичко снимање на главном претресу се може вршити само ако за поједини главни претрес то одобри председник већа, а уколико постоје оправдани разлози веће може одлучити да се поједини делови главног претреса не снимају, осим уколико се ради о главном претресу на којем се расправља о кривичним делима која спадају у делокруг тужилаштва посебне надлежности када се тонско снимање обавезно.⁵⁰² Овакво решење је умногоме ефикасније од записничког бележења испитивања сведока код кривичних дела која не спадају у делокруг тужилаштва посебне надлежности.

Како је већ претходно наведено, Законик о кривичном поступку је приликом регулисања одредби које се односе на процесну заштиту изоставио окривљеног сарадника не пруживши му никакву посебну заштиту осим основне заштите која је предвиђена за сведоке уопште, односно права на законит и хуман поступак, заштиту од увреде, претње и сваког другог напада током сведочења.

Законик о кривичном поступку из 2011. године уводи значајне новине адверзијалног карактера. Како је новим законом умногоме промењена улога суда у доказивању и утврђивању чињеница, терет доказивања оптужбе је на тужиоцу, а суд изводи доказе на предлог странака задржавши право на изузетну и супсидијарну интервенцију. Према томе, суд на главном претресу има улогу контролора, односно води рачуна да се докази изводе у складу са законом, спречава процесну злоупотребу и уколико је потребно пружа учесницима у поступку потребну заштиту. Приликом извођења доказа, суд може да поставља питања, као и да у циљу свестраног расправљања предмета доказивања наложи странкама да предложе допунске доказе или изузетно сам одреди да се такви докази изведу.⁵⁰³

Испитивање сведока је конципирано као својеврстан динамичан процес који се састоји од неколико фаза које се разликују како по испитивачу, тако и по циљу који се жели постићи. Испитивање сведока се може поделити на следеће фазе: фаза постављања општих питања и слободно исказивање сведока о свему што му је о

⁵⁰⁰ Чл. 236. ст. 1. Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

⁵⁰¹ Чл. 236. ст. 2. Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

⁵⁰² Чл. 236. ст. 3. Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

⁵⁰³ В. Делибашић, Унакрсно испитивање - правила и изазови, *Журнал за криминалисту и право*, 2014, Београд, бр. 1, стр. 69-70.

предмету познато; фаза основног испитивања; фаза унакрсног испитивања; фаза постављања додатних питања, по одобрењу председника већа.⁵⁰⁴

С обзиром на доминантност адверзијалних елемената на главном претресу, испитивање је доказна активност која примарно припада странкама, а редослед постављања питања је формално уређен у зависности од тога која је странка прва предложила конкретан доказ. Из наведеног произлази да основно или директно, као и додатно испитивање врши странка које је предложила доказ, унакрсно испитивање врши супротна странка, док за додатна питања, иако није законом изричито предвиђено, сматра се да уколико их председник већа одобри важе иста правила као и за основно испитивање.⁵⁰⁵

Окривљени сарадник на главном претресу сведочи пред судом посебне надлежности, односно пред посебним одељењем Вишег суда у Београду за организовани криминал (уобичајено Специјални суд). Сведок сарадник се налазу у својству сведока на страни оптужбе и предлаже га јавни тужилац који је са њим склопио споразум о сведочењу.

Сведоку сараднику се најпре постављају општа питања, а затим следи слободно исказивање сведока о свему што му је о предмету суђења познато, а то је истовремено почетни стадијум фазе основног испитивања. Окривљени сарадник је претходно упозорен да је дужан да говори истину и да не прећути ништа што му је о предмету суђења познато.⁵⁰⁶ Према томе, окривљени сарадник има обавезу да истинито и потпуно сведочи о свему што му је познато о кривичним делима која спадају у делокруг тужилаштва посебне надлежности. Међутим, иако је његов положај као сведока дефинисан правилима која се иначе односе на права и дужности сведока, а имајући у виду природу споразума који закључује, он се не може позивати на одређене процесне гаранције које карактеришу статус сведока и спадају у корпус сведочких права, односно не може се позивати на погодност ослобођења од сведочења нити на погодност ослобођења од дужности одговарања на поједина питања. Окривљени сарадник свој исказ даје након полагања заклетве, а претходно је упозорен да давање лажног исказа у овом својству представља кривично дело.

⁵⁰⁴ Т. Бугарски, Испитивање сведока, *Зборник радова правног факултета у Новом Саду*, 2013, Нови Сад, бр. 4, Вол. 47, стр. 136.

⁵⁰⁵ В. Делибашић, 2014, *op. cit.*, стр. 70-71.

⁵⁰⁶ Чл. 325. ст. 1. Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

Након овог неометаног излагања следи фаза основног испитивања или директног испитивања у којој окривљеног сарадника испитује странка која га је предложила. Јавни тужилац мора водити рачуна да постављена питања буду јасна, одређена и разумљива, не смеју садржати обману, нити се заснивати на претпоставци да је изјавио нешто што није изјавио и не смеју представљати навођење на одговор.⁵⁰⁷ Законодавац је изричито нагласио да постављање сугестивних питања није допуштено, осим уколико се ради о унакрсном испитивању.

Фаза унакрсног испитивања која следи након основног испитивања је производ англоамеричког правног система, а у наше кривично процесно право уведена је реформом кривично процесног законодавства 2011. године. Унакрсно испитивање резервисано је само за главни претрес, не и за друге фазе поступка⁵⁰⁸ и сматра се “најбољом правном машином која је икада осмишљена за откривање истине” и суштинском компонентом права окривљеног на конфронтацију, односно суочавање.⁵⁰⁹ Како је претходно наведено, унакрсно испитивање врши супротна страна, а у случају окривљеног сарадника, испитивање врши страна која заступа одбрану, односно бранилац саоптужених. Како суд, увођењем адверзијалних елемената, у оквиру своје промењене улоге, нема обавезу да прибавља ни оне доказе који иду у прилог окривљеном, долази до значајне измене улоге браниоца који постаје активнији у погледу доказивања чињеница које иду у прилог одбрани.⁵¹⁰ Унакрсно испитивање представља јединствену прилику за установљавање чињеница које иду у корист оне стране која врши унакрсно испитивање, односно које иду у прилог тезе која се заступа, као и могућност да се у целини или делимично дискредитује исказ сведока или да се компромитује сам сведок.⁵¹¹

Потребно је напоменути да је унакрсно испитивање факултативног карактера и захтева велику одговорност и припремљеност лица које поставља унакрсна питања, па ће се ово право искористити тек након обазривог разматрања ситуације и добијања позитивног одговора на два питања. Прво, да ли ће теза која се заступа бити угрожена исказом проистеклим из основног испитивања, и друго, да ли се реално може очекивати да ће се од конкретног лица добити исказ који ће ићи у прилог тезе која се заступа.⁵¹²

⁵⁰⁷ Чл. 98. ст. 3. Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

⁵⁰⁸ В. Делибашић, 2014, *op. cit.*, стр. 74.

⁵⁰⁹ Т. Бугарски, *op. cit.*, стр. 139.

⁵¹⁰ В. Делибашић, 2014, *op. cit.*, стр. 70.

⁵¹¹ *ibid.*, стр. 74.

⁵¹² *ibid.*

Страна која има право на ово испитивање ће у конкретном случају проценити да ли ће ово право искористити имајући у виду чињеницу да се ради о лицу које је предложила супротна страна, односно “противничком лицу” према којем је непријатељски настројен, као и да ова техника не доноси увек добре резултате.⁵¹³ Законодавац дозвољава да се приликом унакрсног испитивања постављају сугестивна питања, а сврха ове технике је побијање, односно оспоравање исказа сведока или оспоравање кредибилитета самог сведока, како би се суду ставило до знања да своју одлуку не треба да заснује на исказу тог или таквог сведока, с обзиром на то да се таквом сведоку не може веровати.⁵¹⁴ Према томе, тактика и техника постављања унакрсних питања подразумевају да испитивач постављањем сугестивних питања контролише сведока, односно испитивано лице како би испречао своју причу, односно причу својих клијената и тиме ојачао тезу коју заступа.⁵¹⁵

Како примена технике унакрсног испитивања не би довела до негативних резултата, неопходна је добра припрема и поштовање правила за успешно унакрсно испитивање. Правила су оквирног карактера и служе као смерница испитивачима за успешно испитивање: испитивање започети и завршити оштро; користити кратка питања и јасне речи; постављати сугестивна питања; постављати једно питање по чињеници; пажљиво слушати одговоре; испитивач не сме допустити да буде изненађен одговором на постављено питање; формулисати питања да их испитивано лице не може порећи; не понављати питања која су испитиваном лицу постављена током основног испитивања; не тражити објашњења од испитиваног лица; не расправљати се са испитиваним лицем; испитивач мора знати када да стане са испитивањем.⁵¹⁶

Фаза додатног постављања питања је факултативног карактера, а одлуку којом одобрава додатно постављање питања доноси председник већа.⁵¹⁷ Право предлога има страна која је предложила сведока, односно у случају окривљеног сарадника као сведока, право предлога има јавни тужилац. Јавни тужилац ће додатним испитивањем покушати да врати кредибилитет сведоку који је претходно унакрсно испитан. На тај начин, уколико је правилно урађено, додатно испитивање може поправити или ограничити штету која је настала као последица унакрсног испитивања, и то постављањем питања која су везана за предмет основног испитивања, тако што ће

⁵¹³ *ibid.*

⁵¹⁴ Т. Бугарски, *op. cit.*, стр. 141.

⁵¹⁵ *ibid.*

⁵¹⁶ В. Делибашић, 2014, *op. cit.*, стр. 75.

⁵¹⁷ Чл. 402. ст. 6. Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

окривљеног сарадника вратити на детаље које је пропустио да наведе или да их детаљније опише или ће јавни тужилац поставити питања која је пропустио да постави на основном испитивању.⁵¹⁸

Након додатног испитивања, као завршна фаза следи доказивање, односно оцена исказа окривљеног сарадника од стране суда, а у склопу оцено изведених доказа уопште у конкретном кривичном поступку. Од оцено исказа окривљеног као сведока зависи судбина прихваћеног споразума о сведочењу окривљеног, као и самог сведочења окривљеног сарадника.

X. ДОКАЗНА ВРЕДНОСТ ИСКАЗА ОКРИВЉЕНОГ/ОСУЂЕНОГ САРАДНИКА

Решење о прихватању споразума о сведочењу окривљеног/осуђеног има обавезујуће дејство за суд, али само под условом да је окривљени/осуђени сарадник испунио обавезе преузете споразумом које се састоје у истинитом сведочењу о свим чињеницама које су му познате у вези са једним или више кривичних дела које спадају у делокруг тужилаштва посебне надлежности.

Суд не може донети пресуду само на основу исказа окривљеног/осуђеног сарадника као сведока, осим уколико је она поткрепљена и другим доказима који доводе у везу окривљеног са извршењем кривичног дела у погледу којег сарадник даје исказ.⁵¹⁹ Према томе, суд доноси пресуду као коначну одлуку након појединачне оцено свих доказа изведених током кривичног поступка, а затим и њиховим поређењем, укључујући и исказ окривљеног/осуђеног сарадника.

Одредбе Законика о кривичном поступку којима је регулисан споразум о сведочењу окривљеног/осуђеног сарадника не предвиђају посебна правила која би се примењивала у погледу оцено њиховог исказа. У одсуству посебних правила која би се односила на оцено доказног кредибилитета исказа окривљеног/осуђеног сарадника, закључује се да ће се суд, приликом доказне оцено исказа, у овом случају руководити општим законским правилима која се односе на оцено доказа у кривичном поступку, а која иначе примењује приликом оцено исказа свих учесника у поступку.

⁵¹⁸ D. F. Saylor, D. I. Small, *Basic points to consider in redirect examination*, 2017, Massachusetts Lawyers Weekly, преузето 20.02.2023.

<https://www.hklaw.com/files/Uploads/Documents/Articles/RedirectExamination.pdf>

⁵¹⁹ C. J. Saverda, *Accomplices in Federal Court: A Case for Increased Evidentiary Standards*, 1990, *Yale Law Journal*, no. 3, Vol. 100, pp. 798.

Оцењујући степен доказног кредибилитета исказа окривљеног/осуђеног сарадника, суд примењује правила која се односе на оцену исказа сведока уопште руководећи се начелом које одликује адверзијални модел кривичног поступка, начелом слободне оцене доказа, односно својим слободним судијским уверењем, искуствима стеченим у пракси и коришћењем учења о психологији исказа.⁵²⁰ У оквиру слободног судијског уверења, као продукта операције разума, суд доказе изнете на главном претресу испитује и оцењује по правилима логике и искуства, најпре појединачно, а затим међусобним поређењем. На основу тако постављеног темеља добија низ основа за и против истинитости сваке чињенице, а јачина или број основа опредељују да ли ће суд неку чињеницу узети као извесну, вероватну, сумњиву или истиниту.⁵²¹ Оцена веродостојности исказа се врши и са психолошког становишта и подразумева вршење психолошке анализе исказа, односно његове садржине.⁵²² Међутим, како се применом критеријума који су везани за личност даваоца исказа до оцене његове веродостојности долази само на индиректан начин, неопходно је у први план ставити упоређивање чињеница садржаних у исказу сведока са другим чињеницама, чиме се омогућава да се у контексту реалних збивања могу сазнати или проверити већ постојеће чињенице.⁵²³ То значи да је потребно да исказ сарадника садржи чињенице којима се у односу на претходно изведене доказе потврђују или потпуније објашњавају, односно расветљавају околности конкретног случаја. Поред тога, потребно је да се изјава на основу које је јавни тужилац оценио подобност окривљеног/осуђеног сарадника за сведочење суштински подударна са исказом окривљеног/осуђеног као сведока. Како приликом преговора јавни тужилац наведену изјаву уноси у записник, суд касније може увидом у записник утврдити подударање изјава или евентуална неслагања.

Веродостојним исказом се сматра онај који је: доследан, односно не противуречи другим утврђеним чињеницама; реалан у смислу да објашњава или потпуније објашњава раније необјашњену појаву, садржи чињеничне детаље, нијансе, елементе повезане са личним учешћем даваоца исказа (реакције на догађај), има тенденцију вишесмерности (садржи чињенице које изгледају непотребне у датом контексту,

⁵²⁰ С. Кнежевић, М. Ђукић, *op. cit.*, стр. стр. 440.

⁵²¹ Б. Марковић, *Уџбеник судског кривичног поступка Краљевине Југославије*, Београд, 1930, Народна штампарија, стр. 261-262.

⁵²² Н. Делић, *Психологија исказа појединих учесника у кривичном поступку*, Београд, 2008, Досије, стр. 71.

⁵²³ М. Аћимовић, *Увод у психологију кривичног поступка*, Београд, 1980, Савремена администрација, стр. 103.

несавршености и недоследности); вероватан, па је на основу обичног животног искуства у складу са логичким принципима.⁵²⁴

Оцењујући степен доказног кредибилитета, суд најпре мора стећи уверење у истинитост и апсолутну извесност исказа. Као додатно јемство суду стоји на располагању одредба Кривичног законика којом је лажно сведочење предвиђено као кривично дело, па у случају постојања основане сумње да је сведок лажно сведочио, долази до наступања законом предвиђених последица које се састоје у кривичном гоњењу таквог сведока.⁵²⁵ Потребна је опрезност суда приликом процене доказног кредибилитета исказа обичног сведока, а посебно окривљеног и осуђеног сарадника, али, на жалост, у нашој судској пракси ретко долази до кривичног гоњења у случају давања лажног исказа, с обзиром на отежано доказивање у сваком конкретном случају.⁵²⁶ За разлику од обичних сведока, код ове посебне врсте сведока превенција лажног сведочења под претњом кривичног гоњења име мање дејство с обзиром на то да су последице лажног сведочења по ова лица мања од последица које му следе у случају неиспуњења обавеза из закљученог споразума. Посматрајући споразум о сведочењу окривљеног и осуђеног, увиђа се да су последице неиспуњења обавезе преузете из споразума знатно теже за окривљеног сарадника јер се против њега кривични поступак наставља, односно покреће, док се осуђеном сараднику у погледу којег је кривични поступак већ правноснажно окончан, казна једноставно неће ублажити.⁵²⁷

У овом контексту је веома важно решити питање потенцијалног мотива за лажно сведочење. Наравно, у доказном смислу су идеални сведоци за које је потпуно извесно да су апсолутно неутрални и за које је тешко замисливо да могу имати било какав интерес у кривичном поступку.⁵²⁸ За разлику од ретких неутралних давалаца исказа, садржина исказа лица у одређеном поступку је, по правилу, опредељена одређеном сврхом или циљем који може бити усмерен на осуду или ослобођење окривљеног у кривичном поступку, или независно од исхода поступка у којем се даје исказ, усмерен на задовољење неког сопственог личног циља.⁵²⁹

Сведочење сведока сарадника, за разлику од сведочења других сведока оптужбе, мора бити посебно испитано из два разлога. Прво, сарадник има посебно убедљиве

⁵²⁴ Н. Делић, *op. cit.*, стр. 71-72.

⁵²⁵ Чл. 335. Кривичног законика, *Службени гласник РС*, бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019.

⁵²⁶ М. Шкулић, 2012, *op. cit.*, стр. 213.

⁵²⁷ *ibid.* стр. 348.

⁵²⁸ *ibid.* стр. 349.

⁵²⁹ Н. Делић, *op. cit.*, стр. 88.

разлоге да сведочи у своје име. У његовом је интересу не само да инкриминише друге, већ да истовремено, умањи своју улогу и преувелича улоге својих саучесника, пребацујући кривицу на њих. Према томе, његово уточиште, односно крајњи циљ зависи од тога колико је себична природа његове приче, односно сведочења. Друго, сарадник тврди да је на неки начин повезан са наводним злочином, а том приликом себе приказује јединим који поседује сазнања из прве руке о незаконитом чину и најспособнијим да пренесе детаље криминалне активности.⁵³⁰ Ова тврдња о “унутрашњем сазнању”, заједно са чињеницом да је његово сведочење обично најштетнији доказ против оптуженог, омогућава сараднику да одступи од истине без изазивања сумње. С обзиром на то да је упознат са обрасцем криминалних догађаја, он може врло лако манипулисати детаљима тих догађаја без очигледних неслагања, при чему оставља мало простора да се доведе у питање истинитост његовог сведочења. Према томе, његово сведочење предвиђа јединствену опасност која се огледа у повећаној вероватноћи да ће се без мало сумње и уз мало преиспитивања прихватити његова прича због њене “инхерентне веродостојности”. На основу наведеног, може се закључити да истинитост чињеница које су наведене у исказу окривљеног као сарадника у великој мери зависи од његове спремности и мотивацији да не говори истину и колико је у томе убедљив.⁵³¹

За разлику од одређених категорија лица која су или законом искључена од дужности сведочења или ослобођена од дужности сведочења, у случају окривљеног/осуђеног сарадника, с обзиром на природу споразума, не постоји могућност ослобођења од дужности сведочења.

Чињеница је да у погледу сведочења окривљеног, односно осуђеног сарадника постоји претпоставка непоузданости која никада није оспорена.⁵³² Међутим, овакво схватање не треба сматрати апсолутним, поготово у позитивном кривичнопроцесном законодавству које пресуду не заснива на непоткрепљеном сведочењу сарадника. Како је неспорно да окривљени/осуђени сарадник има јасан интерес да кривични поступак тече у одређеном правцу, неопходна је додатна опрезност суда приликом доказног вредновања веродостојности његовог исказа, те је у том смислу неопходно да води рачуна да евентуално постојање интереса не доведе до давања лажног исказа или неоснованог окривљавања других лица. С обзиром на то да је јасно постојање снажног

⁵³⁰ C. J. Saverda, *op. cit.*, pp. 786.

⁵³¹ *ibid.*, pp. 787.

⁵³² *ibid.*

подстицаја за лажно сведочење, потребно је да суд увек има у виду постојање могућности лажног сведочења, али не сме доћи у ситуацију да због неповерења узрокованог генерализованим схватањем одбаци сведочење окривљеног чији је садржај суштински истинит.

ЗАКЉУЧАК

У свету влада незавидна кривичнопроцесна ситуација, а поготово у земљама европско-континенталног кривичног поступка. Униформна правила нису прилагођена природи, врсти и тежини кривичних дела, као ни специфичностима кривичних дела и њихових учинилаца. Због традиционалних униформних правила, кривично правосуђе одликује тромост и смањена ефикасност, а правда је закаснела и скупа. У таквом окружењу, кривично правосуђе се не може изборити са променом у структури криминалитета коју карактерише доминација две појаве, са једне стране, масовност ситног криминалитета, а са друге стране, учесталост и појачан интензитет тежих и компликованијих кривичних дела, а поготово организованог криминалитета.

Имајући у виду да је експанзија организованог криминалитета резултат неблаговременог и неадекватног законодавног и безбедносног система, као и релевантних институција како на интерном, тако и на међународном плану, као императив се поставља мултидисциплинарни приступ у изучавању феномена и свеобухватна реакција са координираним активностима и на националном и на глобалном нивоу. Вишеслојност и комплексност овог негативног друштвеног феномена чије деловање изазива изражене погубне последице на државу и друштво у целини, са посебним утицајем у социјалној, економској и безбедносној сфери.⁵³³

Организовани криминалитет као негативна друштвена појава егзистира дужи временски период и непрестано се развија. Данас не представља само национални, већ и светски проблем који поред тероризма представља опасност по човечанство. Организовани криминалитет се појављује у свим државама, како оним добро развијеним и уређеним, тако и у оним друштвено нестабилним и неуређеним и подједнако погађа како државу и њено уређење, тако и друштвене и приватне интересе грађана, укључујући и њихов живот.⁵³⁴

Како би борба против организованог криминалитета била ефикасна и ефективна неопходно је најпре одредити појам организованог криминалитета у теоријском и нормативном смислу, инкриминисати кривична дела организованог криминала у оквиру посебног дела кривичног материјалног законодавства и разрадити посебне процесне инструменте који би били намењени искључиво откривању и доказивању кривичних дела организованог криминала.

⁵³³ З. Малбашић, *op.cit.*, 339.

⁵³⁴ Миле Шикман, *op.cit.*, стр. 93.

Одређене карактеристике криминалних организација представљају препреку органима гоњења у откривању и доказивању кривичних дела организованог криминала. Како је виолентна природа је есенцијални елемент⁵³⁵ организованог криминалитета, оне се у свом деловању служе широком лезом недозвољених, насилних метода које оправдавају њихове циљеве, а који се приоритетно заснивају на остваривању економског профита, монопола и моћи. Отежавајућим околностима за откривање и доказивање сматра се већина елемената које организовани диференцира од обичног, конвенционалног криминала: затвореност криминалних организација, конспиративност у деловању, широко поље деловања и уска специјализација вршењу криминалних активности, брзина и дугогодишњи континуитет у деловању, мобилност и интернационалност, непознавање препрека, па чак ни када су у питању “дубоко укоренења традиционална непријатељства и нетрпељивости”.⁵³⁶

Неспорна је чињеница да тајност у погледу криминалних активности не може бити апсолутна, али је и поред тога откривање деловања криминалних организација, као и доказивање кривичних дела отежано. Препрекама за откривање и доказивање кривичних дела организованог криминала сматрају се тзв. „закон ћутања“ (омерта), страх од одмазде према најближима, страх од секундарне виктимизације у случају пружања помоћи државним органима. Препреком се такође сматра развијен механизам корупције који се огледа у чврстој спреси криминалног подземља са представницима органа власти и доводи до ситуације у којој су фактички аболирани од кривичног гоњења⁵³⁷ чланови криминалне организације, а поготово организатори.

Иако је организовани криминалитет немогуће потпуно искоренити, могуће смањити његове девастирајуће последице интензивним радом на индивидуалном и глобалном нивоу како би се повећале шансе за ефикасно супротстављање овом виду криминалитета. Циљ борбе је у формирању и националне и међународне стратегије која би омогућила адекватнији приступ појавним облицима организованог криминала, односно контролу настанка нових облика организованог криминала и њиховог развоја и ефикасно сузбијање конкретних узрока на основу којих организовани криминал константно и напредује.⁵³⁸

Иако је Законик о кривичном поступку из 2011. године резултат интензивне реформе кривичнопроцесног законодавства у Републици Србији која је успела да као

⁵³⁵ З. Малбашевић, *op. cit.*, стр. 331.

⁵³⁶ Ј. Матијашевић, З. Павловић, *op. cit.*, стр. 63.

⁵³⁷ Ђ. Игњатовић, 2015, *op. cit.*, стр. 125.

⁵³⁸ Ј. Матијашевић, З. Павловић, *op. cit.*, стр. 64.

производ изнедри не само озакоњење института, већ и нормативну разраду поједностављених процесних форми, чини се да и даље постоје одређене недоумице у погледу нормативне разраде и применљивости овог института у пракси. Неразјашњена питања извиру с обзиром на релативну неусклађеност нормативне разраде овог института у односу на ставове наше и шире стручне јавности, тенденције које су присутне у науци савременог кривичног процесног права и компетентном компаративном кривичном процесном законодавству. Најпре, питања у погледу појединих видова споразумевања тичу се: могућег обима примене споразума; садржаја текста споразума; врсте и износа кривичне санкције у оквиру закљученог споразума; месту и улози лица оштећеног кривичним делом у процесу закључивања споразума; улоге браниоца у процесу преговарања и одлучивања суда о споразуму; тренутка процесног активирања суда; могућности и основа употребе правног лека у оваквом једном поступку.⁵³⁹

Без обзира на наведена недовољно решена питања, она не доводе у сумњу оправданост постојања овог института, већ се јача очекивање да овај институт треба да заузме још значајније место на пољу борбе против криминалитета, односно да постане један од важнијих инструмената, како у Србији, тако и у земљама окружења.⁵⁴⁰

Неопходност реформе кривичног процесног законодавства и нормативна разрада института крунског сведока на националном и међународном нивоу је већински став шире стручне јавности. Осим тога, широко је заступљен и прихваћен став утилитаристичке концепције према којој је оправданост сарадње произлази из користи коју од ње имају не само окривљени јавни тужилац, већ друштво уопште. Према томе, како је неспорна криминално политичка оправданост озакоњења института крунског сведока у савременом кривичном процесном законодавству, као и чињеница да је постао значајно доказно средство у борби против организованог криминалитета, он не само да треба да добије одговарајуће нормативно уређење у националним и међународним оквирима, већ треба да постане један од најзначајнијих инструмената у ефикасној борби против организованог криминалитета.

⁵³⁹ С. Бејатовић, Реформа кривичног процесног законодавства Србије и институт споразумевања јавног тужиоца и окривљеног, 2012, *Анали Правног факултета Универзитета у Зеници*, бр. 10, год. 5, стр. 221.

⁵⁴⁰ С. Бејатовић, 2012а, *op.cit.*, стр. 102.

ПОПИС КОРИШЋЕНЕ ЛИТЕРАТУРЕ

1. Albanese J., The Causes of Organized Crime: Do Criminals Organize Around Opportunities for Crime or Do Criminal Opportunities Create New Offenders? 2000, *Journal of Contemporary Criminal Justice*, No 4, Vol 16, pp. 409-423;
2. Allum F., Fyfe N., Developments in State Witness Protection Programmes: The Italian Experience in an International Comparative Perspective, 2008, *Policing: A Journal of Policy and Practice*, no. 1, Vol. 2, pp. 92-102;
3. Ashworth A., Developments in the Public Prosecutor's Office in England and Wales, 2000, *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, no. 3, Vol. 8 pp. 257-282;
4. Аћимовић М., *Увод у психологију кривичног поступка*, Београд, 1980, Савремена администрација;
5. Бејатовић С., *Кривично процесно право*, Београд, 2008, Службени гласник;
6. Бејатовић С., Нови ЗКП РС и поједностављене форме поступања у кривичним стварима, 2011, *Ревија за криминологију и кривично право*, бр. 2-3/2011, стр. 43-68;
7. Бејатовић С., Споразум о признању кривице: нови ЗКП Србије и регионална компаративна анализа; у: Петровић А., Јовановић И., (ур.), *Савремене тенденције кривичног процесног права у Србији и регионална кривичнопроцесна законодавства (нормативни и практични аспекти)*, Београд, 2012, Мисија ОЕБС у Србији, стр. 102-119;
8. Бејатовић, С., Реформа кривичног процесног законодавства Србије и институт споразумевања јавног тужиоца и окривљеног, 2012, *Анали Правног факултета Универзитета у Зеници*, бр. 10, год. 5, Зеница, стр. 203-222;
9. Бејатовић С., Поједностављене форме поступања као битно обележје реформи кривичног процесног законодавства земаља региона; у: Јовановић И., Станисављевић М., (ур.), *Поједностављене форме поступања у кривичним стварима (регионална кривичнопроцесна законодавства и искуства у примени)*, Београд, 2013, Мисија ОЕБС у Србији, стр. 11-31;
10. Бејатовић С., Тужилачка истрага као обележје реформи кривичног процесног законодавства земаља региона (криминалнополитички разлози озакоњења, стање и перспективе), у: Јовановић И., Петровић-Јовановић А., (ур.), *Тужилачка истрага (регионална кривичнопроцесна законодавства и искуства у примени)*, Београд, 2014, Мисија ОЕБС у Србији, стр. 11-32;
11. Бејатовић С., Ефикасност кривичног поступка као међународни правни стандард и реформа кривичног процесног законодавства Србије (Норма и пракса), *НБП-Журнал за криминалистику и право*, Криминалистичко – полицијска академија, Београд, бр. 2/2015, стр. 27-53;
12. Бејатовић С., Илић Г., Киурски Ј., Мировић Т., Ненадић С., *Приручник за примену опортунитета кривичног гоњења*, 2019, Београд, Мисија ОЕБС у Србији;
13. Бркић С., *Рационализација кривичног поступка и упрошћене процесне форме*, Нови Сад, 2004, Правни факултет, Центар за издавачку делатност;
14. Бркић С., Класификација процесних форми у кривичном процесном праву Србије, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 2010, бр. 3, стр. 275-303;
15. Бугарски Т., Испитивање сведока, *Зборник радова правног факултета у Новом Саду*, 2013, Нови Сад, бр. 4, Вол. 47, стр. 131-143;
16. Crijns J.H., Dubelaar M.J., Pitcher K.M., *Collaboration with Justice in the Netherlands, Germany, Italy and Canada: : A Comparative Study on the Provision of Undertakings to Offenders who are Willing to Give Evidence in the Prosecution of Others*, Hague, 2018, Eleven International Publishing;
17. Дамашка М., *Доказно право у казном поступку: опис нових тенденција*, Загреб, 2011, Правни факултет у Загребу;
18. Делибашић В., Унакрсно испитивање - правила и изазови, 2014, *Журнал за криминалистику и право*, Београд, бр. 1, стр. 69-84;
19. Делибашић В., *Споразуми јавног тужиоца и окривљеног*, Нови Сад, 2015, Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду;
20. Делибашић В., Споразум о сведочењу осуђеног, 2015, *Наука, безбедност, полиција*, Београд, бр. 1, Вол. 20, стр. 47-65;
21. Делибашић В., *Основне новине у Законику о кривичном поступку из 2011. године*, Београд, 2016, American Bar Association's Rule of Law Initiative и Партнери за демократске промене Србија;
22. Делић Н., *Психологија исказа појединих учесника у кривичном поступку*, Београд, 2008, Досије;
23. Ђукић М., Однос начела процесне економије и споразума о сведочењу, 2019, *Економски сигнали: пословни магазин*, бр. 2, Вол. 14, стр. 1-14;
24. Ђукић С., Последице организованог криминалитета по националну безбедност, 2016, *Војно дело*, бр. 7, Вол. 68, стр. 85-102;

25. Ђукић С., Савремени организовани криминалитет као облик угрожавања националне безбедности, 2016, *Економски изазови*, бр. 9, Вол. 5, стр. 126-149;
26. Ђурић Ж., Заборављене књиге – српски превод расправе “*Dei delitti e delle pene*” Чезара Бекарије, 2007, *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор*, бр. 1-4, Вол. 73, стр.115-123;
27. Ђурђић В., Основна начела кривичног процесног права и поједностављене форме поступања у кривичним стварима; у: Јовановић И., Станисављевић М. (ур.), *Поједностављене форме поступања у кривичним стварима-регионална кривичнопроцесна законодавства и искуства у примени*, Београд, 2013, Мисија ОЕБС у Србији, стр. 56-66;
28. Ђурђић В., *Кривично процесно право - Општи део*, Ниш, 2014, Центар за публикације правног факултета;
29. Ђурђић В., Преуређење основних начела кривичног поступка и упрошћене процесне форме, 2018, *Правна ријеч*, Бања Лука, бр.56/18, стр. 307-323;
30. Фејеш И., Амерички модел нагодбе у кривичном поступку, посебно неки њени негативни аспекти, 2012, *Зборник радова правног факултета у Новом Саду*, бр. 4, Вол. 46, стр. 119-143;
31. Giraldo J., Trinkunas H., *Terrorism Financing and State Responses: A Comparative Perspective*, Stanford, 2007, Stanford University Press;
32. Грубач М., Анализа одредаба о кривичном поступку за дела организованог криминала у законодавству Србије и проблем у њиховој примени, у: *Борба против организованог криминала у Србији - од постојећег законодавства до свеобухватног предлога реформе*, Turin, 2008, UNICRI, Институт за упоредно право у Београду, Универзитет у Фиренци: Одсек за упоредно и кривично право, стр. 127-157;
33. Hughes G., Agreements for Cooperation in Criminal Cases, 1992, *Vanderbilt Law Review*, no.1, Vol. 45, pp. 2-69;
34. Игњатовић Ђ., Шкулић М., *Организовани криминалитет*, Београд, 2012, Правни факултет Универзитета у Београду;
35. Игњатовић Ђ., *Криминологија*, 2015, Београд, Правни факултет Универзитета у Београду, Досије;
36. Илић И., Споразум о признању кривице у теорији, легислативи и пракси, 2012, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, бр. 63, стр. 405-423;
37. Илић И., Реперкусије измењених процесних улога на утврђивање чињеница у кривичном поступку, 2014, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, бр. 68, стр. 585-603;
38. Илић Г.П., Макић М., Бељански С., Трешњев А., *Коментар законика о кривичном поступку*, Београд, 2012, Службени гласник;
39. Јовић В., *Организовани криминалитет и његово сузбијање*, Београд, 2013, Институт за упоредно право;
40. King H. L., Why prosecutors are permitted to offer witness inducements: A matter of constitutional authority, 1999, *Stetson Law Review*, Vol. 29, pp. 155-175;
41. Kleemans E. R., Theoretical perspectives on organized crime; in Paoli L. (ed.), *Oxford Handbook of Organized Crime*, Oxford, 2014, Oxford University press, pp. 32-52;
42. Кнежевић С., *Основна начела кривичног процесног права*, Ниш, 2012, Студентски културни центар;
43. Кнежевић С., *Кривично процесно право - општи део*, Ниш, 2015, Центар за публикације Правног факултета;
44. Кнежевић С., Ђукић М., Споразум о сведочењу окривљеног у кривичном процесном законодавству Србије; у: Јовић-Прлаиновић, О. (ур.), *Зборник радова „Национално и међународно право - актуелна питања и теме“*, Косовска Митровица, 2017, Правни факултет Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, стр. 429-445;
45. Кнежевић С., *Кривично процесно право - посебни део*, Ниш, 2019, Правни факултет Универзитета у Нишу;
46. Ковачевић Н., Примјена посебних истражних радњи у спречавању организованог криминалитета, *Годишњак студената*, година I, 1/2013, стр. 1-20;
47. Крапац Д., *Казнено процесно право - Прва књига*, Загреб, 2003, Правни факултет Универзитета у Загребу;
48. Крапац Д., *Казнено процесно право, Институције, Књига прва, 3. измијењено и допуњено издање*, Загреб, 2007, Народне новине;
49. Landsman S., Rise of the Contentious Spirit: Adversary Procedure in Eighteenth Century England, 1990, *Cornell Law Review*, no. 3, Vol. 75, pp. 497-609;
50. Лечић Б., Споразуми јавног тужиоца и окривљеног, 2017, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, бр. 2, Вол. 51, стр. 387-404;
51. Лукић Т., *Доказне радње у кривичном поступку*, Нови Сад, 2011, Правни факултет Универзитета у Новом Саду;

52. Малбашић З., Организовани криминал: невојна претња националној безбедности, 2020, *Српска политичка мисао*, бр. 2, Вол. 68, стр. 327-342;
53. Марковић Б., *Уџбеник судског кривичног поступка Краљевине Југославије*, Београд, 1930, Народна штампарија;
54. Martinez S., Bargaining for Testimony: Bias of Witnesses Who Testify in Exchange for Leniency, 1999, *Cleveland State Law Review*, no. 2, Vol. 47, pp. 141-160;
55. Матијашевић Ј., Павловић З., Организовани криминалитет, *Право - теорија и пракса*, бр. 5-6/2009, стр. 57-65;
56. Perroni, S. A., McNutt, J., Criminal Contingency Fee Agreements: How Fair Are They?, 1994, *University of Arkansas at Little Rock Law Review*, no. 2, Vol. 16, pp. 211-231;
57. Saverda C. J., Accomplices in Federal Court: A Case for Increased Evidentiary Standards, 1990, *Yale Law Journal*, no. 3, Vol. 100, pp. 785-804;
58. Simons M. A., Departing ways: Uniformity, Disparity and Cooperation in Federal Drug Sentences, 2002, *Villanova Law Review*, no. 4, Vol. 47, pp. 921-963;
59. Скакавац З., Скакавац Т., Кривичнопроцесна регулација посебних доказних радњи у Републици Србији и њихова примена у савременој пракси, 2017, *Civitas*, бр. 2, Вол. 7, стр. 36-64.
60. Стојановић З., *Кривично право - општи део*, 2015, Београд, Правни факултет Универзитета у Београду;
61. Шикман М., Узроци који погодују настанку и развоју организованог криминалитета (економски, политички, социјални); у: Бјелајац Ж., Зиројевић М., (ур.), *Организовани криминал, изазов XXI века, Зборник радова са Међународне научне конференције*, Нови Сад, 2012, Правни факултет за привреду и правосуђе, стр.79-96;
62. Шкулић М., *Коментар законика о кривичном поступку*, Београд, 2007, Службени гласник;
63. Шкулић М., *Кривично процесно право*, Београд, 2012, Правни факултет Универзитета у Београду;
64. Шкулић М., Доминантне карактеристике основних великих кривичнопроцесних система и њихов утицај на реформу српског кривичног поступка, 2013, *CRIMEN*, бр. 2, Вол. IV, стр.176-234;
65. Шкулић М., Однос организованог криминалитета у кривичноправном смислу и саучесништва, 2014, *НБИП - Наука, безбедност, полиција*, бр. 3, стр. 1-26;
66. Шкулић М., *Организовани криминалитет - појам, појавни облици, кривична дела и кривични поступак*, Београд, 2015, Службени гласник;
67. Шкулић М., *Кривично процесно право*, Београд, 2015, Правни факултет Универзитета у Београду;
68. Шкулић М., Посебне доказне радње и сузбијање тероризма, *Ревизија за криминологију и кривично право*, 2016, бр. 1, Вол. 54, стр. 9-33;
69. Так Р.Ј.Р., Deals with Criminals: Supergrasses, Crown Witnesses and Pentiti, *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, no. 1, Vol. 5, pp. 2-26;
70. Трешњев А., Дилеме у примени споразума о признању кривичног дела, *Билтен Врховног касационог суда*, бр. 2/2013, стр. 243-263;
71. Turner J. I., *Plea Bargaining Across Borders: Criminal Procedure*, New York, 2009, Aspen Publishers;
72. Турањанин В., Споразум о сведочењу окривљеног у кривичном процесном законодавству Србије, *Нова правна ревизија часописа за домаће, немачко и европско право*, бр. 2/2012, Вол. 5, стр. 65-72;
73. Важић С., Улога суда у утврђивању чињеничног стања и нови Законик о кривичном поступку Републике Србије; у: Петровић, А., Јовановић И., (ур.), *Савремене тенденције кривичног процесног права у Србији и регионална кривичнопроцесна законодавства (нормативни и практични аспекти)*, Београд, 2012, Мисија OEBS у Србији, стр. 204-214;
74. Weinstein I., Regulating the Market for Snitches, 1999, *Buffalo Law Review*, no. 1, Vol. 47, pp. 563-644.

ПОПИС ОСТАЛЕ ИСТРАЖИВАЧКЕ ГРАЂЕ

Прописи и остала релевантна документа

1. Brady v. United States, 397 U.S. 742 (1970);
2. Codice di procedura penale (D.P.R. 22 settembre 1988, n. 477), Art. 498. (Esame diretto e controesame dei testimoni);
3. Codice penale (R. D. 19 ottobre 1930, n. 1398), Art. 372. (Falsa testimonianza); Cassazione penale, sez. VI, sentenza 21 maggio 2008, n. 20328.; Cassazione penale, sez. VI, sentenza 28 settembre 2009, n. 38107;
4. Decreto – Legge 13 maggio 1991, n. 152 (in Gazz. Uff., 13 maggio, n. 110);

5. Decreto – Legge 15 marzo 1991, n. 82 (in Gazz. Uff., 15 marzo 1991, n. 82);
6. Federal Rules of Criminal Procedure, *Michigan Legal Publishing Ltd*, 2018;
7. Federal Rules of Evidence, *Michigan Legal Publishing Ltd*, 2018;
8. Gesetz zur Änderung des Strafgesetzbuches, der Strafprozeßordnung und des Versammlungsgesetzes und zur Einführung einer Kronzeugenregelung bei terroristischen Straftaten vom 9. Juni 1989 (BGBl. I S. 1059);
9. Germany, Code of Criminal Procedure as published on 7 April 1987 (Federal Law Gazette I, p. 1074, 1319), as last amended by Article 3 of the Act of 11 July 2019 (Federal Law Gazette I, p. 1066);
10. Germany, Criminal Code in the version published on 13 November 1998 (Federal Law Gazette I, p. 3322), as last amended by Article 2 of the Act of 19 June 2019 (Federal Law Gazette I, p. 844);
11. Кривични законик, ("Сл. Гласник РС", бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019);
12. Legge 6 febbraio 1980, n. 15. (G.U. 7 febbraio 1980, n. 37);
13. Legge 29 maggio 1982, n. 304. (G.U. 2 giugno 1982, n. 149);
14. Legge 13 febbraio 2001, n. 45 (G.U. n. 58 del 10 marzo 2001 – Supplemento ordinario n. 50);
15. Narcotics Act in the version published on March 1, 1994 (BGBl. I p. 358), Section 31;
16. Serious Organized Crime and Police Act 2005;
17. United States Constitution, National Archives, Washington, D. C., Philadelphia Convention, 1787, Amendmen 18 (1919);
18. United States Sentencing Commission Guidelines Manual, 2002;
19. Устав Републике Србије, *Службени гласник РС*, бр. 98/2006 и 115/2021;
20. Закон о изменама и допунама Закона о кривичном поступку, *Службени лист СРЈ*, бр. 68/2002;
21. Закон о изменама и допунама Закона о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2009;
22. Закон о кривичном поступку, *Службени лист СРЈ*, бр. 46/06;
23. Закон о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС;
24. Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, *Службени гласник РС*, бр. 85/2005;
25. Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, тероризма и корупције, *Службени гласник РС*, бр. 94/2016, 87/2018 - др. закон и 10/2023;
26. Закон о одузимању имовине проистекле из кривичног дела, *Службени гласник РС*, бр. 32/2013, 94/2016 и 35/2019;
27. Закон о потврђивању конвенције Уједињених нација против транснационалног организованог криминала и допунских протокола, *Службени лист СРЈ - Међународни уговори*, бр. 6/2001;
28. Закон о програму заштите учесника у кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 85/2005;
29. Закон о ратификацији Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода, *Службени лист СЦГ - Међународни уговори*, бр. 9/2003, 5/2005 и 7/2005 – испр. и *Службени гласник РС - Међународни уговори*, бр. 12/2010 и 10/2015;
30. Закон о ратификацији Конвенције против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни и поступака, *Службени лист СФРЈ - Међународни уговори*, бр. 9/91;
31. Закон о ратификацији Конвенције Уједињених нација против корупције, *Службени лист СЦГ - Међународни уговори*, бр.12/2005;
32. Закон о ратификацији Међународног пакта о грађанским и политичким правима, *Службени лист СФРЈ - Међународни уговори*, број 7/1971;
33. Закон о заштити права на суђење у разумном року, *Службени гласник РС*, бр. 40/2015.

Електронски извори

1. ADIR - L'altro diritto - *Capitolo secondo - La collaborazione processuale nell'ordinamento italiano: prima e dopo la legge 45/01*; преузето 02.07.2022. <http://www.adir.unifi.it/rivista/2007/parrini/cap2.htm>
2. Crown Prosecution Service - *Annual Report and Accounts 2019–20*; преузето 28.08.2022. <https://www.cps.gov.uk/sites/default/files/documents/publications/CPS-Annual-Report-and-Accounts-2019-20.pdf>
3. GiuridicaMente - *La differenza tra il collaboratore e il testimone di giustizia*; преузето 02.07.2022. <https://www.giuridicamente.com/la-differenza-tra-il-collaboratore-e-il-testimone-di-giustizia/>
4. Fisher H., *Report on an Inquiry into the circumstances leading to the trial of three persons on charges arising out of the death of Maxwell Confait*, London, 1977, Her Majesty's stationery office, преузето: 14.07.2022.

- https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/228759/090.pdf;
5. Mickenberg I., *Direct Examination*, National defender training project - 2017 public defender trial advocacy program, 2017, University of Dayton School of Law; преузето 05.11.2022.
https://www.opd.ohio.gov/static/Law+Library/Training/OPD+Training+Materials/2017+Trial+Advocacy+Program/Direct_Exam_-_Mickenberg.pdf
 6. Olliers Solicitors - *QUEEN'S EVIDENCE – AGREEMENTS UNDER SERIOUS ORGANISED CRIME AND POLICE ACT 2005*, преузето 25.06.2022. <https://www.olliers.com/news/queens-evidence-agreements-under-serious-organised-crime-and-police-act-2005/>
 7. Правна клиника за борбу против трговине људима - Правни факултет Универзитета у Београду, *Конвенција УН против транснационалног организованог криминала*, преузето 01.09.2023.
<http://wp2008.ius.bg.ac.rs/klinika01/medunarodni-izvori/medunarodni-izvori/konvencija-un-protiv-transnacionalnog-organizovanog-kriminala/>
 8. Rahman A., Lennon J., *Supergrass evidence, The Law, practice and development of supergrass evidence in England*, 2009, Rahman Ravelli Solicitors, <https://www.rahmanravelli.co.uk/pr/pr-07-07.pdf>, преузето: 09.07.2022.
 9. *Recomendation No.(87)18 of the Council of Europe Committee of ministers on simplification of criminal justice*, преузето 14.03.2023. <https://rm.coe.int/16804e19f8>
 10. Saylor D. F., Small D. I., *Basic points to consider in redirect examination*, 2017, Massachusetts Lawyers Weekly, преузето 20.02.2023.
<https://www.hklaw.com/files/Uploads/Documents/Articles/RedirectExamination.pdf>
 11. Scarpino F., *Il fenomeno della collaborazione con lo stato - La figura del collaboratore di giustizia*, преузето 05.07.2022. <https://www.filodiritto.com/il-fenomeno-della-collaborazione-con-lo-stato-0/>;
 12. The Review of the Crown Prosecution Service - *Summary of The Main Report with the Conclusions and Recommendations*, преузето 28.08.2022.
https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/259808/3972.pdf
 13. Queen's Evidence - Immunities, Undertakings and Agreements under the Serious Organised Crime and Police Act 2005 - *The Crown Prosecution Service*; преузето 14.06.2022. <https://www.cps.gov.uk/legal-guidance/queens-evidence-immunities-undertakings-and-agreements-under-serious-organised-crime>
 14. Queen 's Evidence - Immunities, Undertakings and Agreements under the Serious Organised Crime and Police Act 2005 - *The Prosecutor's Provisional View*; преузето 01.06.2022. <https://www.cps.gov.uk/legal-guidance/queens-evidence-immunities-undertakings-and-agreements-under-serious-organised-crime>
 15. Queen 's Evidence - Immunities, Undertakings and Agreements under the Serious Organised Crime and Police Act 2005 - *Scoping Interviews*; преузето 01.06.2022. <https://www.cps.gov.uk/legal-guidance/queens-evidence-immunities-undertakings-and-agreements-under-serious-organised-crime>
 16. Queen 's Evidence - Immunities, Undertakings and Agreements under the Serious Organised Crime and Police Act 2005 - *Proffer Letter*; преузето 01.06.2022. <https://www.cps.gov.uk/legal-guidance/queens-evidence-immunities-undertakings-and-agreements-under-serious-organised-crime>
 17. Queen 's Evidence - Immunities, Undertakings and Agreements under the Serious Organised Crime and Police Act 2005 - *Cleansing and Full Debriefing/Cleansing*; преузето 01.06.2022.
<https://www.cps.gov.uk/legal-guidance/queens-evidence-immunities-undertakings-and-agreements-under-serious-organised-crime>
 18. Queen 's Evidence - Immunities, Undertakings and Agreements under the Serious Organised Crime and Police Act 2005 - *Cleansing and Full Debriefing/Cleansing*; преузето 01.06.2022.
<https://www.cps.gov.uk/legal-guidance/queens-evidence-immunities-undertakings-and-agreements-under-serious-organised-crime>
 19. Queen 's Evidence - Immunities, Undertakings and Agreements under the Serious Organised Crime and Police Act 2005 - *Final Written Agreement*; преузето 01.06.2022. <https://www.cps.gov.uk/legal-guidance/queens-evidence-immunities-undertakings-and-agreements-under-serious-organised-crime>

САЖЕТАК И КЉУЧНЕ РЕЧИ

Предмет мастер рада је положај и улога института сведока сарадника у кривичном поступку. Истраживањем је обухваћен теоријски и нормативни аспект организованог криминала, теоријски и нормативни аспект института сведока сарадника у кривично процесном законодавству Републике Србије, као и компаративну анализу института у кривично процесним законодавствима појединих земаља.

Циљ истраживања лежи у потреби да се установи значај исказа сведока сарадника у откривању и доказивању кривичних дела организованог криминала, да се утврди да ли и у којој мери употреба института утиче на смањење обима организоване криминалне активности, као и да ли употреба института доприноси ефикасности кривичног поступка.

Приликом истраживања коришћени су метод опажања, метод научне дескрипције, метод научне експликације, правно-догматски метод, аналитичко-синтетички метод, индуктивно-дедуктивни метод, метод апстракције, генерализације, конкретизације и специјализације, историјско-компаративни метод, социолошки метод, метод анализе садржаја.

Истраживањем законске регулативе на нивоу Републике Србије и компаративном анализом регулативе појединих земаља како са историјскоправног, тако и са становишта позитивног права, аутор закључује да је институт сведока сарадника неопходан инструмент сваког модерног кривично процесног законодавства.

Неспоран је значај исказа сведока сарадника не само за откривање и доказивање кривичних дела организованог криминала, већ и за смањење обима организоване криминалне активности. Такође, институт сведока сарадника обезбеђује рационалан, брз и ефикасан кривични поступак.

Новина нашег законодавца која омогућава да се споразум о сведочењу може закључити са окривљеним који се терети за било које кривично дело доводи до проблема у пракси у виду отежаног и дуготрајног поступка, имајући у виду да је у нашем праву извршена централизација органа пред којима се процесуирају лица која се терете за кривична дела организованог криминала.

Апсолутна и делимична забрана ублажавања казне код појединих кривичних дела доприноси неједнаком поступању у погледу потенцијалних окривљених сарадника јер им ускраћује погодности због којих се и одлучују на склапање споразума.

Иако се с обзиром на природу споразума претходна криминална активност сведока сарадника претпоставља, законодавац предвиђа могућност да се на предлог јавног тужиоца стави ван снаге решење о прихватању споразума о сведочењу уколико јавни тужилац покрене истрагу против окривљеног сарадника или сазна за његову ранију осуђиваност.

Аутор примећује да је законодавац окривљеном сараднику ускратио одговарајућу заштиту како током кривичног поступка, тако и након окончања кривичног поступка. Обезбеђивање одговарајуће процесне и ванпроцесне заштите сведоку сараднику је неопходно, како би се отклањањем бојазни за сопствену безбедност и безбедност најближих одобровољио да закључењем споразума пружи информације од значаја за откривање и доказивање кривичних дела организованог криминала.

Супротно схватању правне теорије, споразум о сведочењу окривљеног не можемо посматрати као поједностављену процесну форму, имајући у виду да се законодавац у погледу споразума о сведочењу окривљеног није водио задовољењем начела ефикасности и смањењем дужне трајања поступка, већ обезбеђивањем ефикасног, сигурног и квалитетног доказа.

Признањем кривичног дела које му се ставља на терет, поступак у односу на окривљеног сарадника је скраћен јер изостаје фаза суђења. Међутим, иако окривљени сарадник преузима и обавезу сведочења на главном претресу у поступку који се води против припадника организоване криминалне групе, он остаје редован поступак у којем не изостаје ниједна фаза поступка, није суштински краћи, већ је само мало скраћен захваљујући сведочењу окривљеног сарадника, односно његовом исказу као значајном доказу.

Без обзира на недостатке у законској регулативи и критике, аутор закључује да је употреба института окривљеног сарадника, иако се сматра нужним злом, оправдана и неопходна у сваком модерном кривично процесном праву.

За успешну примену института сведока сарадника од кључног је значаја одговарајућа нормативна разрада института, која треба да буде у складу са важећим, општеприсутним тенденцијама у науци кривичног процесног права и релевантним актуелним решењима у упоредним кривичнопроцесним законодавствима.

Кључне речи: сведок сарадник, окривљени сарадник, кривични поступак, сведочење, организовани криминалитет, споразум.

SUMMARY

Cooperative witness in criminal proceedings

The subject of the research is the position and role of the institute of the collaborative witness in criminal proceedings. The research has included both theoretical and normative aspects of organized crime, theoretical and normative aspects of the institute of collaborative witness in the criminal procedural legislation of the Republic of Serbia, as well as a comparative analysis of the institute in the criminal procedural legislation of certain countries.

The aim of the research lies in the need to establish the importance of collaborative witness testimony in detection and proving organized criminal offenses, to determine whether and to what extent the use of this institute affects the reduction of the volume of organized criminal activity, as well as whether the use of the institute contributes to the efficiency of criminal proceedings.

The method of observation, the method of scientific description, the method of scientific explanation, the legal-dogmatic method, the analytical-synthetic method, the inductive-deductive method, the method of abstraction, generalization, concretization and specialization, the historical-comparative method, the sociological method, the method of content analysis have been used in the research.

By researching the legal regulations at the level of the Republic of Serbia and the comparative analysis of the regulations of individual countries both from the point of view of historical law and positive law, the author concludes that the institute of collaborative witness is a necessary instrument in any modern criminal procedural legislation.

The importance of the testimony of a collaborative witnesses is indisputable, not only for discovering and proving organized criminal offenses, but also for reducing the scope of organized criminal activity. Also, the institute of collaborative witness ensures a rational, fast and efficient criminal procedure.

The novelty of our legislator, which allows the agreement on testimony to be concluded with the defendant who is charged with any criminal offense, leads to problems in practice in the form of a difficult and long-lasting procedure, given that in our law, the authorities that prosecute persons accused of organized crime have been centralized.

The absolute and partial ban on mitigating punishment for certain criminal offenses contributes to unequal treatment of potential cooperating defendants because it deprives them of the benefits that makes them decide to enter into an agreement.

Although, considering the nature of the agreement, the previous criminal activity of the cooperating defendant is assumed, the legislator predicts the possibility that, at the proposal of the public prosecutor, the decision to accept the testimony agreement should be invalidated if the public prosecutor initiates an investigation against the cooperating defendant or learns of his previous convictions.

The author notes that the legislator denied the cooperating defendant's adequate protection both during the criminal proceedings and after the criminal proceedings has ended. It is necessary to provide appropriate procedural and non-procedural protection to the cooperating defendant so that, by removing fears for his own safety and the safety of his loved ones, he will be willing to conclude an agreement and provide information important for the detection and proving criminal acts of organized crime.

Contrary to the understanding of legal theory, the agreement on the defendant's testimony cannot be viewed as a simplified procedural form, bearing in mind that in this case, legislator was not guided by principle of efficiency nor by shortening the procedure, but by ensuring efficient, safe and high-quality evidence.

By admitting the criminal offense charged to the cooperating defendant, the proceedings in relation to him are shortened because the trial phase is missing. However, as the cooperating defendant also undertakes the obligation to testify at the main trial in the proceedings against members of an organized criminal group, it remains a regular proceeding in which no phase of the procedure is missing. It is not essentially shorter, but only slightly shortened thanks to the testimony of the cooperating defendant as a significant proof.

Regardless of the shortcomings in the legislation and criticism, the author concludes that the use of the institute of the cooperating witness, although it is considered a necessary evil, is justified and essential in every modern criminal procedural law.

The key importance for the successful implementation of the institute of cooperating witness lies in its appropriate normative elaboration, which should be in accordance with valid, generally present tendencies in the science of criminal procedural law and relevant current solutions in comparative criminal procedural legislation.

Key words: cooperating witness, cooperating defendant, criminal proceeding, testimony, organized crime, agreement.

БИОГРАФИЈА СТУДЕНТА

Кандидат Јована Милетић рођена је 09.07.1995. године у Прокупљу. Основну школу “Никодије Стојановић Татко” у Прокупљу завршила је 2008. године. Средњу медицинску школу “Др Алекса Савић” у Прокупљу, општи смер, завршила је 2014. године. Након завршене средње школе, школске 2014/2015 године уписала је основне академске студије на Правном факултету Универзитета у Београду, одредивши се за правосудно-управни смер. Основне академске студије завршила је фебруара 2021. године, са просечном оценом 8,53. Током студирања била је волонтер у студентским организацијама и корисник стипендије Републике Србије и стипендије Правног факултета Универзитета у Београду. Након завршетка основних академских студија обавила је приправнички стаж и маја 2022. године положила државни - стручни испит за здравствене раднике са стеченим средњим образовањем у оквиру здравственог профила медицинска сестра - техничар.

Мастер академске студије права на Правном факултету Универзитета у Нишу уписала је школске 2021/2022 године одредивши се за смер унутрашњих послова. Испите на мастер академским студијама права положила је са просечном оценом 10,00.

Од августа 2021. године ради у канцеларији јавног извршитеља у Прокупљу. На радној позицији дипломирани правник - помоћник јавног извршитеља обавља послове који укључују обраду предмета и израду појединачних аката у предметима извршења, као и предузимање извршних и других радњи ради спровођења извршења у циљу наплате потраживања.

Од знања језика се највише користи енглеским језиком у погледу поседује напредан ниво у читању, писању и конверзацији.